

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Kielce, dnia 29 października 2015 r.

Poz. 3069

UCHWAŁA NR XIV/60/2015 RADY GMINY W WAŚNIOWIE

z dnia 21 października 2015 r.

w sprawie przyjęcia "Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Waśniów na lata 2015-2018"

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2015 r. poz. 1515) w związku z art. 87 ust 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446), po zasięgnięciu opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, Rada Gminy w Waśniowie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Waśniów na lata 2015-2018, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Waśniów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
w Waśniowie

Mirosław Chamera

Załącznik do uchwały Nr XIV/60/2015
Rady Gminy Waśniów z dnia 21.10.2015r.

GMINA WAŚNIÓW
POWIAT OSZTROWIEC ŚWIĘTOKRZYSKI

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY WAŚNIÓW
NA LATA 2015 -2018

Ostrowiec Świętokrzyski 2015 rok.

Spis treści

L.p.	Treść rozdziału	Strona
1.	Wstęp	3.
2.	Podstawy prawne opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	5.
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.	7.
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 4/1 Strategia i cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków I opiece nad zabytkami.	14.
	4/2 Realizacja gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.	17.
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 5/1 Relacja gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami Wykonanymi na poziomie gminy.	20.
	5/2.1 Zarys historii obszaru gminy.	20
	5/2.2 Krajobraz kulturowy.	26.
	5/2.3 Zabytki nieruchome.	32.
	5/2.4 Zabytki ruchome.	45.
	5/2.5 Zabytki archeologiczne.	47.
	5/2.6 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.	65.
	5/2.7 Dziedzictwo niematerialne.	65.
	5/3 Zabytki w najwyższym znaczeniu dla gminy.	71.
6.	Ocena stanu kulturowego gminy (analiza szans i zagrożeń).	72.
7.	7/1 Priorytety programu opieki nad zabytkami gminy.	75.
	7/2 Kierunki działań programu opieki nad zabytkami i zadania programowe.	78.
8.	Instrumenty finansowania programu opieki nad zabytkami	81.
9.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	83.
10.	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	84.
11.	Spis załączników	85.

Wstęp

Celem „**Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Waśniów**” jest wypełnienie obowiązków, jakie spoczywają na samorządzie gminnym w zakresie ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego we wszystkich jego aspektach. Zwłaszcza stworzenie w miarę realnego planu opieki nad zabytkami na terenie gminy, obejmującego ochronę i poprawę stanu zachowania zasobów środowiska kulturowego, a zwłaszcza promocję turystyczną poprzez wyeksponowanie zabytkowych obiektów i ich otoczenia krajobrazowego. Program jest niezbędnym dokumentem przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego gminy, zwłaszcza gdy wiąże się z obiektami zabytkowymi, parkami kulturowymi i krajobrazowymi. Poza tym winien sprzyjać edukacji środowiskowej, budowaniu tożsamości kulturowej społeczeństwa gminy, pobudzaniu lokalnej aktywności społecznej na rzecz zachowania wielowiekowego dziedzictwa kulturowego a pośrednio rozwojowi gospodarczemu na terytorium gminy. Ponadto istotnym celem „Programu...” jest zintegrowanie działań służb konserwatorskich, we współpracy z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, a także zainicjowanie działań środowisk naukowo – badawczych na rzecz opieki nad zabytkami i upowszechnienia przez nie dziedzictwa kulturowego gminy. **Gminny Program Opieki nad Zabytkami** powinien stanowić materiał wyjściowy do bardziej szczegółowych opracowań. Zaś poddany społecznej konsultacji i ocenie winien być sukcesywnie uzupełniany i aktualizowany. Jego modyfikacja uwzględniać będzie również zmieniające się uwarunkowania prawne i administracyjne, jak również nowe zapotrzebowania społeczne, kulturowe i gospodarcze oraz aktualizowanie stan zachowania zabytków.

Gmina Waśniów jest administracyjną jednostką wiejską położoną w południowo-zachodniej części Powiatu Ostrowieckiego utworzonego z dniem 1 stycznia 1999 roku w rezultacie reformy administracyjnej państwa. Gmina Waśniów obejmuje powierzchnię 111,29 km². Pod względem powierzchni zajmuje 4 miejsce w Powiecie Ostrowieckim czyli 18,06 %. Pod uprawami znajduje się około 80,3 % powierzchni gminy (89,43 km²), 14,8 % lasów (16,73 km²) czyli jest gminą typowo rolniczą. Łączna liczba mieszkańców wynosi 7.242 osób¹ Gęstość zaludnienia jest względnie niska i wynosi 65,7 osób na 1 km². Składa się z 29 sołectw: Waśniów, Boksyce, Boleszyn, Czajęcice, Czażów, Dobruchna, Garbacz, Grzegorzowice, Janowice, Jeżów, Kotarszyn, Raszków, Milejowice, Momina, Nosów, Pakosławice, Piotrów, Prusinowice, Roztylice, Sarnia Zwola, Nowy Skoszyn, Sławęcice, Strupice, Stryczowice, Śnieżkowice, Wojciechowice, Worowice, Wronów i Zajączkowice.

¹ Wg „Planu Rozwoju Lokalnego” opracowanego przez Świętokrzyskie Centrum Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w Kielcach (dane z 7.01.2007 r.)

Pod względem fizjograficznym obszar Gminy znajduje się w obrębie zachodnich krańców Wyżyny Sandomierskiej zbudowanej ze skał paleozoicznych oraz triasowych, przykrytych pokrywą lessową o miąższości dochodzącej do 30 m. Powierzchnia wysoczyzny lessowej rozcięta jest dolinami strumieni Dobrochny, Pokrzywianki, Garbutki oraz innymi pomniejszymi ciekami płynącymi charakterystycznymi dla wyżyny lessowej wąwozami. Urodzajne gleby w rodzaju brunatnoziemów i czarnoziemów rozwinęły się na lessowej pokrywie, co zdecydowało o przewadze gospodarki rolniczej. Południowe krańce Gminy obejmuje fragment mezoregionu Gór Świętokrzyskich zbudowany z paleozoicznych

struktur orogenezy hercyńskie, zwany Pasmem Jeleniowskim. Najwyższym wzniesieniem jest Szczytniak (554 m. n.p.m.), na którego grzbiecie i zboczach występują peryglacjalne złomowiska skalne zwane „gołoborzami”. Duże walory przyrodnicze i krajobrazowe sprawiają, że znaczna część obszaru Gminy znajduje się w obrębie stref chronionych prawem, w tym Jeleniowski Park Krajobrazowy, Natura 2000, Obszar Chroniony Krajobrazu Doliny Rzeki Kamiennej. Nie mniej ważnymi składnikami sprzyjającymi rozwojowi kulturowemu Gminy jest infrastruktura techniczna, oświatowa, struktura administracyjna oraz aktywność społeczeństwa zwłaszcza w przestrzeni integracyjnej. Ważna jest dostępność komunikacyjna, którą zapewnia droga wojewódzka nr 751 Kielce – Ostrowiec Świętokrzyski przebiegająca przez terytorium Gminy na odcinku od Wałsnowa poprzez Waśniów do Strupic, o długości 11,1 km. Łącznie Gmina posiada na swoim terenie 158 km dróg, w tym dróg powiatowych 76,6 km oraz dróg będących w zarządzie Gminy 86,8 km. (w tym drogi utwardzone 67,4 km) Sieć drogowa jest dobrze rozbudowana, w stanie dobrym, zapewniająca komunikację z każdym sołectwem. W Waśniowie mieszczą się: Urząd Gminy, Publiczna Szkoła Podstawowa, Gimnazjum, Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, Posterunek Policji, jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej, Urząd Pocztowy, punkt weterynaryjny oraz zakład piekarniczy. Działa tu Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, który zajmuje się upowszechnianiem kultury, m.in. organizuje lokalne przeglądy piosenki, tańca, teatryków szkolnych, imprezy okolicznościowe, turnieje festyny itp. GOK prowadzi również zajęcia świetlicowe dla dzieci i młodzieży; w jego pomieszczeniach ma również swoją siedzibę Towarzystwo Przyjaciół Waśniowa. Przy Publicznej Szkole Podstawowej w Mominie działa pod patronatem GOKiS Dziecięcy Zespół Ludowy "Miniaturka". W Waśniowie funkcjonuje Gminna Biblioteka Publiczna mająca dwie filie : w Mominie i Sarniej Zwoli.

2. Podstawy prawne opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Waśniów na lata 2015 -2018 w powiązaniu z dokumentami prawa miejscowego stanowi instrument koordynacyjny do działań samorządowych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego. Podstawę prawną Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami stanowią następujące przepisy:

A/ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie gminnym (Dz. Ust. Nr 91 poz.578, art.4 poz.1 pkt.7 - z późniejszymi zmianami (Dz. Ust. Nr 142 poz.1592 z 2001 r.) wśród zadań własnych o charakterze obligatoryjnym wymienia zadania z dziedziny kultury i ochrony jej dóbr, zagospodarowania przestrzennego oraz turystyki. Samorządy zobowiązane są do uwzględniania kwestii ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu oraz aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego Gminy.

B/ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. Ust. Nr 162 poz.1568 z 2003 roku), która w art. 87 ust.1 zobowiązuje Urząd Gminy do sporządzenia na okres 4 lat Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami podlegający uchwaleniu przez Radę Gminy po uzyskaniu opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach. Gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w „Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym”, a z jego realizacji wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami winien korespondować z założeniami dokumentów programowych Gminy Waśniów, Powiatu Ostrowieckiego, Województwa Świętokrzyskiego oraz dokumentami krajowymi, w szczególności:

- 1/ Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- 2/Narodową Strategią Kultury na lata 2004-2013 (kontynuowany)
- 3/ Narodowym Programem Kultury „Ochrona Zabytków Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013” (kontynuowany)
- 4/ Programem Opieki nad Zabytkami w Województwie Świętokrzyskim na lata 2007-2011 (kontynuowany)
- 5/ Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego,
- 6/ Planem Zagospodarowania Przestrzennego Woj. Świętokrzyskiego,
- 7/ Strategią Rozwoju Turystyki w Woj. Świętokrzyskim na lata 2006-2014. (kontynuowany)
- 8/ Strategią Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2020.
- 9/ Powiatowym Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2010-2015 dla Powiatu Ostrowieckiego
- 10/ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Waśniów.

Główne cele „*Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Waśniów*” wyznacza cytowana wyżej Ustawa określająca pojęcie zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, ogólne formy finansowania opieki nad zabytkami oraz sposoby ich ewidencjonowania. Przepis ten określa jednocześnie jakie cele program winien spełniać, a w szczególności:

- Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z warunkami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
- Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Podstawą merytoryczną dla warstwy dokumentacyjnej związanej z historią i dziedzictwem kulturowym Gminy są publikacje opisujące walory zasobów zabytkowych i przyrodniczych^{2, 3, 4, 5, 6, 7, 8} (i inne). Materiałami pomocniczymi są **karty ewidencyjne zabytków rejestrowych** oraz **karty adresowe** z terenu Gminy a także „Plan Rozwoju Lokalnego” opracowany przez Świętokrzyskie Centrum Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w Kielcach (dane z 7.01.2007 r.). Źródłem informacji dotyczących archeologicznych zasobów zabytkowych, niezbędnych do opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami” są materiały z badań terenowych pozyskanych przy realizacji Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP).

3.Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Podstawowym dokumentem prawnym, z którego wynikają akty prawne niższego rzędu, mające między innymi zastosowanie w programie opieki nad zabytkami jest **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej**, której zapisy w tym zakresie stanowią następująco:

Art. 5 Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela, oraz bezpieczeństwo obywateli, **strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.**

Art. 6. ust. 1 Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

Wedle zacytowanych zapisów konstytucyjnych **ochrona dziedzictwa kulturowego jest jedną z ważniejszych powinności Państwa.** Na podstawie przepisów niższego rzędu winna być realizowana przez jednostki prawne i nie

² Katalog Zabytków Sztuki w Polsce tom III Województwo kieleckie Zeszyt 7 Powiat Opatów [wyd. Państwowy Instytut Sztuki Warszawa 1959 r.]

³ Zbigniew Tyczyński – Przewodnik po Powiecie Ostrowieckim [Kielce 2008 r.]

⁴ Zbigniew Doliwa Klepacki – Dwory i dworki oraz ich właściciele w województwie świętokrzyskim tom I Ostrowiec Św. 2013 r.

⁵ S. Rzechowicz – 850 lat Waśniowa, Waśniów 2005 r.

⁶ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego [red. F. Sulimierski i B. Chlebowski] Warszawa 1889 t. 13

⁷ Informator Samorządowy Gminy Waśniów [ISSN 2081-5409]

⁸ Kazimierz Bielenin – Starożytne hutnictwo świętokrzyskie [wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1964]

legitymujące się osobowością prawną oraz przez wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polski.

Kluczowym dokumentem prawnym regulującym sferę ochrony dziedzictwa narodowego jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami), która określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami. Także zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad nimi oraz sposobów finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach. Obejmuje również zasady organizacji i kompetencji organów zajmujących się ochroną zabytków.

Dla użytku „Gminnego programu opieki nad zabytkami” istotne są poniższe zapisy ustawowe .

Art. 3 pkt. 1. „Za zabytek uznaje się nieruchomość, lub rzecz ruchomą, ich część lub zespół będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”

Art. 4 Stanowi na czym polega **ochrona zabytków**. W szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytku, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, **uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.**

Art. 5 Stanowi na czym polega **opieka nad zabytkami** sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza, a w szczególności na zapewnieniu następujących warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w najlepszym stanie, korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości, popularyzowanie i rozpowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 6 pkt. Zawiera szczegółowy katalog obiektów, które w myśl w/w Ustawy mogą być zabytkiem i to **bez względu na stan jego zachowania:**

1) Zabytki nieruchome będące w szczególności krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi (projektowanie i kształtowanie otwartych terenów wiejskich i terenów rekreacyjnych) a także zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, w tym budownictwa

obronnego, obiektami techniki, kopalniami, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) Zabytki ruchome będące w szczególności dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami, pamiątkami historycznymi, militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami, orderami, wytworami techniki, w tym urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznej dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości i instytucji.

Dotyczy to także materiałów bibliotecznych, o których mowa w **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach** (Dz. Ust. Z 1997 r. Nr 85, poz. 539 art.5 i 6 poz. 1 i 2 z późniejszymi zmianami)

3) Zabytki archeologiczne, za które uznaje się pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

4) Ustawowej ochronie mogą również podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7 Ustawa wymienia formy ochrony zabytków:

1) Przez wpis zabytku do rejestru, który na terenie województwa prowadzi Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków.

2) Uznanie przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej za Pomnik Historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury, na wniosek Ministra właściwego do spraw kultury.

3) Utworzenie parku kulturowego (z inicjatywy samorządu lokalnego).

4) Ustalenia dotyczą w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, ich otoczenia i innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również w zależności od potrzeb strefy ochrony konserwatorskiej obejmującej obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 9 Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach **na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu**, w przypadku

uzasadnionej obawy zniszczenia lub uszkodzenia. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna, lub tradycyjna dla tego zabytku.

Art. 10. Do rejestru wpisuje się **zabytek ruchomy** na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określa **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku (Dz. U. Nr 113 poz. 661) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.**

Art. 16. Rada Gminy na podstawie uchwały może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej, osadniczej, po zaciągnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, obowiązkowo sporządza się miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii województwa, planów zagospodarowania przestrzennego województwa, planu zagospodarowania wyłączonych stref ekonomicznych, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, a zwłaszcza strategii rozwoju gminy, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na inwestycje drogowe.

Art.19. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego uwzględnić należy w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru wraz z ich otoczeniem,
- innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

Art.21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez **Gminę**.

Art. 22 ust. 4. Wójt prowadzi gminną **ewidencję zabytków w formie zbioru „kart adresowych”** zabytków nieruchomych z terenu gminy W ewidencji tej powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach.

Art.24 ust.1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowej określi w drodze rozporządzenia sposób prowadzenia rejestru zabytków dotyczących gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem.

Ponadto należy uwzględnić inne przepisy prawa mające związek z ochroną zabytków:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. Ust. Nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami)

Rozdział 1, art.1 ust.2 pkt. 4 mówi ogólnie o uwzględnieniu w planowaniu przestrzennym wymagań „ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”

Art. 8. stanowi przepis, na mocy którego wójt może powołać gminną **komisję urbanistyczno – architektoniczną**, jako organ doradczy, składający się z osób o wykształceniu i przygotowaniu fachowym związanym bezpośrednio z teorią i praktyką planowania przestrzennego, w tym co najmniej w połowie z osób rekomendowanych przez branżowe stowarzyszenia i samorządy zawodowe.

Art. 10 ust. 1 pkt. 3 i 4 zawiera zapisy dotyczące studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla gminy mówiące o tym, że studium winno określać: „stan środowiska, w tym stan rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz **wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego**”

pkt. 4 „stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.

Art. 11 i Art. 17 mówią, że do obowiązków wójta należy zawiadomienie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o przystąpieniu do sporządzania studiów, planów zagospodarowania przestrzennego, występowanie o opinie i wnioski, a także wystąpienie w przypadku studium o zaopiniowanie lub, w przypadku planu o uzgodnienie w trybie art. 106 KPA sporządzonych dokumentów.

Należy przy tym podkreślić, iż miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, będąc aktem prawa miejscowego, nakłada obowiązki oraz określa działania konieczne i dopuszczalne, które odnoszą się do lokalnej społeczności. Dlatego też powinien szczegółowo określać wszelkie działania inwestycyjne, mogące mieć wpływ na zabytki i krajobraz kulturowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2010 Nr 243 poz. 1623 z późniejszymi zmianami) posiada wiele odniesień do ochrony zabytków

Art.39 ust.1 „Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia

na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków”

ust. 2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane na podstawie decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

ust. 3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

ust.4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. **Nie zajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.**

Od 2009 roku obowiązują przepisy nakładające obowiązek ustalenia charakterystyki energetycznej obiektu, lecz przepis ten nie jest stosowany do budynków podlegających ochronie na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. Ust. z 2010 r. Nr 102 poz. 651) określa, jakie działania wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków:

a/ sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa, lub jednostek samorządu terytorialnego oraz wnoszenia tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek, a także podział nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków. (art.6 pkt.5)

b/ nałożenie na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste obowiązku odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych. Obowiązek ten zapisuje się w umowie.(art.29 ust.2)

c/ możliwość obniżenia o 50 % ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, przy czym dopuszcza się możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty (art.68 ust.3)

d/ możliwość obniżki o 50 % opłat z tytułu trwałego zarządu obiektem wpisanym do rejestru zabytków (art. 84 ust.4)

e/ gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust.1 pkt.4)

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92 poz.880)

a/ W art. 5 odnosi się do terenów zielonych pełniących funkcje estetyczne, zdrowotne i rekreacyjne związane z obiektami zabytkowymi takimi jak parki, zieleńce, cmentarze, ulice objęte strefą ochrony konserwatorskiej.

b/ Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów oraz drzew owocowych z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytku wydaje wojewódzki konserwator zabytków (art.83 ust.2 i ust.6 pkt.2)

c/ Opłaty za usunięcie drzew nie są pobierane w przypadku, gdy usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków (art.86 ust.1 pkt.3)

W ustawie wymienione są pojęcia takie jak „wartość historyczna” i „wartość kulturowa”, jako jedne z ważnych czynników przy tworzeniu parków krajobrazowych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i pomników przyrody.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. Nr 13 poz.123)

a/ Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym. Rola państwa odnosi się do mecenatu wspierającego tę działalność przy pomocy ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który może wspierać finansowo realizację planowanych na dany rok zadań (art.1 i art.9 ust.2)

b/ Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań statutowych instytucji kultury (art.32 ust.1)

W takim rozumieniu pojęcie „opieki nad zabytkami” jest również działaniem związanym z gromadzeniem wiedzy o zabytkach oraz jej propagowanie n.p. poprzez edukację społeczną w zakresie ochrony zabytków, uświadamianie istnienia zabytków, uwrażliwianie na potrzeby związane z zachowaniem dziedzictwa.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. Ust. Nr 5 poz. 24 z 1997 r.)** i **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. Ust. Nr 85 poz. 539)**

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego **4/1 Strategia i cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.**

Opracowanie krajowego programu opieki nad zabytkami jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Program ma na celu określenie celów i kierunków działań organów jednostek administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań, a także harmonogram planowanych realizacji. Konsekwencją tych działań jest stworzenie produktu turystycznego a przez to wpłynięcie na uwrażliwienie społeczności na potrzeby związane z utrzymaniem i ochroną środowiska kulturowego a pośrednio na rozwój przedsiębiorczości w różnych jego formach usługowych, n.p. agroturystyka. Do programu nawiązują dokumenty Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego.

Zasady wynikające z Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

W myśl Konstytucji RP, obowiązkiem państwa jest ochrona dziedzictwa kulturowego. Zabytki i ich wartość niematerialna są dobrem wspólnym, które wspomagają procesy edukacyjne społeczeństwa i mają mu służyć w różnych formach, jako produkt turystyczny a także przez użytkowanie zgodne z wykładnią ustawową. Z tych powodów zadaniem głównym państwa w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami jest stworzenie warunków pozwalających na dostosowywanie tej sfery do potrzeb gospodarki rynkowej.

Krajowy „Program” zakłada odpowiednie inicjatywy legislacyjne polegające na rozszerzeniu zakresu działań i kompetencji podmiotów odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wprowadzenie zmian w strategii i organizacji systemu ochrony dóbr kultury. **Dotyczy to zwłaszcza jednostek samorządu terytorialnego, na których spoczywa bezpośredni obowiązek dbałości o dziedzictwo kulturowe i odpowiednie reagowanie na zjawiska negatywne w tej sferze.**

Program ma uporządkować działania wynikające z zadań ustawowych przez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich.

1. Zasada **Primum non nocere** (po pierwsze nie szkodzić)
2. Zasada maksymalnego **poszanowania oryginalnej substancji zabytku** i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych)
3. Zasada minimalnej i niezbędnej ingerencji, czyli **powstrzymanie się od działań niekonicznych.**
4. Zasada, zgodnie z którą usuwać należy to, i tylko to, co na oryginał działa niszcząco.
5. Zasada czytelności i rozróżnialności ingerencji.
6. Zasada odwracalności metod i materiałów (to znaczy stosowanie w konserwacji, odbudowie i remoncie tradycyjnych materiałów i technologii wykonawczych)
7. Zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie technicznym.

Wymienione zasady dotyczą postępowania służb konserwatorskich, zwłaszcza: restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów ale także właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych. Ich istota ma być znana służbom jednostek samorządu terytorialnego, które mają do czynienia ze stanem zachowania i użytkowania obiektów zabytkowych.

W tezach „**Krajowego Programu...**” wyznaczone zostały następujące cele działań:

- Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
- Pełna ocena stanu zasobu dziedzictwa archeologicznego; określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych.
- Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami.

- Udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.
- Powiązanie ochrony zabytków z ochroną przyrody, ale także z ochroną architektoniczną i przestrzenną.
- Tworzenie systemu stale aktualizowanych elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac przy wszystkich grupach i typach obiektów. **Wykorzystanie ich przy opracowywaniu wniosków pomocowych związanych z konserwacją, ochroną i opieką nad zabytkami.**
- Dostosowanie wszystkich dostępnych programów pomocowych i osi priorytetowych do udokumentowanych potrzeb z zakresu konserwacji, ochrony i opieki nad zabytkami, dostępnych na wszystkich szczeblach zarządzania substancją zabytkową, zwłaszcza na poziomie samorządowym.
- **Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza na poziomie samorządowym.**
- Kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego wielokulturowego dziedzictwa. **Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.**
- Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 -2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 roku, a następnie przedłużona na lata 2014-2020” stanowi dokument rządowy tworzący ogólne ramy dla polityki kulturalnej państwa funkcjonującego w warunkach rynkowych, której głównym celem jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce. Dokument uznaje kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów, zawierający następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i upowszechnianiu kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównania szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa działalności artystycznej,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

Cele wynikające z Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”

W zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych,
- promocję dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,
- podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

4/2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

W Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 roku przyjętej Uchwałą nr XLII/508/06 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2006 roku za główną misję uznano podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców województwa oparte na zintegrowanym rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Jednym z celów jest ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody i dóbr kultury. **Wśród priorytetów tych działań wyróżniono ochronę i udostępnienie dziedzictwa kulturowego jako istotny element wpływający na pozytywny wizerunek regionu oraz podstawę jego oferty turystycznej.** Udostępnienie obiektów zabytkowych oraz ich promocja przyczyni się zarówno do stworzenia nowych miejsc pracy jak również pozwoli na pozyskanie dodatkowych środków na ich renowację. Podkreślono również konieczność kultywowania tradycji i zasobów kultury niematerialnej połączonej z tworzeniem regionalnych i lokalnych produktów turystycznych.

W tym obszarze dokument wskazuje konkretne kierunki działań:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków,
- modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- poprawę warunków działania bibliotek, w szczególności naukowych, oraz zwiększenie dostępności do nowoczesnych usług bibliotecznych.
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i systemach upowszechniania kultury,
- poprawę dostępności mieszkańców do propozycji kulturalnych poprzez wspieranie instytucji poszerzających ofertę programową, umożliwiającą aktywne uczestnictwo w życiu kulturalnym.
- tworzenie nowych miejsc pracy związanych z ochroną i udostępnieniem dziedzictwa kulturowego.

Strategia Rozwoju Turystycznego Województwa Świętokrzyskiego.

Uchwała Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego Nr XXV/404/06 z dnia 6 lutego 2006 „Strategia Rozwoju Turystycznego w Województwie Świętokrzyskim” w analizie walorów turystycznych regionu zwraca szczególną uwagę na walory antropogeniczne, będące efektem działalności człowieka. Dotyczy to obiektów dziedzictwa kulturowego istniejących na terenie województwa przypisując im rolę wspomagającą naturalne walory w procesie wzrostu atrakcyjności turystycznej. Właściwe propagowanie osobliwości turystycznych winno odbywać się poprzez zintegrowaną współpracę jednostek samorządu terytorialnego, na terenie których zlokalizowane są szczególnie wartościowe poznawczo obiekty i zespoły zabytkowe. Współpraca ma promować słabiej rozwinięte i mniej znane lokalne osobliwości aby w ten sposób likwidować „białe plamy” na mapie turystycznej województwa.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego do 2020 r.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego Uchwałą Nr XXIX/399/02 z dnia 26 kwietnia 2002 roku. Głównym założeniem regionalnej polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest skuteczniejsza ochrona i rewaloryzacja tych zasobów oraz racjonalne ich udostępnienie z myślą o poszerzeniu wiedzy zwłaszcza młodego pokolenia, świadomości historycznej obywateli, a także wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie pobudzania i utrwalania tożsamości regionalnej ogółu mieszkańców przy jednoczesnym zachowaniu i kultywowaniu rozwoju gospodarczego i promocji. Wskazuje na własną, ukształtowaną na przestrzeni dziejów specyfikę kulturową regionu świętokrzyskiego o istotnym potencjale turystycznym. Podstawową słabością turystyki jest niedoinwestowanie oraz mało skuteczny marketing i promocja regionu, wąski zakres proponowanych usług oraz zbyt niski ich poziom. Autorzy planu zwracają uwagę na tkwiące w zasobach kultury rezerwy dotychczas nie w pełni przebadanych pod kątem zachowanych walorów tradycyjnej zabudowy wiejskiej, małej architektury kultowej, harmonijnego krajobrazu kulturowego, pozostałości zabytków techniki, stanowisk archeologicznych, historycznych pól bitew oraz miejsc związanych z działalnością postaci historycznych itp. Rozpoznanie to znacznie poszerzy wiedzę o zabytkach, zwiększy atrakcyjność kulturową i turystyczną miejscowości.

Główny akcent winien być położony na racjonalne planowanie przestrzenne łączące nowoczesne potrzeby gospodarcze z ochroną krajobrazu kulturowego i jego eksponowanie w sposób nie naruszający zastanej substancji kulturowej.

Uzupełnieniem Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego jest Uchwała NR VIII/149/07 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 2 lipca 2007r. w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami w Województwie Świętokrzyskim na lata 2007 – 2011”

zaktualizowanego Uchwałą Nr XVIII/322/12 Sejmiku z dnia 26 marca 2012 roku w sprawie przyjęcia sprawozdania z realizacji w latach 2010-2011 „Programu opieki nad zabytkami w Województwie Świętokrzyskim na lata 2007- 2011” (przedłużony). Dokument precyzuje strategiczne kierunki realizacji polityki opieki nad zabytkami **wskazując jednocześnie potrzebę opracowywania lokalnych planów opieki nad zabytkami dla poszczególnych powiatów i gmin.**

Na tej podstawie został opracowany „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Ostrowieckiego”, podjęty Uchwałą Nr XLVII/310/2010 Rady Powiatu z dnia 25 czerwca 2010 roku. Określa on zasoby dziedzictwa kulturowego Powiatu, stan zachowania zabytków, formy ich ochrony, stan badań archeologicznych. Przedstawia propozycje uzupełnienia listy parków kulturowych. Definiuje także warunki zagrożenia zasobów dziedzictwa kulturowego, bariery i konflikty dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego a także rezerwy tkwiące w zasobach dóbr kultury. Zwraca też uwagę na ochronę krajobrazu kulturowego w powiązaniu z układami urbanistycznymi. A także proponuje utworzenie społecznej służby opiekunów zabytków. Tym samym stanowi materiał wyjściowy dla opracowania programu opieki nad zabytkami dla Gminy Waśniów.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5/1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Waśniów jest zgodny z dokumentami o charakterze strategicznym:

1. Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Waśniów na lata 2004-2013 opracowanym przez Świętokrzyskie Centrum Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w Kielcach (25-308 Kielce ul. Bodzentyńska 44A)
2. Uchwałą Nr XXI/117/2004 Rady Gminy w Waśniowie z dn. 09.11.2004 w sprawie przyjęcia Planu Rozwoju Lokalnego dla Gminy Waśniów na lata 2004 – 2006 – 2013.
3. Uchwałą Nr XVIII/98/2004 Rady Gminy Waśniów z dnia 30 czerwca 2004 r. w sprawie uchwalenia „Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Waśniów” opracowany przez „Pracownię Geologiczną Joanny Lasek Kielce” w czerwcu 2004 r.
4. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Waśniów na lata 2008 – 2013 opracowany przez Agencję Wspierania Inicjatyw Lokalnych S.A. ul. Polska nr 14 60-595 Poznań
5. Uchwałą XXXV/179/2009 Rady Gminy w Waśniowie z dnia 28 dnia września 2009 r. w sprawie uchwalenia „Programu ochrony środowiska dla Gminy Waśniów na lata 2009 - 2012”, której częścią jest „Plan gospodarki odpadami dla Gminy Waśniów”
6. Lokalna Strategia Rozwoju (Lokalna Grupa Działania –LGD)

Partnerami tworzącymi Lokalną Grupę Działania są Gminy: Baćkowice, Łagów, Nowa Słupia, Pawłów i Waśniów reprezentujące sektor publiczny, o którym mowa w art. 6 lit. a Rozporządzenia 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. (WE) w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

7. Uchwała Nr L/274/2014 Rady Gminy Waśniów z dnia 28 lipca 2014 r. w sprawie uzgodnienia projektu uchwały Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego dotyczącego Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego

5/2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5/2.1 Zarys historii obszaru gminy

Tereny leżące obecnie w obrębie Gminy Waśniów były intensywnie zasiedlone już w pradziejach. W miejscowości Stryczowice odkryto i przebadano w latach 1976-1985 wielką osadę kultur malickiej i pucharów lejkowatych. Stanowisko to należy zaliczyć do kluczowych obiektów osadnictwa neolitycznego na pogórzu świętokrzyskim^{9,10}. Znalezione i przebadano m.in. duży, neolityczny obiekt ziemny z około tysiącem zabytków krzemiennych i ceramicznych. Ta ziemiankowa, nieckowata struktura stanowiła prawdopodobnie zagrodę sprzed pięciu tysięcy lat. Z kolei w Kotarszynie, archeolodzy natrafili na pozostałości budowli mieszkalnej z glinianą polepą i ceramikę z epoki neolitu należąca do kultury pucharów lejkowatych. Znalezione datowane jest na ponad 4,5 tysiąca lat¹¹. W czasie badań powierzchniowych dr Jerzy Bąbel natrafił w miejscowości Garbacz-Skała na zgrupowanie pięciu grobowców megalitycznych manifestujących się w terenie w formie kurhanów. Megality są prawdopodobnie pochówkami wodzów plemiennych. Pochodzą z epoki neolitu, lecz dopiero szczegółowe badania archeologiczne mogą określić ich czas powstania oraz przypisanie do konkretnej kultury¹². W miejscowości Grzegorzowice odkryto ślady osad obronnych z młodszej epoki kamienia oraz cmentarzysko całopalne¹³. W latach 50-tych, 60-tych i 70-tych prowadzono aktywne badania archeologiczne. W ich wyniku potwierdzone zostały ślady osadnictwa i hutnictwa z okresu wpływów rzymskich w Waśniowie oraz miejscowościach: Boleszyn, Pękosławice, Kowalkowice, Mirogonowice, Garbacz, Janowice i Skoszyn Nowy. Przyjmuje się, iż pierwszymi mieszkańcami w tej

⁹ Anna Uzarowicz-Chmielewska i Barbara Sałacińska: „Osady neolityczne w Stryczowicach woj. świętokrzyskie” [wyd.; PMA Warszawa 2013 r.]

¹⁰ Jan Gurba: „Kultura pucharów lejkowatych od paleolitu do środkowego okresu lateńskiego” [w: Pradzieje ziem polskich] Warszawa – Łódź 1989 r.

¹¹ Informacje uzyskano od mgr Artura Jedyńaka, który prowadził nadzór archeologiczny w czasie budowy sieci wodociągowej.

¹² Dr Jerzy Bąbel „Grobowce megalityczne i kurhany w dorzeczu Kamiennej w województwach kieleckim i tarnobrzeskim” [w: Rocznik Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Świętokrzyskim Ostrowiec 1998 r. tom. 1 str.9-26]

¹³ AZP sektor 68/86

okolicy byli Słowianie, którzy napłynęli tu w V wieku, a począwszy od wieku VII zaczęli przechodzić od uprawy żarowo-wypaleniskowej do ornej, a także rozpoczęli proces łączenia sąsiadujących grup rodowych we wspólnoty terytorialne, zwane opolami. Z okresem plemiennym wiążą się pogańskie miejsca święte m.in. takie jak Łysiec oraz Góra Witosławska leżąca w Gminie Waśniów. Co ciekawe, na jej terenie występuje anomalia magnetyczna spowodowana zapewne pokładem rud metali bogatych w żelazo. Największa zmierzona anomalia na Górze Witosławskiej wynosi około 11 stopni odchylenia igły kompasu od kierunku północy magnetycznej. Czy ten fenomen był intuicyjnie wyczuwany przez okoliczne plemiona słowiańskie, dla których Witosławska Góra była miejscem kultu pogańskiego, trudno dziś uzasadnić. Według niektórych czczono tutaj Wita, czyli Świętowita, bóstwo pogańskie, opiekujące się m.in. słońcem. Niektóre źródła twierdzą, że to właśnie od imienia tego bóstwa może pochodzić nazwa góry. Bardziej prawdopodobne jest pochodzenie nazwy od miejscowości W czasach historycznych Waśniów był jedną z najstarszych miejscowości na terenie dzisiejszego Województwa Świętokrzyskiego. Pierwsze wzmianki pochodzą z I połowy XI w. Zachowane z tego okresu dokumenty podają, iż Waśniów był wówczas targowiskiem. Wtedy to książę Mieszko III Stary – syn Bolesława Krzywoustego – nadał Waśniów katedrze gnieźnieńskiej. Miejscowość należała wówczas do prężnie rozwijających się wczesnośredniowiecznych ośrodków targowych i zapewne kościelnych. Etymologicznie nazwę własną *Waśniów* (XIX w. źródła notują również wariant *Waśniew*) należy uznać za dzierżawczą, wywodzącą się pierwotnie od prasłowiańskiego wyrazu *waśń* (a pośrednio od przezwiska *Waśń*), oznaczającego *niezgodę, zwadę, kłótnię* lub *spór* (bezpośrednio od wyrazu *wada, wadzić się, czyli kłócić*)¹⁴. Zaś herb Waśniowa według legendy wywodzi się z czasu najazdu Tatarów w 1241 r. Wówczas mieszkańcy Waśniowa schronili się przed najeźcami w lasach. Kiedy powrócili, osada była spalona, a jedyną żywą istotą, którą w niej zastali, był biały łabędź pływający po wodach stawu, czerwonych od odbijającej się purpury trawionych pożogą zabudowań. Stąd herb i jego kolory. Wieś Waśniów wystąpiła w bulli papieskiej z roku 1147 na mocy której przeszła we władanie klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie. W dniu 7 stycznia 1351 w Krakowie król Kazimierz Wielki nadał osadzie prawo średzkie i wójtostwo, co jednak nie koniecznie mogło oznaczać lokację miasta. Z braku zachowanych dokumentów data lokacji wydaje się bliżej nie ustaloną. Można jednak przyjąć, że mogła ona mieć miejsce dopiero w II połowie wieku XIV. W 1409 roku, w czasie wyprawy pod Grunwald, do Waśniowa zawitał król Władysław Jagiełło. W roku 1432, opat klasztoru w Trzemesznie Andrzej odstąpił Waśniów wraz z Jeżowem i dziesięcinami kilku okolicznych wsi opatowi wąchockiemu Mikołajowi w zamian za klucz posiadłości wąchockich w ziemi łęczyckiej. W ten sposób wykonali cystersi wąchoccy doniosłe posunięcie w kierunku skupienia majątności klasztornych. Wyzbyli się dóbr odległych, a zyskali dwie dobrze zagospodarowane i skomasowane posiadłości, które leżały w pobliżu opactwa i uzupełniały znakomicie klucz wsi klasztornych, jaki się już poprzednio utworzył w rejonie Waśniowa.

¹⁴ Zbigniew Tyczyński – „Dzieje nazw miejscowych powiatu Ostrowieckiego” str. 68

Dzięki ich wstawiennictwu król nadał miastu prawo do dwóch jarmarków. W tym czasie przez ziemię waśniowską wiodły najstarsze piastowskie szlaki handlowe z Sandomierza i Opatowa w kierunku Polski centralnej. Można się było wówczas dostać nimi na dwa sposoby. Pierwszy prowadził przez Mominę, Waśniów i Tarczek, drugi przez Jeżów, Grzegorzowice, Starą Słupię i podnóżem gór do Tarczka (dalej do Sulejowa i Żarnowa). W 1467, z inicjatywy króla Kazimierza Jagiellończyka, Waśniów otrzymał przywilej organizowania drugiego jarmarku, przez co znacznie zwiększyło się ekonomiczne znaczenie miasta. Wartą odnotowania informacją istniejącą w zapiskach z 1475 i 1552 jest potwierdzenie, że wówczas w Waśniowie funkcjonowała prawdopodobnie przykościelna szkołka elementarna. Opierając się na zapiskach Jana Długosza w Waśniowie istniał już w XII w. drewniany kościół p.w. św. Piotra. Parafia w 1. ćwierci XIV w. figuruje w ówczesnych spisach świętopietrza. Dziesięcinę z łąnów miejskich w wysokości 10 grzywien pobierał opat wąchocki. Pleban miał wówczas rolę i łąki, a do parafii przypisanych było oprócz miasta 25 wsi. W roku 1523 Waśniów ogarnął pożar, który strawił około 80% zabudowy. Aby go szybciej odbudować, król Zygmunt Stary zwolnił miasto na lat dziesięć od wszelkich należnych mu podatków. Być może uszkodzeniu od pożaru uległa również drewniana świątynia. Wiadomo tylko, że ksiądz Benedykt Delegiewicz przyczynił się do budowy nowego murowanego kościoła w stylu późnorenesansowym, konsekrowanego w 1656 roku pod wezwaniem Apostołów Piotra i Pawła. Jednak w dniu 8 czerwca 1727 r. w kościół uderzył piorun powodując pożar. Po tym zdarzeniu świątynię odbudowano, zaś w 1882 r. znacznie rozbudowano. W drugiej połowie XVI w. miasteczko zamieszkiwało 3 przekupniów soli, 2 palących gorzałkę, 3 rzeźników, 4 rzemieślników różnej specjalności, 3 komorników i 2 strażników miejskich oraz czynne były dwie karczmy. Waśniów płacił podatek w wysokości 4 florenów i 24 grosze. Był zatem raczej nie bogatym i małym miasteczkiem. W drugiej połowie XVII w. Waśniów liczył 21 domów. Lecz miasto rozbudowywało się i w latach 70-tych XVIII w. istniało już 36 domostw. Rozwój Waśniowa mógł być powstrzymany przez liczne pożary, które kilkakrotnie nawiedzały miasteczko. W XVII w. na Waśniów spadła zaraza. Zmarła wówczas większość ludności miasta. Nie brakowało jednak ludzi, którzy strach przed śmiercią potrafili wykorzystać dla własnych celów. Pojawił się w Waśniowie uzdrowiciel Antoni Jacewicz. Zamieszkał on na Górze Witosławskiej i wiódł rzekomo żywot pustelnika. Ludzie zwabieni sławą „uzdrowiciela” ściągali na górę, aby ich uleczył. Jednakże kazał sobie za to płacić. W ten sposób szybko dorobił się bogactwa. W wyniku trzech wypraw zorganizowanych przez proboszcza ks. Stefana Żychowskiego pojmano niedoszłego eremity i osadzono w więzieniu. Po tym jak zdołał uciec, odnaleziono go i zamknięto w twierdzy jasnogórskiej. W 1633 roku w nieodległym folwarku Gaj, dziś już nieistniejącym, urodził się, a potem mieszkał, wybitny XVII-wieczny poeta barokowy Wespazjan Kochowski. W jednej ze swoich fraszek, wydanej w zbiorze „Niepróżnujące próżnowanie”, Kochowski pisał o Waśniowie (cyt.) *„Darmo to zoil mówi zazdrościwszy i żeby Waśniów nasz miał być waśniwy. Gorzałka waśni gdy we łbie zamąci, to wtenczas z musu szwagier*

szwagra trąci”. Po podziale ojcowizny przeniósł się Kochowski do wsi Goleniowy w pobliżu Szczekocin. Potop szwedzki i zaraza z 1705 roku doprowadziły Waśniów do niemal zupełnej ruiny. Nie pomogło potwierdzenie przez królów: Augusta II Mocnego, Augusta III (w 1761) oraz Stanisława Augusta Poniatowskiego dawnych przywilejów miasta. Życie gospodarcze przeniosło się do nieodległych ośrodków przemysłowych zlokalizowanych wzdłuż rzeki Kamiennej. Klęski miasta dopełnił kolejny pożar z 1840 roku.

W wyniku III rozbioru Polski Waśniów znalazł się pod panowaniem austriackim. W 1809 r. został włączony do Księstwa Warszawskiego, by w roku 1815 znaleźć się na terytorium nowo utworzonego Królestwa Polskiego (powiązanego z Imperium Rosyjskim unią personalną). Należy wspomnieć, że 1826 r. osiadł w majątku Garbacz Józef Wojciech Gołuchowski prekursor romantyzmu w Polsce, filozof, profesor Uniwersytetu Wileńskiego. Podczas powstania listopadowego powołany był na stanowisko radcy Komisji Oświecenia. Po upadku powstania wrócił do Garbacza i do końca życia (1858 r.) zajmował się gospodarstwem. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego podaje, iż w 1827 roku Waśniów liczył 42 domy i 295 mieszkańców. Najbliższa stacja pocztowa, a od 1886 r. stacja drogi żelaznej znajdowały się w oddalonym o ok. 10 wiorst Ostrowcu. Po kasacie klasztoru Benedyktynów na Świętym Krzyżu (1816 r.) jeszcze przed 1865 rokiem Waśniów wchodził w skład klucza pękosławickiego dóbr rządowych Kunów. W czasie powstania styczniowego przebywał tu krótko dyktator Marian Langiewicz oraz oddział Karola Kality Rębajły. Na miejscowym cmentarzu parafialnym znajduje się mogiła łącznika z powstania Maksymiliana Budzisz (vel. Budziszewskiego). Jego brat Piotr Budzisz prowadził w pobliskiej Mominie karcznię, która była punktem kontaktowym powstańców. Po powstaniu w 1869 r. ukazem carskim Waśniów utracił prawa miejskie. Pod koniec XIX wieku był więc osadą o charakterze miejskim w powiecie opatowskim. Waśniów miał wówczas 36 domów, 386 mieszkańców i 301 mórg ziemi. Tymczasem w Waśniowie Poduchownym – dawnym probostwie – były wówczas 2 domy, 16 mieszkańców oraz 56 mórg ziemi włościańskiej. Gmina Waśniów z kolei miała 8604 mórg rozległości (w tym 4353 morgi stanowiła ziemia dworska) a liczba mieszkańców gminy wzrosła do 3734 w tym 233 było pochodzenia żydowskiego. Sąd gminny okręgu IV mieścił się wówczas w Kunowie. W skład gminy wchodziły miejscowości: Boleszyn, Gaj, Broniszewice, Bukowie, Chocimów, Czajęcice, Czachów, Jamy, Kotarszyn, Małe Jodło, Nosów, Pękosławice, Piotrów, Prusinowice, Szeligi, Waśniów, Wióry, Wojciechowice, Zagaje Grzegorzewskie, i Zajączkowice. Krótkie ożywienie gospodarcze przyniosły Waśniowowi lata międzywojenne, kiedy to w miejscowości powstała Ochotnicza Straż Pożarna pod komendą St. Koterby (1926) i pierwsze kółka rolnicze, a także prężnie rozwijający się ruch ludowy, organizujący życie społeczne mieszkańców. Księga adresowa Polski z 1928 roku podaje, iż Waśniów zachował status osady miejskiej w powiecie opatowskim. Najbliższy sąd pokoju miał swoją siedzibę w Ostrowcu, a sąd okręgowy w Radomiu. Waśniów liczył wówczas około 580 mieszkańców, działała stacja i urząd telegraficzny, oraz czynne były dwa młyny. Targi odbywały się w co

drugi wtorek. Znaczącymi gospodarczo właścicielami ziemskimi na tych terenach byli: Albin Bonczewski, w jego posiadaniu znajdowały się dobra Szeligi (91 ha), Gustaw Ośniałowski (dobra Chocimów 226 ha), Tadeusz Reklewski (majątek Czajęcice (156 ha), Wincenty Reklewski (dobra Nosów i Szarotka (1600 ha), Wojciechowice (124 ha) i Zajączkowice (171 ha). W Waśniowie działali wówczas: akuszerka J. Kasz, dwóch aptekarzy: J. Filipczak i W. Rudkowski, bednarz Grudnicki, mający swój zakład w Nosowie, sklep bławatny N. Grafsztajna, sklep galanteryjny Chaima Gotwola, gorzelnia W. Ośniałowskiego, 2 kowali: J. Dzioba i I. Pańczyk. Trzy manufaktury prowadzili: F. Goldman, F. Mangarten oraz D. Niskier. W okolicy działało 6 młynów wodnych Teodora Bałuszyńskiego, zbożowe: K. Żurowskiego w Broniewicach, A. Bończewskiego i J. Konarskiego i młyny motorowe Józefa Kotwy w Nosowie oraz w Szarotce. Ponadto należy wspomnieć o murarzu A. Nowocieniu, olejarni J. Konarskiego, piwiarni S. Oksińskiego, restauracji S. Piątkowskiej, rzeźnikach: S. Oksińskim i A. Snarskim, 5 sklepach z artykułami spożywczymi: S. Grafsztajna J. Hajnenmana, A. Karcza, W. Kasickiego i J. Mierzejewskiego, stolarni Fuksenbauma, szewca A. Szuchmanie i W. Wydrzyckim, trafikach Josiaka i I. Mierzejewskiego. W bezpośrednim sąsiedztwie Waśniowa czynnych było 8 wiatraków: F. Gałęzi, B. Kopczyńskiego, St. Łojka W. Łojka, J. Mikosa (w Nosowie), W. Pazderskiego, F. Zarzyckiego i M. Ziejewskiego. W czasie II wojny światowej tereny stanowiące dziś Gminę Waśniów były jednym z aktywniejszych ośrodków ruchu oporu. Wchodziły w skład Obwodu Opatowskiego ZWZ, potem AK. W strukturach Podziemnego Państwa Polskiego Waśniów należał do Podobwodu Ostrowiec (kryptonim 100). Jego komendantami byli ppor. Leon Jop ps. „Demon”, ppor. Franciszek Rogowski ps. „Jar”, ppor. Julian Kaczmarczyk ps. „Sławomir”. Dowódcą kompanii Ostrowiec był ppor. Roman Różycki ps. „Róg”. Postacią zasługującą na szczególną uwagę był Jan Piwnik urodzony w Janowicach. Służył w Policji Państwowej, Brał udział w kampanii wrześniowej. Po ucieczce z obozu internowanych dostał się do Wielkiej Brytanii, skąd po przeszkoleniu został zrzucony do Polski jako „cichociemny”. W maju 1943 r. formalnie przyjął funkcję dowódcy Zgrupowań Partyzanckich AK "Ponury". W krótkim czasie stworzył zgrupowania liczące ok. 100 ludzi. 4 czerwca został też komendantem "Kedywu" Okręgu V Radomsko-Kieleckiego AK. Bazą wypadową zgrupowań stało się wzgórze 326 pod nazwą Wykus w lasach wąchockich u podnóża Gór Świętokrzyskich. Zginął w walce 16 czerwca 1944 r. w okolicach Grodna. Jego szczątki zostały w 1987 r. pochowane w klasztorze cystersów w Wąchocku. Po wyzwoleniu w 1945 r. Waśniów należał do powiatu opatowskiego jako Gromada zarządzana przez Gromadzką Radę Narodową utworzoną na mocy uchwały nr 13f/54 WRN w Kielcach z dnia 29 września 1954 r. W skład jednostki weszły obszary dotychczasowych gromad Czajęcice, Prusinowice, Pękosławice i Waśniów oraz wieś Nosów i kolonie Nosów A i B z dotychczasowej gromady Nosów, a także obszar dotychczasowej gromady Strupice ze zniesionej gminy Boksyce. Dla gromady ustalono 27 członków Gromadzkiej Rady Narodowej. 31 grudnia 1961r. do gromady Waśniów przyłączono wsie

Boleszyn, Czażów, Kotarszyn i Struga, kolonie Boleszyn, Czażów i Kotarszyn oraz część kolonii Zagaje Boleszyńskie ze zniesionej gromady Boleszyn. Gromada przetrwała do końca 1972 roku, czyli do kolejnej reformy gminnej. 1 stycznia 1973 reaktywowano Gminę Waśniów.

5/2.2 Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz zachowane wartości przyrodnicze. W tym sensie Gmina Waśniów jako typowo rolnicza zachowała w zdecydowanej większości historycznie ukształtowane układy przestrzenne wiosek wchodzących w jej skład. Przeważają tu formy zabudowy ulicowej czyli jednodrożnej o zwartej zabudowie rozciągniętej wzdłuż dróg, z budynkami mieszkalnymi z jednej lub dwu jej stron obejmujących także zabudowę zagrodową gospodarstw. Ich tradycyjną formą są spotykane jeszcze tzw. „okólniki”, czyli gospodarstwa zamknięte. Zazwyczaj obejmujące dom, stodołę, oborę z chlewem, wystawkę (szopę na sprzęt gospodarczy) lub rzadziej spichlerz. Budynki te stykają się ze sobą tworząc z bramą zamknięty wewnętrzny dziedziniec. O tym typie zabudowy decydowała regionalna tradycja określona jako „grupa kielecko – sandomierska”¹⁵. Nie bez znaczenia są urodzajne gleby będące podstawą ekonomiczną gospodarstw. Poza tym wpływ miały warunki fizjograficzne terenu stosunkowo jednorodnie ukształtowanego, sprzyjające prowadzeniu gospodarki rolnej w obrębie wyżyny Pogórza Świętokrzyskiego. Wszelako rozwój industrialny drugiej połowy XX i początków XXI w. pośrednio przyczynił się do gruntownej wymiany wiejskiej zabudowy kubaturowej na nowoczesną. Jej skutkiem była rezygnacja z ciasnych „okólników” na rzecz zabudowy otwartej mieszczącej się na ogół w obrębie dawnych działek. Niezbędne budynki gospodarcze dostosowywane są do nowoczesnych form zmechanizowanej gospodarki rolnej. Zniknęły tradycyjne stodoły na rzecz garaży i wiat na sprzęty mechaniczne, a wśród reliktowych obiektów pozostały jedynie chlewnie i obory sukcesywnie wypierane na rzecz nowoczesnych obiektów hodowlanych. Reliktowo zachowało się na terenie Gminy kilka obiektów budownictwa wiejskiego z I poł. XX w. (w tym dwie wiejskie kuźnie w Boleszynie-Kolonii i Zagajach Boleszyńskich). Procesowi gruntownej modernizacji wsi sprzyja rozbudowywana sieć infrastruktury (elektryfikacja, wodociągi, lokalne oczyszczalnie ścieków, drogi asfaltowe itp.), która wpłynęła nowy kształt krajobrazu kulturowego.

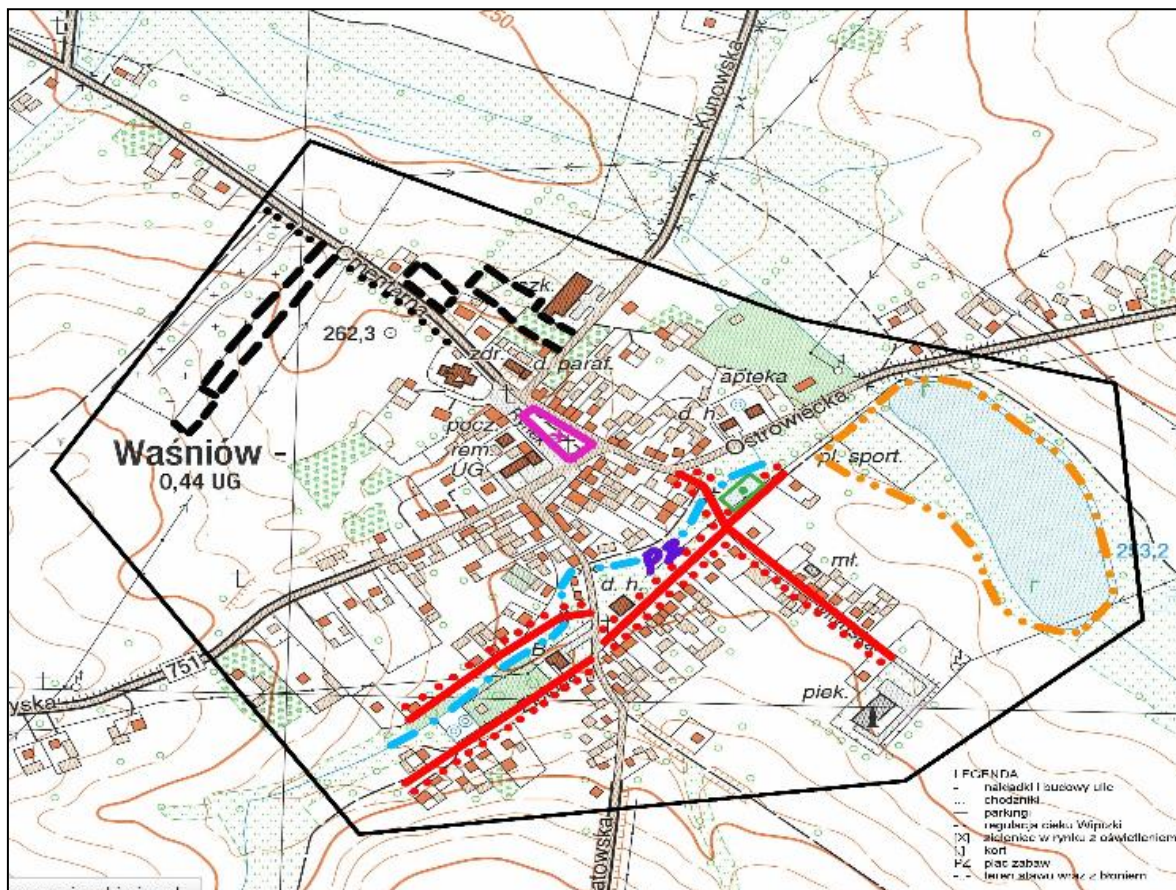
¹⁵ Józef Grabowski – „Sztuka ludowa, formy i regiony w Polsce” Wyd. „Arkady” W-wa 1971 str. 167

Boleszyn Dolny-charakterystyczny przykład tradycyjnej ulicowej zabudowy wiejskiej na terenie Gminy Waśniów

Nie mniej ważnym elementem krajobrazu kulturowego Gminy Waśniów są zachowane ziemiańskie siedliska dworów wraz z folwarkami i parkami przydworskimi takie jak: Boksyce, Garbacz, Czajęcice, Grzegorzowice, Kunin, Nagorzycy, Mirogonowice, Sarnia Zwola, Wronów. Te zabytkowe zespoły zostały ukształtowane w pełnej koegzystencji z układami ruralistycznymi stanowiąc ich integralną część. Chociaż wyniku przemian ustrojowych w poł. XX w. grunty rolnicze dworów uległy parcelacji, ocalały parki podworskie o charakterze krajobrazowym ukształtowane w XVIII – XIX w. Ich układy przestrzenne w większości wpisują się podziały katastralne wiosek zachowując formę zbliżoną do regularnych prostokątów jak n.p. parki w Boksycach, Garbaczu, Grzegorzowicach, Kuninie, Mirogonowicach i Wronowie. (vide: karty adresowe zabytków Gminy Waśniów) Pozostałe: w Czajęcicach, Nagorzycach, i Sarniej Zwoli, swój nieregularny układ zawdzięczają zróżnicowanemu ukształtowaniu terenu w połączonemu z naturalnymi ciekami wodnymi wykorzystanymi do uformowania sztucznych oczek wodnych, sadzawek wzbogacających walory krajobrazowe (n.p. Sarnia Zwola) W parkach podworskich zachowało się kilka budynków dworskich będących atrakcją turystyczną Gminy (Boksyce, Czajęcice, Kunin, Wronów) Inne zostały odbudowane od podstaw (Garbacz, Mirogonowice) lub przebudowane (Nagorzycy)

Jedyną na terenie Gminy formę zurbanizowanej zabudowy, ukształtowanej w procesie historycznym jest Waśniów, który posiada formę małomiasteczkową (utrata praw miejskich nastąpiła w 1869 r.¹⁶)

Współczesny plan Waśniowa – zachowany historyczny układ przestrzenny objęty projektem rewitalizacji (obszar rewitalizacji oznaczono czarną linią)¹⁷

Trzonem kompozycyjnym miejscowości jest trapezowy rynek na osi wsch. – zach. zamknięty od zach. zespołem kościoła parafialnego p.w. ś. ś. Piotra i Pawła, a od wschodu obecną drogą wojewódzką nr 751. Ponadto w miejscowości zbiegają się trzy drogi lokalne od zach. wsch. i płn. komunikujące się z wioskami Gminy. Fragmentarycznie zachowała się charakterystyczna zabudowa pierzejowa, głównie parterowa, która z potrzeby procesów modernizacyjnych została uzupełniona nowoczesnymi budynkami mieszkalnymi i obiektami użyteczności publicznej. Działania te nie naruszyły przestrzennej struktury miejscowości. Rynek, który utracił swoją lokalną funkcję handlową i został przebudowany na skwer o osiowej kompozycji wraz z parkingami. Elementy „małej architektury” Rynku: krzyż wotywny (1848 r.) i figura Matki Boskiej (II poł. XIX w.) zostały

¹⁶ Na mocy ukazu carskiego (postanowienie z dnia 24.X. 1869 r.)

¹⁷ Wykorzystano plan wg „Lokalnego Programu Rewitalizacji Centrum Gminy Waśniów” [Agencja Wspierania Inicjatyw Lokalnych S.A. w Poznaniu, Październik 2008 r. str.5]

wkomponowane w nowe założenie przestrzenne. Obszar miejscowości został ujęty w Lokalnym Programie Rewitalizacji Centrum Gminy Waśniów.¹⁸

Na terenie Gminy istnieje kilka zabytków architektury sakralnej, wśród których wyróżnia się kościół p.w. św. Jana Chrzciciela w Grzegorzowicach formalnie datowany na rok 1346¹⁹. Jednakże część prezbiterialna w formie wczesno romańskiej rotundy z kamienia łamanego (opus incertum) wskazuje raczej na wiek XI i być może wzniesiona została przez świętokrzyskich benedyktynów jako baptysterium, na co wskazuje także wezwanie świątyni²⁰.

Kościół parafialny w Mominie p.w. św. Wojciecha istniał już w 1326 r. przebudowany w XVI i XVII w. Murowany, tynkowany w części prezbiterialnej gotycki z dobudowaną nawą i wieżą. Od płu. z ośmioboczną kaplicą w stylu barokowym²¹. Podobne cechy stylowe reprezentuje kościół parafialny w Waśniowie p.w. ś. ś. Piotra i Pawła wzniesiony w 1656 r. na miejscu XV-wiecznego kościoła drewnianego. Murowany z kamienia, tynkowany, z licznymi detalami wystroju z kamienia, zwłaszcza rokokowym ołtarzem z charakterystycznymi prześwitami. Jednonawowy na rzucie prostokąta, 5-przęsłwy, z dwoma bocznymi kaplicami (od pld. i płu.) Węższym kwadratowym prezbiterium, za którym trójbocznie zamknięta zakrystia sklepiona kolebkowo-krzyżowo. Na dziedzińcu kościelnym wybudowano w XVIII w. dzwonnice w stylu późnobarokowym²².

Na szczycie góry Witosławskiej znajduje się drewniana kaplica konstrukcji zrębowej pochodząca z XVIII w. rozbudowana w poł. XIX w. złożona z prostokątnej nawy i węższego prezbiterium, która jest lokalnym miejscem pielgrzymkowym w Zielone Świąta²³. Na uwagę zasługują też zbudowane współcześnie dwa kościoły w Nagorzycach i Skoszynie. Które z uwagi na formę nowoczesnej architektury udanie wkomponowane zostały w krajobraz podnóża Pasma Jeleniewskiego Gór Świętokrzyskich.

Na terenie Gminy znajdują się dwa zabytkowe cmentarze parafialne w: Waśniowie (Obręb: Waśniów dz. nr.24/1 pow. 1,84 ha) i Mominie (Obręb: Momina dz. nr 92 pow. 1,2 ha) czynne od przełomu XVIII i XIX w. Znajdują się na nich **około 70** zabytkowych nagrobków o wysokiej wartości artystycznej wykonane w kunowskich warsztatach kamieniarskich. Cmentarze te wymagają oddzielnego, szczegółowego opisanie i zadokumentowania.

Krajobraz kulturowy Gminy wzbogaca **41** przyroźnych krzyży i figur wotywnych, wśród których na szczególną uwagę zasługują: Chrystus Frasobliwy na kolumnie w Boksycach, pochodzący z 1609 r. krucyfiks na wysokiej korynckiej kolumnie w Boleszynie datowany (wg inskrypcji z herbem „Ogończyk”) na 1699 r. Kolumna toskańska z małym Jezusem w Prusinowicach (upamiętniająca „zarazę”) Wszystkie te obiekty ujęto w gminnej ewidencji zabytków.

¹⁸ Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Waśniów na lata 2008 – 2013 [opracowany przez Agencję Wspierania Inicjatyw Lokalnych S.A. ul. Polska nr 14 60-595 Poznań]

¹⁹ Katalog Zabytków Sztuki w Polsce” tom III zes. 7 str.22 [P. I. Szt. W-wa 1959 r.]

²⁰ Badania architektoniczne T. Szydłowskiego w obrębie rotundy nie natrafiły na artefakty pochodzące z XI w.

²¹ Katalog Zabytków Sztuki w Polsce” tom III zes. 7 str.22 [P. I. Szt. W-wa 1959 r.] str. 35

²² Ibidem str. 78

²³ Historia kaplicy związana jest przekazem, że wcześniej odbywały się w tym miejscu misteria pogańskie.

Antropogeniczny krajobrazu kulturowego Gminy uzupełniają dwa stanowiska archeologiczne ujęte w rejestrze zabytków: pięć kopców pradziejowych w miejscowości Garbacz Skała (obszar AZP 85-69, nr rej. Aa 68, 69, 70, 71, 72) i kopiec pradziejowy w miejscowości Stryczowice (obszar AZP 85-69 nr rej. Aa 28)

Do krajobrazu kulturowego wpisują się ostoje przyrodnicze ukształtowane w sposób naturalny, które z mocy prawa podlegają ochronie.^{24 25 26} W obrębie południowego terytorium Gminy Waśniów znajduje się znaczna część obszaru Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego o powierzchni 1.765,4 ha wraz z otuliną obejmującą 3.752 ha powierzchni. Wyznacza go południowa granica Powiatu Ostrowieckiego obejmująca trzy szczyty: Górę Szczytniak (554 m n.p.m.) Górę Witosławską (491 m n.p.m.) oraz Górę Wesołówka (468 m n.p.m.) Otulina obejmuje sołectwa: Czajęcice, Dobruchna, Grzegorzowice, Janowice, Jeżów, Kraszków, Milejowice, płd. część Nowego Skoszyna, Roztylice, Worowice i Wronów.

Na górze Szczytniak wyodrębniono rezerwat przyrodniczy (nr ewidencyjny 050) przyrody nieożywionej (pow. 6,03 ha) w postaci kwarcytów kambryjskich manifestujących się jako rumosz skalny zwany gołoborzem oraz fragment pierwotnej puszczy bukowo – jodłowej. Na zach. od kaplicy na Górze Witosławskiej jest rezerwat zw. małym gołoborzem (nr ewidencyjny 049), który zajmuje fragment (0,25 ha) grzbietu Pasma Jeleniowskiego, jego północne zbocze oraz górną część dolinki, którą rozdzielają dwa boczne ramiona odchodzące na północ od grzbietu góry. Utworzony został dla ochrony walorów krajobrazowych wychodni skał kambryjskich niewielkiego gładzowiska w formie olbrzymich ostańcowych skałek o wysokości od 1,8 do 5 m oraz otaczającego je lasu z drzewostanem bukowym z udziałem jodły i buka (w wieku 50-130 lat).

W strefie otuliny, w miejscowości Skały w dolinie strumienia Dobrochna znajduje się rezerwat przyrody nieożywionej „Skały” (nr ewidencyjny 052) ulokowany w głębokim na 30 m wąwozie o stromych zboczach. Znajdują się tu wychodnie dolomitów i wapieni dewońskich, wśród których występują unikatowe skamieniałości koralowców, stromatoporoidów²⁷, ślimaków oraz brachopodów²⁸. Rezerwat obejmuje powierzchnię 3,18 ha i posiada status „rezerwatu częściowego” Wymienione rezerwaty mają opracowane plany ochrony przyrodniczej na okres 20 lat.

²⁴ Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 31.XII. 1993 r. (M.P. Nr 5 poz. 44)

²⁵ Rozporządzenie nr 74/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 14 lipca 2005 r. w sprawie Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego

²⁶ Uchwała NR XLIX/871/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego dnia 13 listopada 2014 r. w sprawie utworzenia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego

²⁷ Organizmy w morzach paleozoiku, występowały od późnego ordowiku do wczesnego karbonu. Są to najczęściej kopułowe lub bochenkowate ciała, o mikrostrukturze, na którą składają się poziome warstewki.

²⁸ Drobne morskie bezkręgowce, podobne z wyglądu do małży, w zapisie kopalnym znane są z wczesnego kambru.

Uproszczona mapa zasięgu Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego i jego otuliny.

Ochroną pomnikową objęto także zróżnicowane twory przyrody:

1. W Grzegorzowicach w parku podworskim cztery około 400 letnie dęby o obwodzie pnia 360-420 cm (nr ew.015)
2. W Czajęcicach, w parku podworskim dwie 200 letnie topole o obwodzie pnia 620 cm. (nr ew. 110 i 111)
3. W Stryczowicach – Skały, formy skalne wąwozu w dolinie strumienia Garbatki (nr ew.148) oraz naturalne murawy i zarośla kserotermiczne.
4. W Kuninie źródło zboczowe „Malinowy Stok” (nr ew. 237)

Przez obszar Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego wytyczono i oznakowano cztery szlaki turystyki pieszej, stanowiące odcinki dłuższych tras turystycznych. Prowadzą one przez najciekawsze uroczyska leśne, rezerваты przyrody, punkty widokowe, miejsca pamięci narodowej, obok pomników przyrody i najcenniejszych zabytków dziedzictwa kulturowego. Ponadto wyznaczona została szczegółowa i odpowiednio opisana ścieżka dydaktyczna śladami parków podworskich.

5/2.3 Zabytki nieruchome

Zabytki podlegają ochronie prawnej na podstawie *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. Ust. Nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami)*. Na terenie Gminy Waśniów występują dwie ze wskazanych w **Art. 7** ustawy formy ochrony:

- a. wpis do rejestru zabytków,
- b. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o zezwolenie na realizację inwestycji celu publicznego (**przez zapis ten należy rozumieć ochronę obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków**)

Zgodnie z ustawą występuje podział na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Należy przypomnieć, że obiekt jest zabytkowy jeżeli posiada określone wartości zabytkowe, choć jedno z wymienionych niżej kryteriów:

- a. wartości historyczne – n.p. miejsca prowadzenia ważnych dla historii Polski bitew, wydarzeń, obecności w dawnych obiektach wybitnych postaci lub należące do nich przedmioty,
- b. wartości artystyczne – n.p. dzieła prezentujące style danej epoki,
- c. wartości naukowe – n.p. obiekty noszące cechy twórczości danego artysty, pokazujące fazę rozwoju jego twórczości lub danego stylu,
- d. specyfikę dla regionu (budownictwo wiejskie) obiektów, którym należy zapewnić ich dalsze istnienie.

Rejestr zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, dlatego zabytki wcześniej nie figurujące w rejestrze mogą zostać do niego wpisane n.p. w wyniku nowych ustaleń naukowych.

Wszelkie prace remontowo – budowlane, lub zmiana funkcji przeznaczenia obiektu wpisanego do rejestru wymaga uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach (Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, zadań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, Dz. Ust. 2004 r. nr 150 poz. 1579). Właściciel zabytku przed wystąpieniem o pozwolenie do WKZ na wykonanie zamierzonych prac, może wystąpić wcześniej o wydanie zaleceń konserwatorskich określających planowany sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia, lub wykonywania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, jakie w zabytku mogą być wprowadzone. Wydane zalecenia będą wiążące dla Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przy podejmowaniu dalszych rozstrzygnięć, a dla właściciela mogą mieć istotne znaczenie przy podejmowaniu kosztownych planów rozbudowy lub przebudowy zabytku, unikając w ten sposób projektów nie przyjętych do realizacji z konserwatorskiego punktu widzenia.

**Zabytki wpisane do rejestru w/g. stanu WUOZ w Kielcach
dzień 31 grudnia 2014 r.)**

(na

1. BOKSYCE Nr rejestru A.617/1-3 zespół dworski

(poprzedni nr rej. 1054 z 30.08.1989 r.)

- **Dwór** zaprojektowany przez arch. Kazimierza Skórewicza, murowany z cegły, przyziemie z kamienia łamanego, otynkowany, zwrócony frontem ku zach., na rzucie prostokąta w układzie alkierzowym Plan parteru asymetryczny, wielotraktowy, kilkupasmowy. Od frontu kolumnowa loggia z wejściem w prawym prześle do sieni, korytarza oraz holu. Po lewej gabinet pod sklepieniem krzyżowym, za nim salon. W asymetrycznej osi jadalnia wysunięta z lica elewacji wsch. wielobocznym ryzalitem pod wielobocznym zadaszeniem Po prawej dwa pokoje. W części pld. zach. zespół pomieszczeń kuchennych. Z holu klatka schodowa do rozkładowych pomieszczeń poddasza. Stropy drewniane belkowe ślepe, W loggii strop żelbetonowy, Więźba dachowa nietypowa Dach wielospadowy z facjatą na osi zwieńczona trójkątnym szczytem, Nad alkierzami dwa okna mansardowe. Piwnice niedostępne. Budynek nie zamieszkały (zabezpieczony) Własność prywatna.

- **Park podworski** (poprzedni nr rej. 597 z 12.12.1957 r.) na powierzchni 2,02 ha założony na planie zbliżonym do 5-cio boku wspólnie ogrodzony siatką. W linii ogrodzenia szpalery akacji lip i klonów. Przed dworem od zach. ślad gazonu otoczony swobodnymi skupiskami drzew na obrzeżu. Drzewostan w stanie dobrym wyróżnia się kilka dębów datowanych na I poł. XIX w. Teren parku posyty pielęgnowaną murawą. (Własność prywatna)

- **Pozostałości folwarku:** dawna stajnia dworska, obecnie przetwórnia warzyw firmy „Gospodarstwo Rolne Agnieszka Brzezińska”. Murowana z kamienia na zaprawie wapiennej, parterowa, na rzucie prostokąta, wewnątrz dwuprzestrzenne, brak stropu. Więźba dachowa nowa konstrukcji żelaznej pokryta dachem dwuspadowym z blachy drobno profilowanej. Przebudowana w latach 1980 i 2010 r. pełni obecnie funkcje garażu i magazynu. W czasie ostatniej przebudowy zachowano oryginalne fragmenty ścian szczytowych i bocznych. Części budynku dobudowane, lub wymienione otynkowano pozostawiając pierwotne fragmenty nie tynkowane.

Budynek spichlerza wymurowany z cegły otynkowany, na rzucie prostokąta z piętrową dobudówką od pñ., dwukondygnacyjny, gruntownie przebudowany w latach 2007 – 2008 zmienione przeznaczenie na mieszkalne. Nie podpiwniczony. Zachowane stropy bosc belkowe. Więźba dachowa krokwiowo – jętkowa . Dach dwuspadowy, nowy, pokryty blachą drobno falistą. Otwory okienne zmienione, w miejsce okien „magazynowych” w tym samym podziale okna nowe dwuskrzydłowe. Podział wewnątrz nowy, ściany podziałowe z regipsów wprowadziły układ dwutraktowy. W przybudówce od pñ. klatka schodowa. W elewacji wschodniej dobudowa parterowa drewniana zadaszona weranda. (Własność prywatna)

2. CZAJĘCICE Nr rejestru A.618 – park podworski

(poprzedni nr rej. 608 z 13.12.1957 r.)

Park w typie krajobrazowym założony w końcu XVIII w. rozbudowany w II poł. XIX w. układ przestrzenny w kształcie pięcioboku zajmuje 4,85 ha pow. na dwu działkach. Kompozycja nieregularna utworzona przez skupiny starodrzewia i trawiastych polan. W części poł. wsch. dwie naturalnie ukształtowane sadzawki z wykorzystaniem cieką wodnego. Kompozycja dostosowana do zróżnicowanego ukształtowania terenu. Drzewostan w stanie względnie dobrym. Dominują graby, platany, kasztanowce, enklawy drzew owocowych, biała topola oraz lipy. Dwie z nich są pomnikami przyrody. (Własność prywatna)

3. GARBACZ Nr rejestru A. 619 – park podworski

(poprzedni nr rej. 595 z 12.12.1957 r.)

Park w typie parku krajobrazowego założony na planie regularnego prostokąta o pow. 2,8 ha. Poprzedzał go ogród w stylu włoskim przekształcony w początkach XIX w. przez J. Gołuchowskiego. Układ alejek nieregularny, których miejscem zbieżnym jest nowy dwór wybudowany na miejscu nie istniejącego z XVIII w. Drzewostan został w większości nasadzony w poł. XIX w. W zach. części parku zachowała się aleja kasztanowców (80-100 letnich) Od południa szpaler modrzewi (150-200 letnich). W części wsch. buk czerwony (około 200 lat) i dąb czerwony (około 300 letni). Inne drzewa to grab pospolity, olcha czerwona, jawory, jesiony, wiąz szypułkowy oraz kasztan jadalny. Park zachowany w stanie dobrym. (Własność prywatna)

4. GRZEGORZOWICE Nr rejestru A.620 – kościół romańsko-gotycki

(poprzednie nr rej. 254 z 16.10.1956 r. 444 z 23.06.1967 r.)

Kościół usytuowany na skarpie stoku wzgórza, orientowany, składający się z dwu części różnych stylowo. Część prezbiterialna na planie koła z asymetrycznie usytuowaną absydą, nawiązuje do romańskich budowli sakralnych, zbudowana z piaskowcowego kamienia łamanego (opus incertum), nie tynkowana, wewnątrz przykryte kamiennym sklepieniem konchowym. Część nawowa na rzucie zbliżonym do kwadratu opięta skarpami w narożach, zbudowana z kamienia na zaprawia wapiennej i glinianej, otynkowana. Strop na nawę drewniany belkowy z podsufitką. Wieża stolcowa, Dach nad nawą dwuspadowy, nad prezbiterium nieco niższy wielospadowy, pokryte blachą. W elewacji płd. nawy 3 sklepione okna. Od płn. do prezbiterium przylega zakrystia pod dachem pulpityowym. Na kalenicy nawy przy prezbiterium ośmioboczna latarnia z cebulastym zwieńczeniem. (Własność kościelna)

5. GRZEGORZOWICE Nr rejestru A.621 – park podworski

(poprzedni nr rej. 609 z 13.12.1957 r.)

Park o charakterze krajobrazowym, pow. 7,5 ha położony nad strumieniem Dobrochna. Założony w XVIII i kontynuowany w poł. XIX w.. Skarpy parku porośnięte akacjami, klonami i krzewami czarnego bzu. We wschodniej części parku skupina samosiejek różnych gatunków drzew. W części płn. wsch. zachował się zarys alejki nasadzonej bukami, kasztanowcami, lipami, dębami i modrzewiami. W zach. zarys alejki wysadzonej lipami. Zachowanych wiele pojedynczych starych drzew, głównie lip, w tym jedna ma status „pomnika przyrody”. Ponadto pomnikami przyrody są cztery dęby szypułkowe datowanie na 500 do 600 lat.. Północna część parku poprzecinana jest lessowymi jarami. Obecny właściciel urządził w obrębie parku sadzawkę. (Własność prywatna)

6. KUNIN (Nowy Skoszyn) Nr rejestru A.622 – park podworski w

(poprzedni nr rej. 620 z 17.12.1957 r.)

Park o charakterze krajobrazowym położony na łagodnym wzniesieniu opadającym w kierunku wsch. W części płn. ze starodrzewem m.in. 130 graby, buki, wiązy, kasztanowce i jesion wyniosły. Na grobli nie istniejącego stawu 200-letnia wierzba. Pow. parku 0,76 ha. W części płd. ogród warzywny (0,36 ha) i sad (3 ha) W środku parku w dawnym dworze szkoła. Część parku wycięta pod boisko sportowe. (Własność Gminy Waśniów)

7. MIROGONOWICE Nr rejestru A.623/1-2 – zespół podworski

(poprzedni nr rej. 435 z 21.06.1967 r., park 586 z 11.12.1957 r.)

- **Lamus** usytuowany w obrębie parku dworskiego na płd. od budynku dworu, Założony na planie zbliżonym do prostokąta, jednoprzestrzenny, parterowy, murowany z kamienia piaskowcowego, tynkowany, w narożach przypory. Od płn. dobudowany drewniany przedsionek konstrukcji sumikowo – łątkowej, w nim od zach. wejście. W osiach części murowanej od płd. i zach. wąskie otwory okienne, wewnątrz sklepienie kolebkowe z lunetami. Pod okapem prosty gzyms. Wejście do części murowanej z drewnianej wiaty. Otwór drzwiowy w glifie sklepiony odcinkowo. Wieżba dachowa krokwiowa zacięta na murłatach, nad wiatą wieżba otwarta. Całość kryta jednym dachem czterospadowym o wysuniętym okapie wspartym na profilowanych końcach krokwi, posyty gontem.

- **Park** o charakterze krajobrazowym o pow. 2,571 ha obejmuje dwie części: zach. ze stawem i podjazdem do dworu w formie podkowy otoczonym starodrzewem, głównie lipami w wieku 150 – 200 lat. Od wsch. dworu część starsza, niegdyś w stylu włoskim, przekształcona w poł XIX w. Pozostałością jest aleja grabowa uzupełniona lipami. Resztę podzielono alejkami wysadzonymi brzożami, świerkami i lipami oraz szpalerem bżów i wiązów. Miedzy nimi zachowane skupiny grabów, wiązów i cisów. Na wsch. od parku założono 1912 r. sad owocowy i ogród. Obecnie większość sadu wykarczowana. (Własność prywatna)

8. MOMINA Nr rejestru A.624 – kościół parafialny p.w. św. Wojciecha

(poprzednie nr rej. 473 z 18.03.1957 r. i 463 z 15.04.1967 r.)

Kościół zbudowano w 1326 r. W XVI w. do prezbiterium dobudowano zakrystię i skarbczyk sklepienie kolebkowo, a od zach. dobudowano do nawy 3-kondygnacyjną wieżę w przyziemiu sklepioną kolebkowo z lunetami. W początkach XVII w. do nawy od płd. dobudowano kruchtę. W końcu XVII w. dobudowano od płn. kaplicę Matki Boskiej. Styl prezbiterium gotycki, wieży: gotycko – renesansowy, kaplica i kruchta barokowe. Kościół murowany z kamienia, tynkowany założony na rzucie prostokąta, częściowo podpiwniczony ze sklepieniami kolebkowymi. Nawa i prezbiterium równej szerokości z drewnianymi sufitami. Kaplica na rzucie ośmioboku przykryta 8-boczną kopułą z latarnią. Wieżba dachowa drewniana jednostorczykowa. Dach 2-spadowy, na wieży namiotowy zwieńczony cebulastą kopułą. Nad prezbiterium i skarbczykiem 3-spadowy przełamany. Całość kryta blachą miedzianą. W 1928 r. kościół gruntownie odnowiony. (Własność kościelna)

9. SARNIA ZWOLA Nr rejestru A.625 – park podworski

(poprzedni nr rejestru 605 z 12.12.1957 r.)

Park krajobrazowy, założony w XVIII w. na pow. 3,7 ha przekomponowany w XIX w. Układ przestrzenny dwuosiowy, symetryczny. Na planie nieregularnym otoczony alejami ze szpalerem drzew (klony, kasztanowce, brzozy). Osie widokowe biorące początek z dawnego dworu wysadzone szpalerami buków. W kwaterze płd. – zach. rodzaj ogrodu dendrologicznego (dąb purpurowy, platan, katalpa) Od strony płd.- zach. kopiec widokowy. Kwaterna płd. – wsch. uległa destrukcji, obecnie jest to sad owocowy. Od zach. przez park płynie strumień wkomponowany w krajobraz parku. (Własność prywatna)

10. WAŚNIÓW Nr rejestru A.621/1-2 -zespół kościół p.w. ś.ś. Piotra i Pawła

(poprzedni nr rej. kościoła: 470 z 18.03.1957 r., 237 z 06.03.1967 r. dzwonnicy:

237 z 06.03. 1967 r.)

- **Kościół** pierwotny istniał w XII w. Parafia wzmiankowana w 1432 r. Obecny wzniesiony w 1656 r. Murowany z kamienia, tynkowany, detal z kamienia. Jednonawowy na rzucie prostokąta, 5-przęsłowy, z dwoma bocznymi kaplicami (od płd. i płn.) Węższe kwadratowe prezbiterium, za nim trójbocznie zamknięta zakrystia ze sklepieniem kolebkowo – krzyżowym. Częściowo podpiwniczony. Nawa i kaplice sklepienie kolebkowo z lunetami. Wieżba drewniana kleszczowo-płatwiowa. Dachy na nawie i prezbiterium dwuspadowe, na zakrystii dach w formie wielopłaciowej. Dachy pokryte blachą.

- **Dzwonnica** w stylu późnobarokowym, murowana z cegły. Na zewnątrz otynkowana, na rzucie kwadratu, z zaokrąglonymi narożami. 1- osiowa. Stropy

drewniane nagie. Wieżba otwarta wzmocniona krzyżulcem na dzwony. Dach 4-spadowy okapowy (w narożach przełamany) Na szczycie rodzaj 8-bocznej stożkowej sygnatury. Detal architektoniczny w postaci zdwojonych pilastrów na narożach. 2-kondygnacje podzielone gzymsami. Wewnątrz 3 dzwony, jeden datowany na 1535 r. fundacji opata wąchockiego Rafała. (Własność kościelna)

11. WITOSŁAWSKA GÓRA Nr rejestru A.627 – kaplica p.w. Zesłania św. Ducha

(poprzedni nr rej. 807 z 19.06.1958 r., 640 z 14.01.1972 r.)

Kaplica usytuowana na płn. stoku Witosławskiej Góry, na polanie, zwrócona prezbiterium ku płd. drewniana, na rzucie prostokąta jednonawowa z nieco niższym i węższym wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Prezbiterium (najstarsza część kaplicy pochodzi z XVIII w.) o konstrukcji zrębowej, Korpus dobudowany w I poł. XIX w. staraniem Antoniego Libiszowskiego i Władysława Jasińskiego (miejscowi ziemianie) konstrukcji zrębowej i sumikowo – łątkowej, strop belkowy. Wieżba krokwiowo – belkowa. Dachy: nad nawą dwuspadowy, nad prezbiterium niższy, dwuspadowy przechodzący od płd. w pięciopółciovowy, pokryte gontem. Na kalenicy nawy sześcioboczna sygnaturka pod blaszanym hełmem. W elewacji frontowej dwa promieniste okna i dostawiony na osi dwuspadowy daszek wsparty na drewnianych słupach. W elewacjach bocznych po dwa okna zamknięte łukowo. Wewnątrz trzy ołtarze, w głównym XX wieczna kopia Matki Boskiej Częstochowskiej (zwanej Witosławska) Ostatni remont w 1994 r. (Własność kościelna)

12. WRONÓW Nr rejestru A.628/1-5 – zespół dworsko-parkowy.

(poprzedni nr rej. park – 600 z 12.12.1957 r., dwór, figura Chrystusa i układ wodny A.628/1, decyzja z 28.02.2013 r.)

- **Park i sad** położony na tarasie opadającym w kierunku wsch. do strumienia płynącego na osi płn. - płd. Założony na planie zbliżonym do prostokąta w typie parku krajobrazowego z elementami romantycznymi. Zachodnią granicę stanowi droga dojazdowa prowadząca do dworu od płn. sad. Powierzchnia parku wynosi około 2 ha. Główne skupiska starodrzewu położone są w północnej części. Dominują lipy, klony, jesiony i okazy cisu. Od folwarku (płd.-zach.) park oddziela szpaler drzew (lipy). Kompozycja została naruszona przez celowe zalesienia. Stan drzewostanu na ogół dobry. Brak starannej pielęgnacji.

- **Dwór** pierwotny istniał w początkach XIX w. (zaznaczony na mapie Kwatermistrzostwa z 1830 r.) Obecny przebudowany w 1925 r. założony na rzucie prostokąta, podpiwniczony, parterowy z mieszkalnym poddaszem w osi budynku. Dwutraktowy podzielony sienią z klatką schodową i korytarzem wzdłuż budynku. Piwnice sklepione, stropy drewniane belkowe z podbitką. Wieżba drewniana krokwiowo – stolcowa. Dach czterospadowy typu polskiego kryty blachą. Elewacja

frontowa (płn.) 7-osiowa, w trzech osiach środkowych szerokie schody do piętrowego portyku wspartego na czterech jońskich kolumnach dźwigających trójkątny szczyt pod dwuspadowym dachem. Pod portykiem balkon 3-osiowej facjaty. Elewacja płd. 7-osiowa, w trzech osiach środkowych wgłębna loggia podzielona prostymi filarami. W płd. połaci dachowej 3-osiowa wystawka pod trójkątnym szczytem przykrytym dwuspadowym dachem.

- **Kapliczka** z Chrystusem dźwigającym krzyż.

- **Układ wodny** stanowi strumień płynący przez założenie zespołu parkowo – dworskiego po wsch. granicy parku na linii płd.- zach. płn.- wsch. (odrębna działka nr 66/1). W części płd. pozostałości stawu oddzielonego groblą od strumienia i mnicami regulującymi dopływ i odpływ wody ze stawu. Staw zarośnięty i zamulony.

Wyspecyfikowane obiekty wpisane do rejestru zabytków nie posiadają miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z tego powodu nie ustanowiono dla nich stref ochrony konserwatorskiej, które obligatoryjnie określałyby warunki gospodarczego wykorzystywania działek sąsiadujących z tymi obiektami. Zatem o wszelkich przedsięwzięciach inwestycyjnych mających miejsce w sąsiedztwie obiektów zabytkowych należy zaciągać opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków n.p. w zakresie budowy obiektów kubaturowych, budowy dróg, linii energetycznych itp.

OBIEKTY ZABYTKOWE, EWIDENCYJNE I POZOSTAJĄCE POZA EWIDENCJĄ GMINY WAŚNIÓW

Nr Karty Adr.	Nr rejestru zabytku lub wpis do ewidencji	Miejscowość Adres	Obiekt data budowy	Własność	Stan zachowania
1.	A.617/1-3	Boksyce	Dwór 1916 r.	prywatna	Do kapitalnego remont
2.	W ewidencji	Boksyce	Stajnia 1920 r.	prywatne	Przebudowana
3.	A.617/1-3	Boksyce	Spichlerz ok. 1920 r.	prywatny	Przebudowany na mieszkanie i biurowiec
4.	W ewidencji	Boksyce	Mur parkowy	prywatny	Zachowany fragment muru oporowego
5.	A.617/1-3	Boksyce	Park ok. poł. XIX w.	prywatny	Dobry
6.	W ewidencji	Czajęcice	Dwór I poł. XIX w.	prywatny	Po kapitalnym remoncie
7.	W ewidencji	Czajęcice	Budynek inwentarski	Gmina Waśniów	Nie użytkowany stan zły
8.	W ewidencji	Czajęcice	Spichlerz	Gmina Waśniów	Nie użytkowany stan zły

9.	A.618	Czajęcice	Park podworski XVIII/XIX w.	prywatny	Stan dostateczny (w rekultywacji)
10.	A.619	Garbacz	Park podworski XVIII/XIX w	prywatny	Stan bardzo dobry (zrekultywowany)
11.	A.620	Grzegorzowice	Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela 1346 r. (XI w. ?)	Własność kościelna	Stan zachowania dobry
12.	W ewidencji	Grzegorzowice	Piwnice podworskie ok. 1840 r.	prywatny	Szczątkowa część dawnego dworu
13.	W ewidencji	Grzegorzowice	Filary podworskie bramy parkowej ok. 1840 r.	prywatny	Szczątkowa część infrastruktury parku podworskiego
14.	A.621	Grzegorzowice	Park podworski XVIII i XIX w.	prywatny	Stan bardzo dobry (zrekultywowany)
15.	W ewidencji	Grzegorzowice	Czworak podworski ok. 1920 r.	Gmina Waśniów	Nie użytkowany popada w ruinę
16.	W ewidencji	Grzegorzowice	Czworak podworski ok. 1920 r.	Gmina Waśniów	Nie użytkowany popada w ruinę
17.	Poza ewidencją	Janowice nr 30	Dom mieszkalny Muzeum mjr Jana Piwnika ok. 1920 r.	prywatny	Stan dobry ²⁹
18.	W ewidencji	Kunin	Dwór z 1872 r. obecnie szkoła	Gmina Waśniów	Stan dobry
19.	W ewidencji	Mirogonowice	Zespół dworski 1778, XIX, 1900, 1997 r.	prywatny	Zmodernizowany, dwór zrekonstruowany
20.	W ewidencji	Mirogonowice	Dwór 1778 r. 1997 r.	prywatny	dwór zrekonstruowany
21.	A.623/1-2	Mirogonowice	Lamus dworski Pocz. XVIII w.	Prywatny	Stan dobry
22.	A.623/1-2	Mirogonowice	Park podworski XVIII – XIX w.	prywatny	Stan dobry (w trakcie rekultywacji)
23.	A.624	Momina nr 17 A	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha	Własność kościelna	Stan dobry
24.	A.624	Momina nr 17 A	Kościół parafialny p.w. św. Wojciecha	Własność kościelna	Stan dobry
25.	A.624	Momina nr 17 A	Brama kościelna II poł. XIX w.	Własność kościelna	Stan dobry
26.	A.624	Momina nr 17 A	Ogrodzenie	Własność	Stan dobry

²⁹ Kolorem żółtym oznaczono rubryki z obiektami proponowanymi do wpisu do ewidencji zabytków.

			kościół p.w. św. Wojciecha	kościelna	
27.	W ewidencji	Momina nr 17 A	Budynek plebanii 1890 r.	Własność kościelna	Stan dobry
28.	W ewidencji	Momina nr 17 A	Stodoła przy plebanii 1930 r.	Własność kościelna	Stan zdegradowany (używana)
29.	W ewidencji	Momina nr 17 A	Budynek gospodarczy przy plebanii 1930 r.	Własność kościelna	Stan dostateczny
30.	W ewidencji	Momina	Kostnica na cmentarzu parafialnym	Własność kościelna (?)	Stan dostateczny
31.	W ewidencji	Nagorzyce nr 14 A	Dwór 1936, 2008 r.	Stowarzyszenie „Wspólnota chleba i Życie”	Stan dobry
32.	W ewidencji	Nagorzyce nr 14 A	Park podworski II poł. XIX w.	Stowarzyszenie „Wspólnota chleba i Życie”	Zdewastowany
33.	W ewidencji	Roztylice	Kapliczka z figurą Chrystusa I poł. XIX	n. n.	Stan wymagający remontu i konserwacji rzeźby
34.	A.627	Roztylice (Witosławska Góra)	Kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny-Matki Kościoła XVIII w.	Własność kościelna	Stan dobry
35.	A.625	Sarnia Zwola	Park podworski Koniec XVIII, XIX w.	prywatny	Park zdegradowany
36.	A.626/1-2	Waśniów	Zespół kościoła parafialnego p.w. ś.ś. Piotra i Pawła	Własność kościelna	Stan dobry
37.	A.626/1-2	Waśniów	Kościół parafialny p.w. ś.ś. Piotra i Pawła 1656 r.	Własność kościelna	Stan dobry
38.	A.626/1-2	Waśniów	Dzwonnica II poł. XVIII w.	Własność kościelna	Stan dobry
39.	A.626/1-2	Waśniów	Ogrodzenie kościoła poł. XVIII w.	Własność kościelna	Stan dobry
40.	W ewidencji	Waśniów	Plebania 1906 r.	Własność kościelna	Stan dobry
41.	W ewidencji	Witosławice	Spichlerz poł XIX w.	Gmina Waśniów	Stan dostateczny
42.	A.628/1-5	Wronów	Dwór XIX/XX w.	Nadleśnictwo Łągów	Stan dostateczny

43.	A.628/1-5	Wronów	Park podworski	Nadleśnictwo Łągów	Stan dostateczny
44.	A.628/1-5	Wronów	Układ wodny.	Nadleśnictwo Łągów	Stan dostateczny
45.	Poza ewidencją	Boleszyn Kolonia	Kuźnia 1946 r.	prywatny	Stan dostateczny
46.	Poza ewidencją	Zagaje Boleszyńskie	Kuźnia 1948 r.	prywatny	Stan dostateczny
47.	Poza ewidencją	Waśniów	Dom mieszkalny Kunowska nr 9	prywatny	Stan dostateczny
48.	A.622	Kunin	Park podworski poł XIX w.	Gmina Waśniów	Stan dostateczny
49.	A.628/1-5	Wronów	Figura Chrystusa niosącego krzyż	Nadleśnictwo Łągów	Stan dostateczny
50.	W ewidencji	Waśniów Cmentarna nr 2	Budynek dawnej szkoły	Gmina Waśniów	Stan niedostateczny
51.	Poza ewidencją	Sarnia Zwola nr 7	zagroda	prywatny	Stan dostateczny
52.	Poza ewidencją	Boleszyn Dolny nr 24A	zagroda	prywatny	Stan dostateczny

**Zabytki rejestrowe i ewidencyjne
gminnej ewidencji zabytków według własności:**

Lp.	Zabytki nieruchome ze wskazaniem właściciela	Zabytki rejestrowe	Zabytki w ewidencji	Łącznie zabytki w/g. własności
1.	Gmina Waśniów	1	7	8
2.	Kościóły i związki wyznaniowe	10	5	15
3.	Prywatne	9	7	16
4.	Skarb Państwa	4	-	4
5.	Instytucje, fundacje, stowarzyszenia	-	2	2
6.	Prawa własności nie ustalone	-	1	1
7.	Proponowane do ujęcia w ewidencji	-	-	6
R a z e m		24	22	52

* Liczba zabytków wpisanych do rejestru w/g. stanu WUOZ w Kielcach na dzień 31 grudnia 2014 r. wynosi **12** w tym liczą się zespoły, które pod jednym numerem zawierają kilka obiektów: Boksyce – 3, Mirogonowice – 2, Wronów -4, kościół w Waśniowie – 2 i kościół w Mominie – 1. Razem – **24**.

**Zabytki rejestrowe, ewidencyjne i pozostające poza ewidencją
(proponowane do wpisu) według typów:**

Lp.	Zabytki według typów	Zabytki rejestrowe	Zabytki w ewidencji	Obiekty pozostające poza ewidencją	Razem typy
1.	Kościóły i zabudowania przykościelne	10	5	-	15

2.	Domy mieszkalne i użyteczności publicznej	3	7	4	14
3.	Budowle gospodarcze	2	8	2	12
4.	Budowle fabryczne i urządzenia techniczne	-	-	-	-
5.	Parki	8	1	-	9
6.	Kaplice (ujęte w rejestrze)	1	1	-	2
7.	Cmentarze	-	-	2	2
8.	Układy urbanistyczne	-	-	1	1
R a z e m:		24	22	9	55

* W pozycji **7** dodano cmentarze w Waśniowie i Mominie, nie ujęte w ewidencji, a zasługujące na wpis w trybie Art. 9 pkt.1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ze względu na wartości artystyczne części nagrobków oraz pochówki osób znaczących dla historii Gminy Waśniów.

* W pozycji **8** dodano układ urbanistyczny Waśniowa kierując się jego historycznym ukształtowaniem. Procedurę wpisu reguluje wyżej cytowany Artykuł 9 pkt. 1 Ustawy.

Ochrona układów ruralistycznych³⁰

Istotne znaczenie dla obrazu kulturowego Gminy, (poza wymienionymi wyżej zabytkowymi obiektami), mają układy przestrzenne wsi ukształtowane w procesie historycznym. Jak wcześniej wspomniano dominują charakterystyczne formy zabudowy „ulicowej”, które należy uwzględniać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stosując się do następujących warunków:

1/ utrzymania historycznej kompozycji krajobrazu wsi z ograniczeniem zakresu dopuszczalnych przekształceń oraz dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej lub znanej historycznie,

2/ utrzymania istniejącej tradycyjnej, charakterystycznej zabudowy oraz elementów zagospodarowania terenu o wartościach kulturowych,

3/ zachowania istniejących i odtwarzanie charakteru zniekształconych wnętrz krajobrazowych (parki podworskie),

4/ zachowania osi kompozycyjnych i powiązań widokowych pomiędzy częściami składowymi krajobrazu,

5/ utrzymania lub uczytelnienia historycznych układów komunikacyjnych z zachowaniem ich przebiegu, przekrojów, pierwotnych linii rozgraniczających, sposobu obudowy i obsadzeń,

6/ zachowania historycznej kompozycji układów zieleni i planowego uzupełniania ubytków w ich obrębie, kontrolując dosadzenia odpowiednimi gatunkami dla

³⁰ **ruralistyka** (łac. *ruralis* ‘wiejski’ od *rus, ruris* ‘rola, grunt; wieś’) nauka zajmująca się planowaniem przestrzennym wsi i terenów rolnych, także badaniem historii powstawania i rozwoju wiejskich form osadniczych.

danego skupiska zieleni, (dotyczy to zwłaszcza zabytkowych parków i stref ich zewnętrznej ochrony),

7/ utrzymania lub uczytelnienia historycznych układów hydrologicznych wraz z budowlami hydrotechnicznymi z zachowaniem przebiegu cieków wodnych, przekrojów, sposobu obudowy i obsadzeń, (zwłaszcza w zespołach podworskich w Czajęcicach, Garbaczu, Sarniej Zwoli, Wronowie)

8/ utrzymania i odtworzenie historycznych podziałów parcelacyjnych w postaci podziałów katastralnych lub co najmniej ich uczytelnienia w terenie (ogrodzenia, miejsca charakterystyczne n. p. kapliczki, szpalery, drzewa samotnicze itp.) oraz zachowanie linii zabudowy,

9/ nawiązania w nowej zabudowie do zasad historycznej kompozycji wnętrza krajobrazowych.

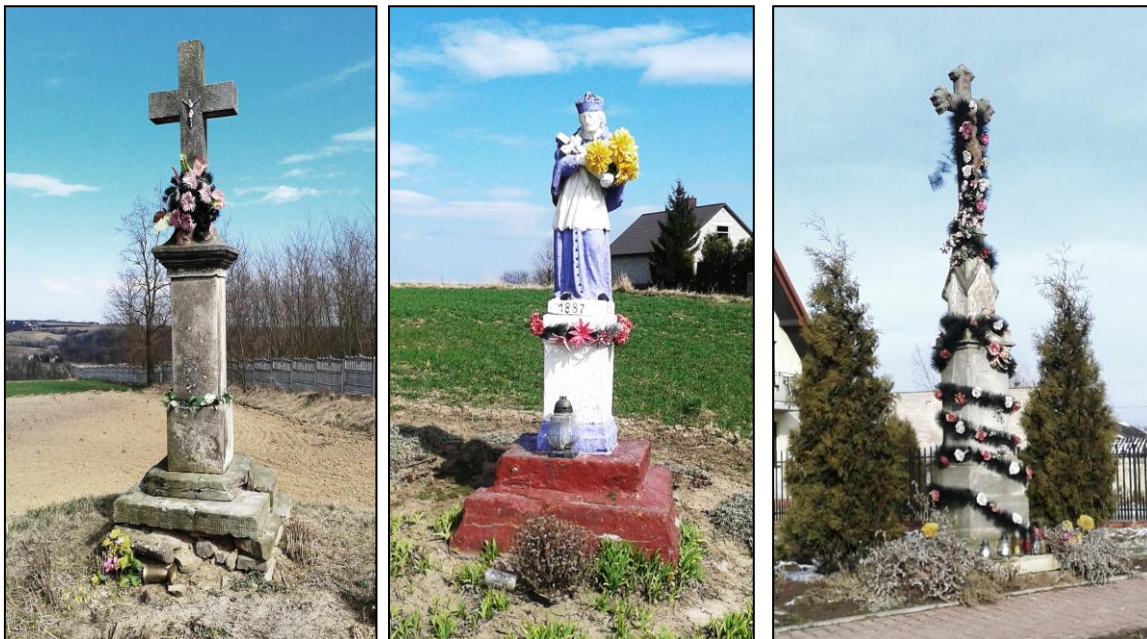
10/ zachowania zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę zespołów osadniczych, ze szczególną ochroną istniejących, historycznych dominant wysokościowych, (wykluczenie w nowej zabudowie wielokondygnacyjnych obiektów mieszkalnych - typu miejskiego).

Obecna zabudowa kubaturowa wsi w Gminie jest sukcesywnie wymieniana na nowe obiekty mieszkalne i gospodarcze. Według wstępnego szacunku około 70 do 80 % zabudowy jest nowe lub zmodernizowane. Resztę stanowią budynki pochodzące z przełomu XIX w lub I poł XX w. Wiele z nich należałoby ująć w ewidencji zabytków ze względu na drewnianą konstrukcję, (sumikowo-jętkowa lub wieńcowa „na obłap”) o tradycyjnej formie zewnętrznej i rozkładzie wnętrza. Jako, że wpis do ewidencji zależy od decyzji właścicieli bądź użytkowników, **obligatoryjność nie obowiązuje**. Praktyka wskazuje, że obiekty te mogą ulec modernizacji lub rozbiórce pod nowe domostwa. W takich okolicznościach **Gmina wydając pozwolenie na rozbiórkę winna zobowiązać wnioskodawcę do wykonania pomiarowej i fotograficznej dokumentacji, którą następnie należy przekazać Wojewódzkiemu Urzędowi Ochrony Zabytków w Kielcach.**

5/2.4 Zabytki ruchome (kapliczki, świątki i krzyże przydrożne).

Na terenie Gminy znajduje się około **41** (wg znaków topograficznych na mapie 1:20000) krzyży i figur przydrożnych będących trwałymi znakami kultury duchowej miejscowej ludności. Do tej pory nie zostały ujęte w żadnej ewidencji chroniącej ich stan w sensie prawnej opieki jako obiekty zabytkowe. W zdecydowanej większości pozostają pod opieką okolicznej ludności, która je zdobi według własnej wyobraźni i „upiększa”, często szkodząc ich stanowi technicznemu, zwłaszcza przez malowanie farbami olejnymi. W ramach „Gminnego Planu Ochrony Zabytkami” wszystkie zostały zinwentaryzowane i założono „karty adresowe”. Materiałem powszechnie stosowanym do budowy figur jest kamień piaskowcowy (szary piaskowiec), pochodzący z kunowskich kamieniołomów, zaś wykonawstwo należy przypisać tamtejszym warsztatom kamieniarskim, o czym

świadczy nie tylko materiał co powszechnie stosowana w regionie stylistyka, powtarzająca te same motywy i konstrukcję. Na kwadratowej kamiennej płycie fundamentowej, ustawiano prostopadłościenny schodkowy cokół, na nim oprofilowane zwieńczenie, często ozdobione akroterionami, stanowiące podstawę pod kamienny krzyż o zróżnicowanej formie szczytów ramion (n.p. w rodzaju trójliścia). Drugim typem są figury wykonane w stylistyce neogotyckiej, ozdobione motywami liśćmi przypominającymi ornament akantu. Niżej przedstawiono trzy charakterystyczne przykłady figur występujących na terenie Gminy Waśniów.

Typowy krzyż (z 1842 r.)
w Stryczowicach

Św. Jan Nepomucen (z 1887 r.)
w Zajączkowicach

Krzyż neogotycki (z 1888 r.)
w Strupicach

Od tych reguł spotyka się odstępstwa, zwłaszcza widoczne w cmentarnych nagrobkach, które nie ujęto w „Programie...”, ponieważ dwa zabytkowe cmentarze w Waśniowie i Mominie wymagają zgody właściciela (parafie) na włączenie ich do gminnej ewidencji zabytków, na podstawie oddzielnego opracowania dokumentacyjnego.

Wśród obiektów ujętych w „Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami” na szczególną uwagę zasługują cztery najstarsze figury pochodzące XVII/XVIII wieku o nie powtarzającej się później formie kamieniarki. Ze względu na wartość historyczną i artystyczną należy objąć je prawną ochroną. Są to: w Boksycach „krucyfiks na kolumnie” z 1609 r. w Boleszynie krucyfiks na korynckiej kolumnie, z datą 1699 r. w Witosławiach „Pieta pod krzyżem” z 1706 r. oraz w Prusinowicach kolumna toskańska z małym Chrystusem („morowa”) z 1709 r.

Boksyce (1609 r.)

Boleszyn (1699 r.)

Witosławice (1706 r.)

Prusinowice (1709 r.)

Krzyże i figury zaopatrzone są w epigramy, zazwyczaj o charakterze wotywnym, choć często spotyka się inskrypcje odwołujące się do bożej opieki, lub rymowane sentencje modlitewne stanowiące ważny element kultury ludowej. Zły stan zachowania inskrypcji utrudniający ich odczytanie jest wynikiem nie tyle naturalnej erozji kamienia, co częstym malowaniem trwałymi farbami, które łącząc się z kamienną strukturą spowodowały jej łuszczenie i ubytki. **Zatem wnioskuje się aby władze Gminy pouczyły zainteresowanych samodzielną „odnową” figur o szkodliwości stosowania wszelkich farb.** Natomiast wszystkie czynności renowacyjne podejmowane z inicjatywy ludności powinny odbywać się po uprzednim zaciągnięciu opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków za pośrednictwem władz gminnych.

Do zespołu zabytków ruchomych reprezentujących dziedzictwo kulturowe Gminy należy przypisać trzy do tej pory zidentyfikowane obiekty rzeźby ludowej. Jednym jest drewniana figura Chrystusa dźwigającego krzyż znajdująca się in situ w Witosławiach (ujęta w gminnej ewidencji zabytków) oraz dwie drewniane rzeźby w zbiorach muzealnych. Chrystus Frasobliwy z Grzegorzowic w zbiorach Państwowego Muzeum Etnograficznego w Krakowie³¹, oraz św. Jan Nepomucen odnaleziony w 1975 r. w Boleszynie, w zbiorach Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Św.

³¹ Józef Grabowski – „Sztuka ludowa, formy i regiony w Polsce” Wyd. „Arkady” W-wa str.182.

Chrystus w Witosławicach

Frasobliwy z Grzegorzowic

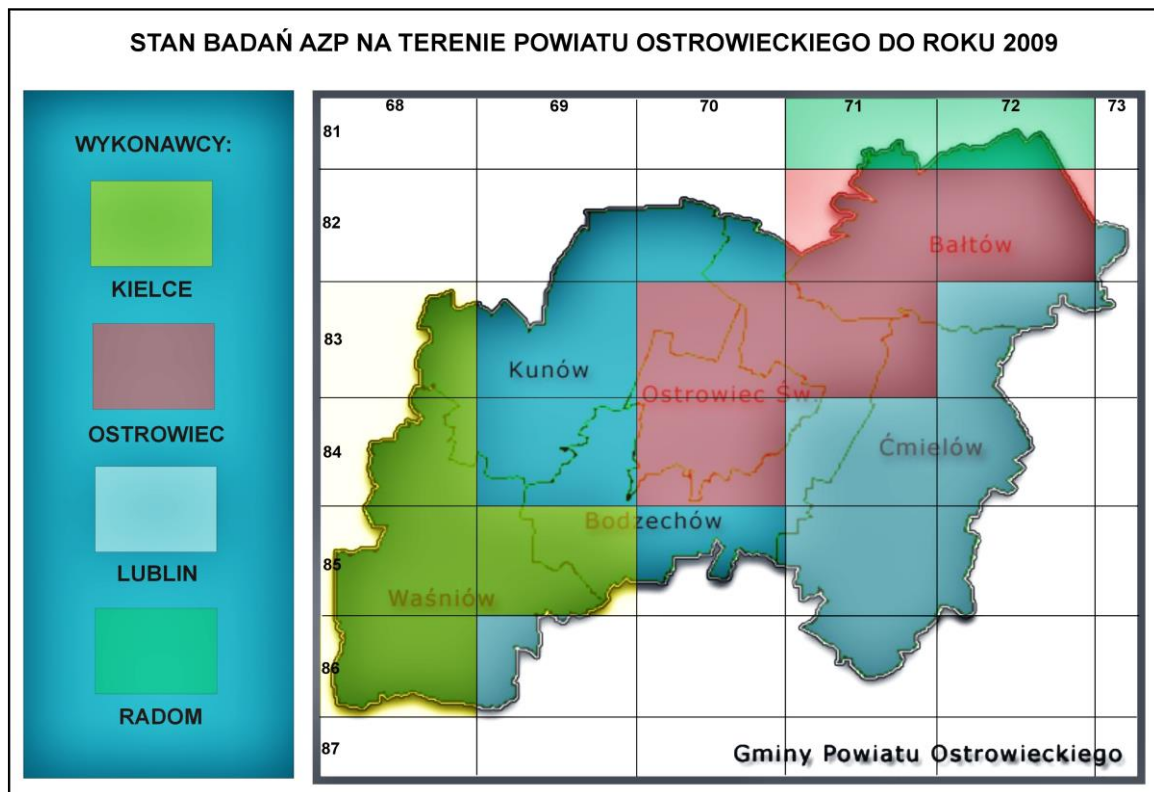
Św. Jan Nepomucen
z Boleszyna

Rzeźby te datowane są na XVII/XVIII w. Mają zbliżoną formę artystyczną, która wskazuje na nie znanych twórców (lub twórcę ?) działających w tym czasie w którejś z okolicznych miejscowości. Bliższe rozpoznanie owego warsztatu należy pozostawić badaczom – etnografom.

5/2.5 Zabytki archeologiczne i zasady ich ochrony.

Teren Gminy Waśniów należy do jednych z najbardziej licznych w stanowiska archeologiczne, (około 1200) zidentyfikowane w trakcie penetracji powierzchniowych lub lokalizowanych na podstawie wiadomości pochodzących z różnych doraźnych źródeł i przypadkowych odkryć. Jednak przeważająca ilość informacji pochodzi z planowanych badań terenowych. Od 1978 roku realizowany jest ogólnopolski program „*Archeologicznego Zdjęcia Polski*” (AZP). W Województwie Świętokrzyskim dysponentem AZP jest Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach. Prace polegały na penetracji terenu połączonego z weryfikacją stanowisk i obiektów już wcześniej rozpoznanych. **Ich rezultaty określają intensywności osadnictwa w kolejnych epokach. Przede wszystkim wykorzystywane winny być w bieżących działaniach gospodarczych przy planowaniu robot ziemnych: jak wykopy pod budynki, budowę dróg oraz wszelkich pracach inżynierskich (wodociągi, ścieki, gaz, okablowywanie itp.)** Jeśli prace te kolidują z lokalizacją stanowisk archeologicznych, obowiązkiem inwestora jest powiadomienie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach o zamiarze przystąpienia do prac ziemnych.

W podziale AZP Gmina Waśniów obejmuje sektory o wymiarach 5 x 8 km (40 km²) ponumerowane, równoleżnikowo 84, 85 i 86 i południkowo od 68 i 69 które należy czytać według współrzędnych.

Na powyższej mapie Powiatu Ostrowieckiego kolorami oznaczono sektory badane przez ośrodki naukowo badawcze z niżej wymienionych miast:

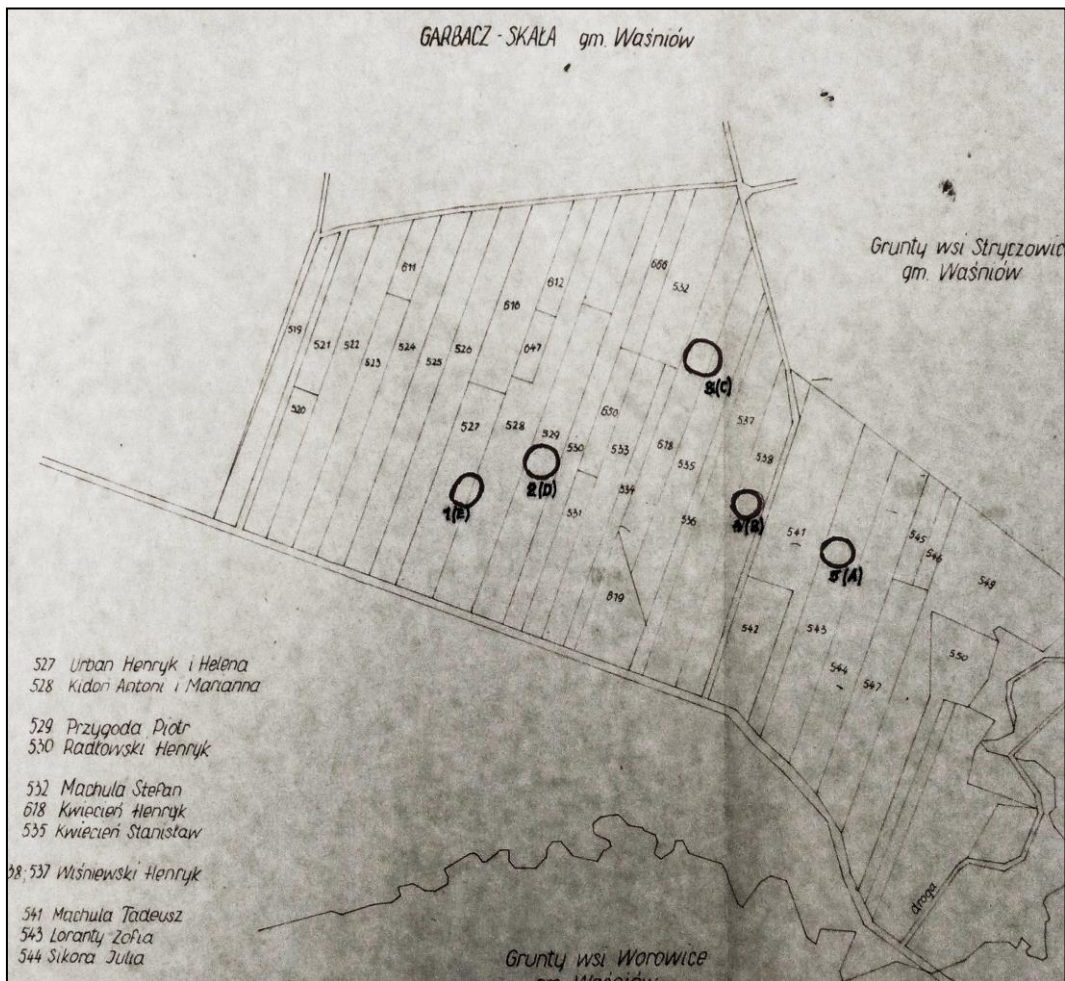
- Kolorem zielonym oznaczono badania AZP przeprowadzone na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.
- Kolorem niebieskim: części sektorów 69-86 i 69-84 zostały badane przez UMCS w Lublinie (brak danych o wynikach badań)

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Kielcach dysponuje dokumentacją AZP Gminy Waśniów dla sektorów 84/68, 85/68 i 86/68. Brak dokumentacji AZP dla sektora 85/69 i w części wschodniej 86/69 obejmującej we fragmentach sołectwa: Sławęcice, Momina, Stryczowice, Boksyce, Garbacz-Skała oraz część sołectwa Kraszków leżące w sektorze 86/69. Dokumentacja tych dwóch sektorów nie została wykonana. Zatem niżej sporządzony katalog stanowisk archeologicznych obejmuje 4/5 obszaru Gminy.

Na terenie sektora 69/85 znajdują się dwa czytelne w terenie obiekty archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

W miejscowości **Garbacz – Skała** znajduje się pięć neolitycznych kopców (kurhanów) (obszar AZP 85-69, nr rej. Aa 68, 69, 70, 71, 72)³²

³² Jerzy Bąbel – „Grobowce megalityczne i kurhany w dorzeczu Kamiennej w woj. kieleckim i tarnobrzeskim” [w: Rocznik Muzeum Historyczno – Archeologicznego w Ostrowcu Św. 1998 r. str.9-15]

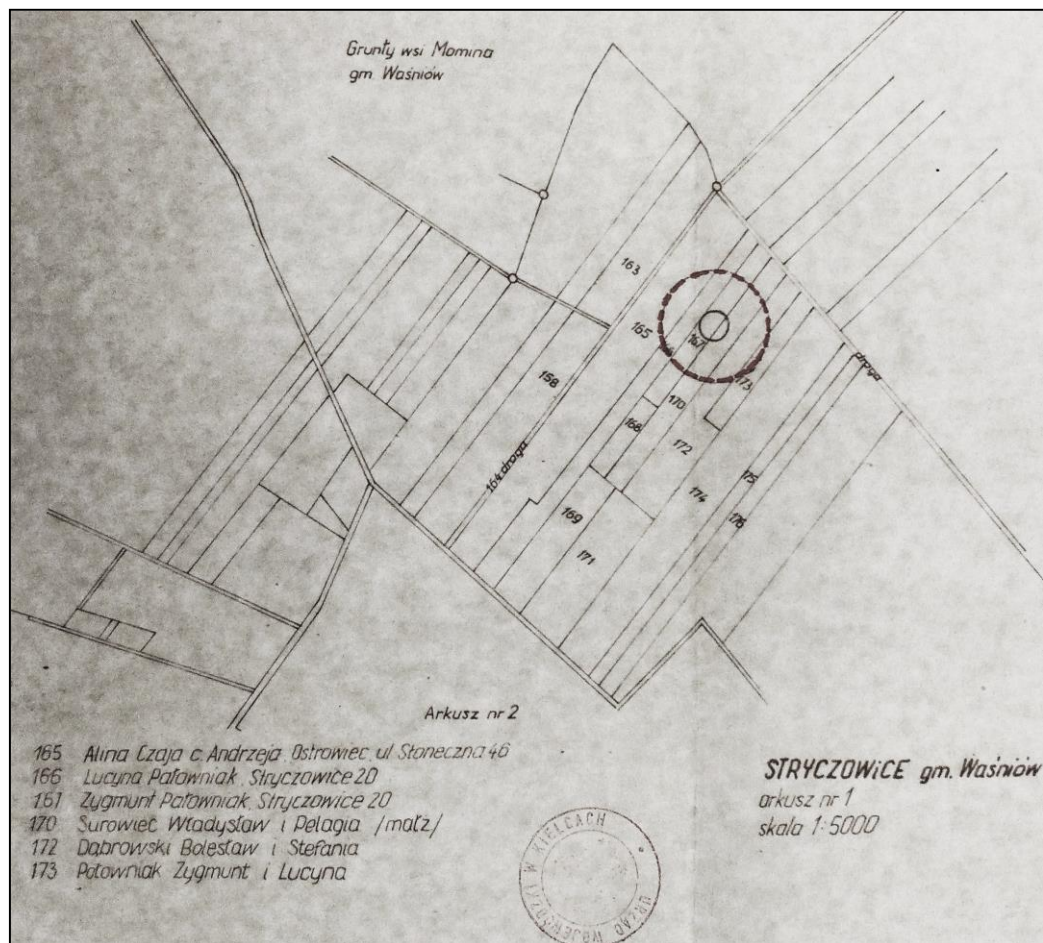

Mapa sytuacyjna kurhanów we wsi Garbacz-Skała³³

W miejscowości **Stryczowice** ochroną jest objęty kopiec stanowiący cenny pomnik pochodzący z czasów pradziejowych, który jest elementem dziedzictwa kulturowego trwale wpisany w krajobraz (obszar AZP 85-69 nr rej. Aa 28)³⁴

³³ Mapa na podstawie wpisu do rejestru zabytków archeologicznych [w: Decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach L.dz.400/Garbacz-Skała/15/86 z dn. 18 września 1986 r.]

³⁴ Mapa na podstawie wpisu do rejestru zabytków archeologicznych [w: Decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach L.dz.400/Stryczowice/10/86 z dn. 9 września 1986 r.]

Mapa sytuacyjna kopca we wsi Stryczowice

Są to dwa jedyne na terenie Gminy Waśniów obiekty archeologiczne podlegające bezwzględnej ochronie z mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³⁵. Stanowiska archeologiczne ujawnione w trakcie badań prowadzonych w ramach „Archeologicznego Zdjęcia Polski”, lub w inny sposób (udokumentowane przypadkowe znaleziska) zostały wprowadzone do ewidencji zabytków, dla których założone są „Karty ewidencyjne stanowiska archeologicznego” podlegają ochronie na podstawie Ustawy^{36, 37} (Karty w zasobach WUOZ w Kielcach)

Niżej przedstawiono spis stanowisk archeologicznych w trzech przebadanych obszarach AZP na terenie Gminy Waśniów. W każdym obszarze dla łatwiejszej orientacji zastosowano kolejność chronologiczną stanowisk w miejscowościach. W kolumnie „Nr stanowiska na obszarze AZP” można odszukać lokalizację stanowisk na załączonych mapach obszarów.

Obszar AZP 84/68

³⁵ Ibidem: przypisy 35 i 36

³⁶ Ustawa z dnia 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 Art.6.1 poz. 3)

³⁷ Karty ewidencji stanowisk archeologicznych w archiwum WUOZ w Kielcach

Marker mapy obszaru AZP 84/68
(Pełne rozwinięcie mapy w załącznikach do Planu Ochrony...)

Chronologiczny spis stanowisk archeologicznych (w. g. kultur)
Obszaru AZP 84/68

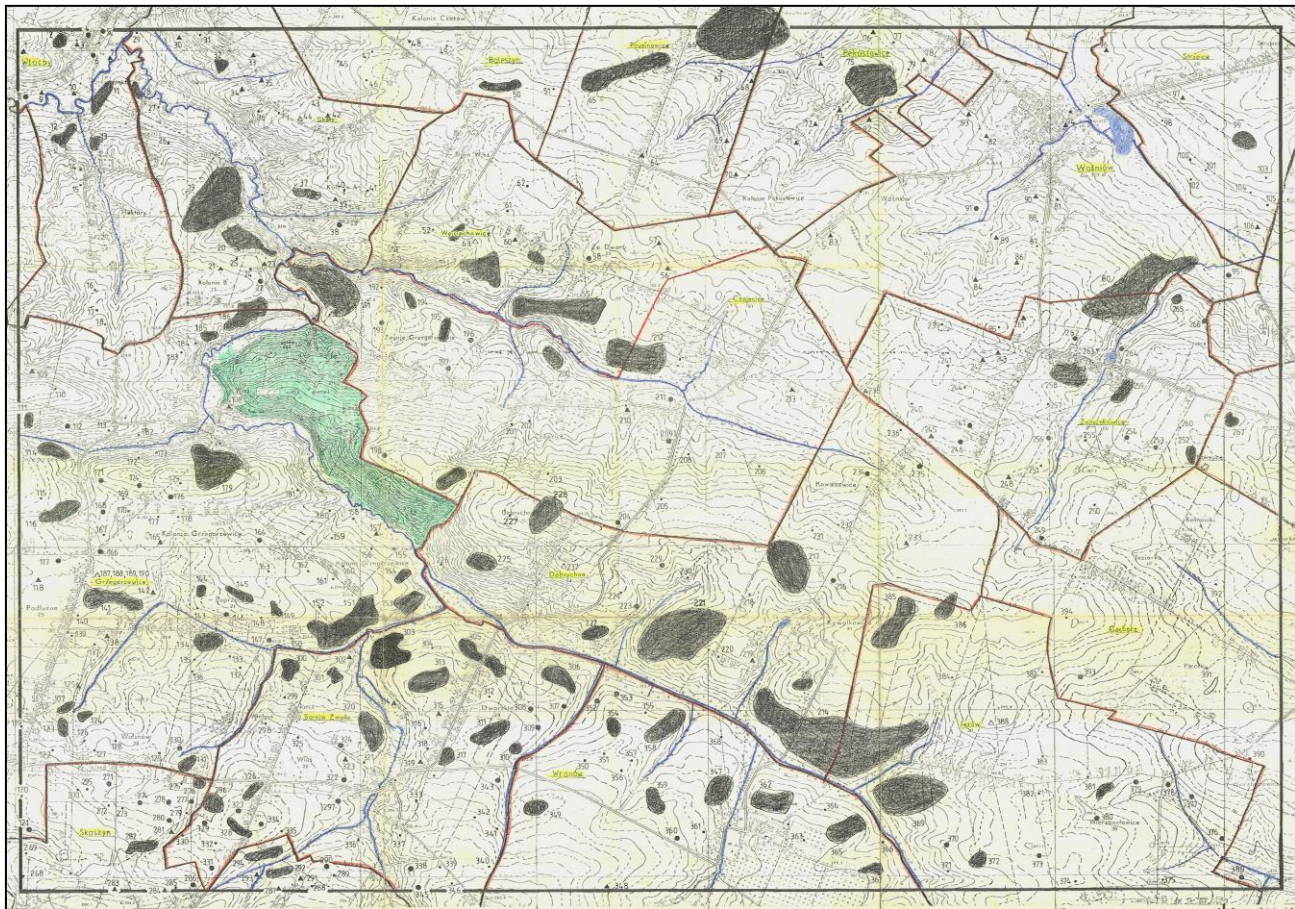
L. p.	Miejscowość	Epoka (chronologicznie)	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze AZP	Rodzaj stanowiska
1.	Nosów	Mezolit	33	355	osada ?
2.	Kotarszyn	Neolit lub mezolit	35	86	śląd osadnictwa
3.	Boleszyn	Neolit kultura ceramiki wstęgowej rytej	22	231	- „ -
4.	Boleszyn Śnieżkowice	Neolit kultura pucharów lejkowatych	24, 4	233, 392	osada
5.	Boleszyn	Neolit kultura lendzielska	82	291	- „ -
6.	Boleszyn	Neolit kultura lendzielska lub pucharów lejkowatych	19, 20, 23, 42, 51, 52, 53, 61, 76, 77, 78, 87, 89	228, 229, 232, 251, 260, 261, 262, 270, 285, 286, 287, 296, 298	- „ -
7.	Kotarszyn	- „ -	14, 27	65, 78	osadnictwo
8.	Nosów	- „ -	2	327	osada
9.	Pękosławice	- „ -	2, 20, 22	375, 383, 385	Śląd osadnictwa
10.	Piotrów	- „ -	6, 7	367, 368	osada

11.	Śnieżkowice	-,-	3	392	-,-
12.	Boleszyn	Kultura amfor kulistych	2	217	cmentarzysko
13.	Boleszyn	Neolit	9, 11,18,32, 33,54,68,70,74 80 83,88, 97, 101	218,220,227, 241,242,263, 277,279,283, 289,292,297, 306,310	Osady lub ślady osadnictwa
14.	Kotarszyn	-,-	16,32,37	67,83,88	Osady i ślad osadnictwa
15.	Nosów	-,-	8,20	330,342	Osada i ślad osadnictwa
16.	Pękosławice	-,-	15	378	Ślad osadnictwa
17.	Piotrów	-,-	1	362	-,-
18.	Prusinowice	-,-	17,18	322,323	osada
19.	Boleszyn	Neolit ?	38,39	247,248	Ślad osadnictwa
20.	Nosów	-,-	6	328	-,-
21.	Piotrów	-,-	4	365	Pracownia krzemieniarska
22.	Prusinowice	-,-	11	316	Ślad osadnictwa
23.	Boleszyn	Epoka kamienia (?)	1,10,14,15,21, 25,26,37,41,43 50	216,219,223, 224,230,234, 235,246,250 252,259	Ślady osadnictwa
24.	Boleszyn	-,-	60	269	Osada
25.	-,-	-,-	62,67,72,84,85 86,90,92,93,96 99,100,102,	271,276,281 293,294,295 299,301,302 305,308,309, 311	Ślady osadnictwa
26.	Kotarszyn	-,-	2,6,8,9,13,15, 23,28,29,33,34	53,57,59,60,64, 66,74,79,80,84, 85	Ślady osadnictwa
27.	Nosów	-,-	3,15,16,19,21, 27,30,32,34,36	326,337,338, 341,343,249 352,354,356, 358	Ślady osadnictwa
28.	Pękosławice	-,-	16	379	Ślady osadnictwa
29.	Piotrów	-,-	8	369	-,-
30.	Strupice	-,-	15	389	-,-
31.	Śnieżkowice	-,-	1,2,5	390,391,394	-,-
32.	Pękosławice	Neolit lub wczesna epoka brązu	13	376	-,-
33.	Boleszyn	Wczesna epoka brązu-kultura mierzanowicka	70	279	-,-
34.	Boleszyn	Epoka brązu kultura trzcieniecka	70	279	osada
35.	Boleszyn	Kultura lużycka	1,9,37,43,79,80, 82,89,97,100	216,218,246 252,279,289,	osada ślady

				291,298,306, 309	osadnictwa	
36.	Kotarszyn	-,-	6,8,15,16,19,22 34,	57,59,66,67,70, 73,85	osada i ślady osadnictwa	
37.	Nosów	-,-	2,3,19,27	325,326,341 349.	osada i ślady osadnictwa	
38.	Pękosławice	-,-	2,13	375,376	osada	
39.	Prusinowice	-,-	14	319	osada	
40.	Nosów		Kultura łużycka wczesna epoka żelaza	6	328	osada
41.	Kotarszyn		Kultura łużycka ?	30	81	osada
42.	Nosów	-,-	4, 21	327,342	śląd osadnictwa	
43.	Kotarszyn		Kultura pomorska wczesny okres lateński	38	89	cmentarzysko
44.	Boleszyn		Młodszy okres przedrzymski	80	289	osada
45.	Pękosławice		Młodszy okres przedrzymski, wczesny okres wpl. rzymskich	2	375	osada
46.	Nosów	-,-	6	328	osada	
47.	Pękosławice		j. w. faza B1	1	374	osada
48.	Nosów		Okres wpływów rzymskich	10	332	ślady osadnicze
49.	Boleszyn	-,-	12,13,16,20,24 28,,29,31,33,34 35,36,37,38,39 42,44,47,50,58 59,61,62,64,65 71,75,79,83,88 92,97,102	221,222,225 229,233,237 238,240,242 243,244,245 246,247,248, 251,253,256 259,267,268, 271,273,274 280,284,288 292,297,301 306,311	Stanowiska produkcji dymarskiej (wielkopieczowe)	
50.	Kotarszyn	-,-	1,4,10,13,16,20 21,22,23,26,27, 30,31,32,34,35 36,37	52,55,61,64,67 71,72,73,74,77. 78,81,82,83,85, 86,87,88	Ślady Osadnictwa Stanowiska Produkcji dymarskiej	
51.	Nosów	-,-	3,4,6,12,19,22 25,27,29,31,37 39,5	327,328,334, 341,344,347, 349 (osada) 351,353,359 361,366,	Ślady produkcji dymarskiej	
52.	Pękosławice	-,-	1,2,13,16	374,375,376, 379	Osada i stanowiska produkcji dymarskiej wielopieczowej	
53.	Piotrów	-,-	12	373	Stanowiska	

					produkcji dymarskiej
54.	Prusinowice	-,-	7,9,13	312,314,318	Stanowiska produkcji dymarskiej
55.	Śnieżkowice	-,-	1,2,4	390,391,393	Ślady produkcji dymarskiej
56.	Boleszyn	Okres wpływów rzymskich	36,57.	245,266	Ślady osadnictwa
57.	Kotarszyn	-,-	13,19.	64,70	-,-
58.	Strupice	-,-	15.	389.	-,-
59.	Śnieżkowice	-,-	1.	390	-,-
60.	Boleszyn	Okres wpływów rzymskich lub wczesne średniowiecze	30,85,92	239,294,301	-,-
61.	Kotarszyn	-,-	29.	80.	
62.	Boleszyn	Prehistoria kultura łużycka	23,89.	232,298	Osada
63.	Nosów	-,-	20.	342	Osada
64.	Boleszyn	Prehistoria kultura łużycka kultura przeworska	27,31,37,38,47 52,63,66,67,69 80,86,97, 28,44,91,94,55	236,240,246, 247,256,261, 272,275,276 278,289,295, 264,306 237,253,300	Osady lub ślady osadnictwa
65.	Kotarszyn	-,-	17,22,37,3,4,7, 8,12,14,16,18, 19,23,25,28,32, 34.	68,73,88,54,55, 58,59,63,65,67, 69,70,74,76,79, 83,85	Osady
66.	Nosów	-,-	3,6,23,35,38,7, 8,11,13,14,17, 19,32	326,328,345 357,360,382, 329,330,335, 336,339,341, 354,	Osady
67.	Pękosławice	-,-	2,13,19,16	375,376,379	Osady
68.	Prusinowice	-,-	14,15,8,9,10,11, 12,16,17,	319,320,313, 314,315,316, 317,321,322	Osada
69.	Boleszyn	Prahistoria kultura nie zidentyfikowana	9,16,17,20,24, 25,32,33,35,36, 39,40,42,43,45 49,50,51,53,59, 60,61,60,72,76, 79, 81,82,85,87, 88,92,95,99, 100,101,102.	218,225,226, 229,233,234, 241,242,244, 245,248,249, 251,252,254, 258,259,260, 262,268,269, 270,279,281, 285,288,290, 291,294,296, 297,301,304, 308,309,310, 311,	Osady lub ślady osadnictwa
79.	Strupice	-,-	12	386	Ślad osadnictwa
80.	Kotarszyn	Wczesne średniowiecze (VIII -X-XII -XIV w.)	4,3,5,13,31,34	54,55,56,64,82, 85	Osada
81.	Nosów	-,-	3,6,39	326,328,361, 392	Osada
82.	Śnieżkowice	-,-	3,4,	393,	Ślad

					osady
83.	Piotrów	-,-	1.	362	Osada
84.	Boleszyn	-,-	1,25,31,40,45, 46,47,48,54,55, 57,97,98,99,	216,234,240, 249,254,256, 255,257,258, 263, 264,266 307,306,308	Osada
85.	Pękosławice	-,-	17,18,	380,381	Osada
86.	Strupice	-,-	15,	389	Ślad osady
87.	Nosów	Średniowiecze (XIII-XVI w.)	3,4,8,20,24,26 27,33,	330,348	Ślad Osady
88.	Piotrów	-,-	1,2,3,11	326,342,346, 349,355, 362 ,363,364,372,	Osady
89.	Boleszyn	Późnie średniowiecze	17,26,46,47,54 56,57,59,85,87 95,98,99,102,	226,235,255, 256,263,265, 266.268,294, 296,304,307, 308,311.	Osady
90.	Nosów	-,-	9,11,	331,333,	Ślady osadnictwa
91.	Prusinowice	-,-	7,	312	Ślady osadnictwa
92.	Kotarszyn	-,-	3,4,10,12,13,17	54,55,61,63,64, 68	Osada
93	Boleszyn	Nowożytność (XVII – XIX w.)	17,45,56	226,254	Osada
94.	Kotarszyn	-,-	13	64	Ślady osadnictwa
95.	Piotrów	-,-	2	363	Ślady osadnictwa

Obszaru AZP 85/68

Marker mapy obszaru AZP 85/68 (Pełne rozwinięcie mapy w załącznikach do Planu Ochrony...)

**Chronologiczny spis stanowisk archeologicznych (w. g. kultur)
Obszaru AZP 85/68**

L.p.	Miejscowość	Epoka (chronologicznie)	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze AZP	Rodzaj stanowiska
1.	Grzegorzowice	Paleolit	54	160	Ślad osadnictwa
2.	Pękosławice	Mezolit	8	75	Ślad osadnictwa
3.	Grzegorzowice	Neolit kultura ceramiki wstęgowej rytej lub kultury lendzielskiej	35	141	Ślad osadnictwa
4.	Jeżów	-,-	18	386	Ślad osadnictwa
5.	Sarnia Zwola	-,-	6,10,13,18,25,40,44,46	301,305,308,313,320,335,339,341	Ślady osadnictwa
6.	Wronów	-,-	12,13,15,16,18,40,	358,381,362,358,362	Ślady osadnictwa
7.	Sarnia Zwola	-,-	13,18,40,44,46	308,313,335,339,341	Osada i ślady osadnictwa
8.	Czajęćce	Neolit-kultura lendzielska	1,3,5,8,9,10,14,	191,193,195,198,199,200,204	Osada
9.	Dobruchna	-,-	4,8,14,15	217,221,227,228	Osada i ślady osadnictwa

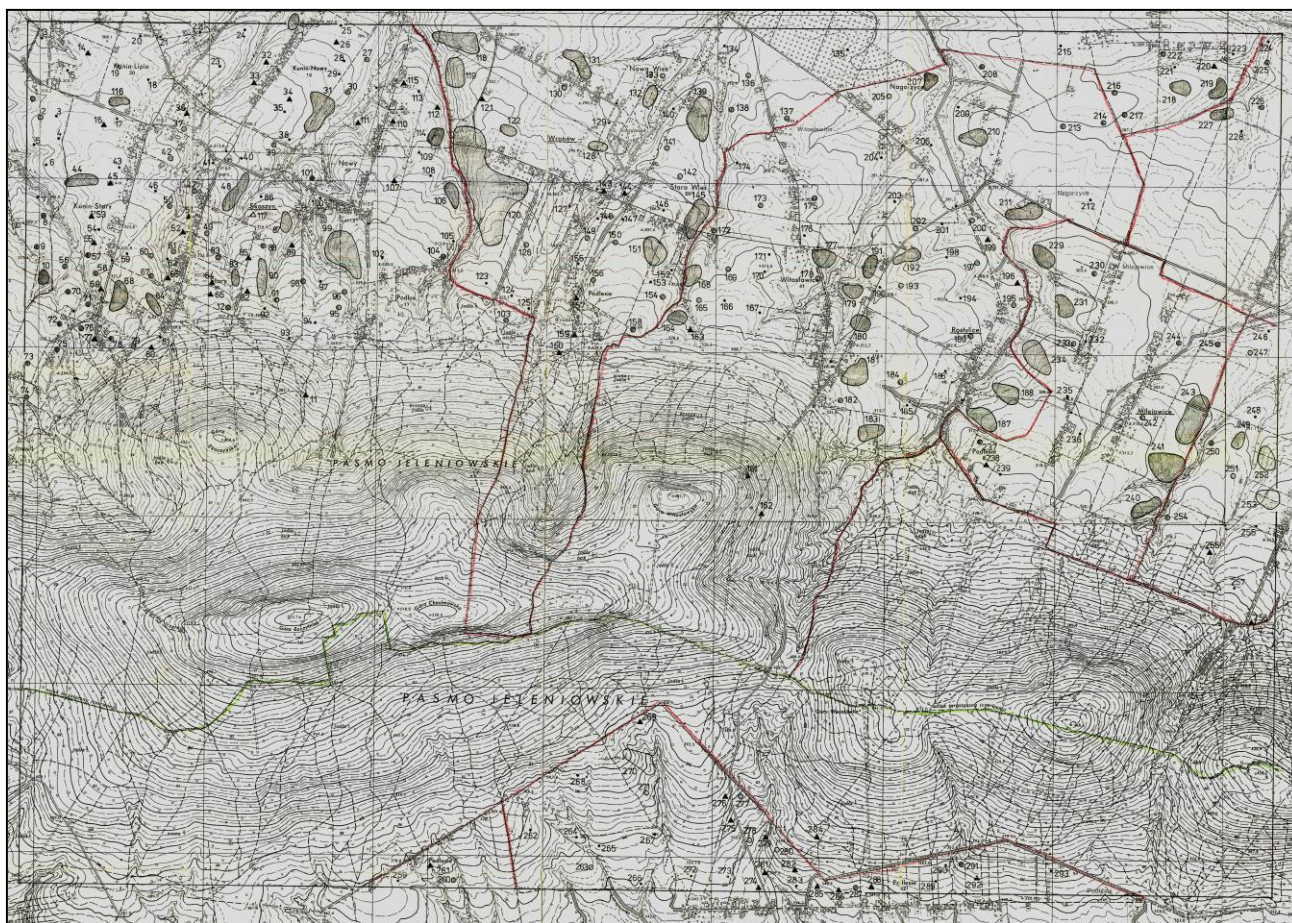
10.	Grzegorzowice	-,,-	9,10,43,45	115,116,159,151	Ślady osadnictwa	
11.	Sarnia Zwola	-,,-	8,10,12	303,305,307	Osada i ślady osadnictwa	
12.	Skąły	-,,-	9	27	Ślady osadnictwa	
13.	Wronów	-,,-	1,12,13,16,18	347,358,359,362 364	Osada i ślady osadnictwa	
14.	Zajączkowice	-,,-	9	246	Osada	
15.	Boksyce	-,,-	1	267	Osada	
19.	Waśniów	-,,-	16	95	Ślady osadnictwa	
20.	Boleszyn	-,,-	8	50	Osada	
21.	Jeżów	-,,-	17,18	385,386	Osada	
22.	Pękosławice	-,,-	10	77	Ślad osadnictwa	
23.	Prusinowice	-,,-	3	66	Osada	
24.	Strupice	-,,-	4	99	Osada	
25	Czajęćce		Neolit – kultura pucharów lejkowatych	1,	191	Osada
26.	Jeżów	-,,-	20	388	Znalezisko luźne	
27.	Strupice	-,,-	4	99	Osada	
28.	Zajączkowice	-,,-	15	252	Osada.	
29.	Sarnia Zwola	-,,-	17,30	312,325	Ślady osadnictwa	
30.	Jeżów		Kultura ceramiki sznurowej	17	385	Ślady osadnictwa
31.	Prusinowice	-,,-	1	64	Cmentarzysko	
32.	Boleszyn		Neolit - kulturowo nieokreślony	4,5,	46,47	Ślady osadnictwa
33.	Czajęćce	-,,-	2,7	192,197	Ślady osadnictwa	
34.	Dobruchna	-,,-	17,20,24	230,233,235	Ślady osadnictwa	
35.	Garbacz	-,,-	3,4	389,390	Osada	
36.	Grzegorzowice	-,,-	15,23,35,40,41, 45,52,68,69,70, 73,80	121,129,141,146 147,151,158,174, 175,176,179,186	Ślady osadnictwa	
37.	Jeżów	-,,-	8	303	Ślady osadnictwa	
38.	Pękosławice	-,,-	3	70	Ślady osadnictwa	
39.	Prusinowice	-,,-	2	65	Osada	
40.	Sarnia Zwola	-,,-	8,10,11,15,16, 22,23,45	303,305,306,310 311,317,318,340	Osada i ślady osadnictwa	
41.	Skąły	-,,-	19	37	Osada	
42.	Skoszyn	-,,-	25	289	Ślady osadnictwa	
43.	Strupice	-,,-	2	97	Ślady osadnictwa	
44.	Wojciechowice	-,,-	4,8,12	55,59,63	Ślady osadnictwa Luźne znalezisko	
45.	Wronów	-,,-	5,7,8,9,17,19	351,353,354,355 363,365	Osada i ślady osadnictwa	
46.	Zajączkowice	-,,-	12,29	249,266	Ślady osadnictwa	
47.	Czajęćce		Neolit ?	18	208	Ślad osadnictwa
48.	Dobruchna	-,,-	23	236	Ślad osadnictwa	
49.	Grzegorzowice	-,,-	24,33,82	130,139,188	Ślady osadnictwa Luźne znalezisko	
50.	Pękosławice	-,,-	9	76	Ślad osadnictwa	
51.	Sarnia Zwola	-,,-	3,34	298,329	Ślady osadnictwa	
52.	Skoszyn	-,,-	16	280	osada	
53.	Strupice	-,,-	8	103	Ślad osadnictwa	
54.	Boleszyn		Epoka kamienia (stanowiska bliżej nie zidentyfikowane)	3,9	45,51	Ślady osadnictwa

55.	Czajęćice	-,-	4,6,12,13,15,16 17,21	195,196,202,203 205,206,207,211	Ślady osadnictwa
56.	Dobruchna	-,-	5,16,18,19	218,229,231,232	Ślady osadnictwa
57.	Grzegorzowice	-,-	1,16,21,22,26, 27,28,30,31,38, 42,45,46,49,50 55,56,58,60,62 64,65,66,71,74 75,78	107,122,127,128 132,133,134,136, 137,144,148,151 152,155,156,161, 162,164,166,168 170,171,172,177 180,181,184	
58.	Jeżów	-,-	1,2,3,4,6,7,13 14	369,370,371,372 374,375,381,382	Ślady osadnictwa
59.	Prusinowice	-,-	4	67	Ślad osadnictwa
60.	Sarnia Zwola	-,-	5,14,21,36,37, 41,42,48,51	300,309,316,331 332,336,337,343 346	Ślady osadnictwa
61.	Skąły	-,-	10,11,13,14,18 22,25	28,29,31,32,36,40 43	Ślady osadnictwa
62.	Skoszyn	-,-	5,8,18,21,28,30	269,272,282,285 292,294	Ślady osadnictwa
63.	Strupice	-,-	3,5,9,	98,100,104	Ślady osadnictwa
64.	Waśniów	-,-	6,9	85,88	Ślady osadnictwa
65.	Wojciechowice	-,-	2,3,	53,54	Ślady osadnictwa
66.	Wronów	-,-	3,4,6,10,11,14 20,21	349,350,352,356 357,360,366,367	Ślady osadnictwa
67.	Zajączkowice	-,-	10,13,17,25	247,250,254,262	Ślady osadnictwa
68.	Grzegorzowice	Neolit, wczesna epoka brązu	39,63	145,169	Ślady osadnictwa
69.	Waśniów	-,-	1	80	Ślad osadnictwa
70.	Sarnia Zwola	-,-	12,27,29,	307,322,324	Ślady osadnictwa
71.	Wronów	-,-	13	359	Ślady osadnictwa
72.	Boksyce	Kultura lużycka	1	267	Ślady osadnictwa
73.	Czajęćice	-,-	1,4,22	191,194,212	Osada Ślady osadnictwa
74.	Dobruchna	-,-	7,8,24	220,221,237	Osada (1) cmentarzysko
75.	Grzegorzowice	-,-	28,45,47,80, 82 ,84	134,151,153,186 188,190	Osada Znaleziska luźne
76.	Jeżów	-,-	1,2,12	369,370,380	osada
77.	Pękosławice	-,-	8,11	75,78	Ślady osadnictwa
78.	Prusinowice	-,-	2,	65	Ślady osadnictwa
79.	Sarnia Zwola	-,-	6,10,14,15,25, 26,29	301,305,309,310 320,321,324	Osada Ślady osadnictwa
80.	Waśniów	-,-	1,16	80,95	Osada
81.	Wojciechowice	-,-	3,4, 7,8,12	54,55,58, 59,64	Osada
82.	Zajączkowice	-,-	4,21,20,22,25, 26,28	241,258,257, 259 26,263,264,265	Osada
83.	Skąły	-,-	1	19	Ślady osadnictwa
84.	Wronów	-,-	12,	358	Ślady osadnictwa
85.	Skoszyn	-,-	21,30	285,294	Osada
86.	Grzegorzowice	Późny okres lateński	80,82,83	186,188,189	Osada Znalezisko luźne
87.	Zajączkowice	-,-	27	264	Ślad osadnictwa
88.	Dobruchna	-,-	1	214	Osada, dymarski wielopieczowe
89	Jeżów	Kultura przeworska- okres wpływów rzymskich	1,4,9,10,11,13 14,19,	369,372,377,378, 379,381,382,387, 394	Osada Ślad osadnictwa
90.	Waśniów	-,-	1,2,3,4,8,10,11, 14,15,	80,81,82,83,87,89, 90,93,	Osada Stanowiska

					Produkcji dymarskiej
91.	Wronów	-,,-	1,2,3,5,6,7,12,16,19	347,348,349,351,352,353,354,358,359,362,364,365,367,368	Osada, ślady produkcji dymarskiej
92	Czajęcice	-,,-	1,15,16,19,20,2,23	191,205,206,209,210,212,213	Osada, Stanowisko Produkcji dymarskiej
93.	Grzegorzowice	-,,-	1,3,4,5,6,7,8,9,10,12,13,14,15,17,18,19,20,22,24,25,28,29,32,34,35,36,37,38,40,41,43,44,45,47,51,52,53,57,59,61,62,67,72,73,76,79,81,82	107,109,110,111,112,113,114,115,116,118,119,120,121,123,124,125,126,128,130,131,134,135,138,140,141,142,143,144,146,147,149,150,151,153,157,158,159,163,165,167,168,173,178,179,182,185,187,188	Osada Stanowiska produkcji dymarskiej i ślady produkcji dymarskiej
94.	Sarnia Zwola	-,,-	1,2,4,5,6,7,8,10,11,12,13,14,15,16,19,20,21,22,24,25,27,28,29,31,32,33,34,35,36,38,39,40,43,44,48,49,50,51	296,297,300,301,302,303,304,305,306,307,308,309,310,311,314,315,316,317,319,320,322,323,324,326,327,328,329,330,331,333,334,335,338,339,343,344,345,346,	Cmentarzysko, Osada, ślady produkcji dymarskiej, stanowiska produkcji dymarskiej wielopieczowej
95.	Skąły	-,,-	1,2,3,4,5,6,7,8,10,12,14,15,16,17,18,19,20,21,23,24,26,	19,20,21,22,23,24,25,26,28,30,32,33,34,35,36,37,38,39,41,42,44,	Osada, stanowiska dymarskie wielopieczowe
96.	Garbacz	-,,-	3,5,7,8	389,391,393,395	Ślad osadnictwa
97.	Boleszyn	-,,-	7,8,	49,50	Ślady produkcji dymarskiej
98.	Dobruchna	-,,-	2,3,5,8,9,10,11,12,13,16,20,22,23	215,216,218,221,222,223,224,225,226,229,233,235,36	Stanowiska produkcji dymarskiej
99.	Pękosławice	-,,-	4,5,6,7,8,11,12	71,72,73,74,75,78,79	Osada Stanowiska produkcji dymarskiej
100.	Prusinowice	-,,-	5,6	68,69	Stanowiska produkcji dymarskiej
101.	Skoszyn	-,,-	4,5,6,7,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,22,23,24,25,26,27,28,29,30,31	268,269,270,271,273,274,275,276,277,278,279,280,281,282,283,284,286,287,288,290,292,293,294,295	stanowiska produkcji dymarskiej wielopieczowej
102.	Strupice	-,,-	11	106	Stanowisko Produkcji dymarskiej
103	Wojciechowice	-,,-	1,3,4,5,6,8,9,12	52,54,55,57,59,	Stanowiska

				60,63,	produkcji dymarskiej
104	Zajączkowice	-,,-	1,2,5,7,8,11,16 17,22,24,25	238,239,242,244, 245,248,253,254, 259,261,262	Ślady osadnictwa I produkcji dymarskiej
105	Boleszyn	Wczesne średniowiecze	6	48	Ślady osadnictwa (XII-XIII w.)
106	Czajęcice	-,,-	4	194	Osada
107	Dobruchna	-,,-	12,13,22	225,226,235	Osada (X – XIII w)
108	Garbacz	-,,-	6	392	Osada (XI-XIII w.)
109	Grzegorzowice	-,,-	2,8,14,29,35,39, 41, 47,48,62 77,80	108,114,135,141, 145,153,154,168, 183,186	Ślady osadnictwa (VIII-XIII w.)
110	Jeżów	-,,-	3,4,9,10,11,12, 13,14,16,	371,372,377,378, 379,380,381,184	Osady (XI-XII w.?)
111	Pękosławice	-,,-	8	75	Ślady osadnictwa (XI-XIII w.)
112	Prusinowice	-,,-	3	66	Ślady osadnictwa (XI-XIII w.)
113	Sarnia Zwola	-,,-	5,11,32,	300,306,327	Osada (XI-XIII w.)
114	Skąły	-,,-	10	28	Ślady osadnictwa (XI-XIII w.)
115	Skoszyn	-,,-	18,30	282,294	Osada (VII-X w.)
116	Wronów	-,,-	1,3,5,11,12,14 16,17	82,84,90,01,93 347,360,362,363	Osada (XII-XIV w.)
117	Zajączkowice	-,,-	3,12,18	240,249,255	Ślady osady,
118	Grzegorzowice	Średniowiecze	2,40,45,49,58	164	Cmentarzysko (XIV-XVII w.) Ślad osady
119	Pękosławice	-,,-	5	72	Osada (XIII w.)
120	Skąły	-,,-	20	38	Osada (XIII w.)
121	Skoszyn	-,,-	24	288	Osada (XIII-XIV w)
122	Strupice	-,,-	7	102	Osada (XIII-XIV w)
123	Waśniów	-,,-	2	81	Ślad osady
124	Czajęcice	-,,-	6,10,19,	196,200,209	Ślady osad
125	Dobruchna	-,,-	2,3,8,9,21,22	215,216,221,222, 234,235	Ślady osad,
126	Garbacz	-,,-	3	389	Ślad osady.

Obszaru AZP 86/68

Marker mapy obszaru AZP 86/68
(Pełne rozwinięcie mapy w załącznikach do Planu Ochrony...)

Chronologiczny spis stanowisk archeologicznych (w. g. kultur)

L.p.	Miejscowość	Epoka (chronologicznie)	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze AZP	Rodzaj stanowiska
1.	Nowy Skoszyn	Paleolit kultura świderska	43,	24,	Ślad osadnictwa
2.	Kraszków	-,-,-	9	246	Ślad osadnictwa
3.	Milejowice	Epoka kamienia (mezolit)	14	240	Ślad osadnictwa
4.	Nowy Skoszyn	-,-,-	124	105	Ślad osadnictwa
5.	Roztylice	-,-,-	31	191	osada
6.	Jeżów	Neolit kultura pucharów lejkowatych	29	223	Ślad osadnictwa
7.	Nowy Skoszyn	-,-,-	63,105,118	44,86,99	osada
8.	Roztylice	-,-,-	5,21,23, ,24,45	165, 181,183,184 205	osada
9.	Milejowice	-,-,-	5,6,9,10,13,14, 15,19	231,232,235,236. 239,240,241,245	Ślad osadnictwa
10.	Wronów	Neolit –kultura ceramiki sznurowej	48	145	Ślad osadnictwa

11.	Kraszków	Neolit	10,13,14,1,16, 17,18,20	247,250,251,252, 253,254	Osada i ślady osadnictwa
12.	Milejowice	-,-	3,8	229,234	Osada
13.	Nowy Skoszyn	-,-	3,44,50,59,61, 132	12,25,31,40,42, 113	śląd osadnictwa
14.	Sarnia Zwola	-,-	52	118	śląd osadnictwa
15.	Roztylice	-,-	6,9,13,15,16,26 28,29,49,51,53	166,169,173,175 176, 186,188,189 209,211,213	Osady i ślady osadnictwa
16.	Wronów	-,-	23,29,31,34,40, 42,50,54	120,128,126,131, 137,147,139,151	Osada i ślady osadnictwa
17.	Jeżów	Epoka kamienia stanowiska neolityczne?	21,25	215,219	ślady osadnictwa
18.	Milejowice	-,-	5,6,9,10,13,15, 16,17,18	231,232,235,236 239,242,243,244	Ślady osadnictwa
19.	Nowy Skoszyn	-,-	38,40,41,48,49, 58,65,78,80,86, 87,92,93,103	19,21,22,29,30 39,46,59,61,67, 68,73,74,84	Ślady osadnictwa
20.	Roztylice	-,-	11,14,17,18,19, 20,27,32,33,34, 37,40,43,48,52	171,174,177,178, 179,180,187,192, 193,194,197,200, 203,208,212,	Ślady osadnictwa
21.	Wronów	-,-	25,27,28,33,36, 37,44,45,56,58	122,124,125,130, 133,134,141,142, 153,155	Ślady osadnictwa
22.	Milejowice	Wczesny okres epoki brązu kultura mierzanowicka i kultura trzciniacka	3,16	229,242,	Osada Ślad osady
23.	Roztylice	-,-	5	165	osada
24.	Wronów	-,-	42,48	139,145	Ślady osadnictwa
25.	Nowy Skoszyn	-,-	32,34,	13,15	Ślady osadnictwa
26.	Nowy Skoszyn	Kultura lużycka	59,63,125	40,44,106	Ślady osadnictwa
27.	Roztylice	-,-	7,10,13,18,19, 23,47	167,170,173,178 179,183,207	Osady, ślady osadnictwa
28.	Wronów	-,-	23,42,59	120,139,156	Osada
29.	Janowice	Okres wpływów rzymskich	7,8,9,10	224,225,226,227	Ślad produkcji dymarskiej
30.	Jeżów	-,-	21,22,23,24,15 26,27,28	215,216,217,218, 219,220,221,222,	Stanowiska Dymarek wielopieczowych
31.	Kraszków	-,-	9,11,12,14,15, 16,17,18,19,21	246,248,249,251, 252,253,254,255, 256,258	Ślad osady, ślady Produkcji dymarskiej
32.	Milejowice	-,-	4,5,8,11,12,14 15,17,18,19	230,231,234,237, 238,240,241,243, 244,245	Stanowiska produkcji dymarskiej, stanowiska wielopieczowe
33.	Nowy Skoszyn	-,-	1,3,33,35,39,41 45,46,47,49,50 51,52,53,55,56	11,12,14,16,20,22 26,27,28,30,31,32, 33,34,36,37,38,39	Stanowisk produkcji dymarskiej,

			57,58,59,60,61, 62,62,64,67,68, 70,71,72,73,74, 75,76,77,79,80, 81,82,84,85,86, 87,88,89,90,91, 92,93,94,95,96 97,98,99,100 101,102,103, 104,105,106 107,108,109 110,111,112 113,114,115, 116,117,118 121,122,123, 125,126,127, 128,129,130, 131,133,134, 135,2	40,41,42,43,44,45 48,49,51,52,53,54 55,56,57,58,60,61 62,63,64,65,66,67 68,69,70,71,72, 73,74,75,76,77, 78,79,80,81,82, 83,84,85,86,87, 88,89,90,91,92, 93,94,95,96,97, 98,99,102,103, 104,106,107,108 109,110,111,112, 114,116,116,117	stanowiska wielopieczowe
34.	Roztylice	-,-	2,3,4,5,7,8,12, 13,17,18,19,20 21,22,24,25,27, 28,30,31,32,33 36,37,38,39,40 41,42,43,44,46, 54	162,163,164,165 167,168,172,173, 177,178,179,180 181,182,184,185, 187,188,190,191, 192,193,196,197, 198,199,200,201, 202,203,204,206, 214	Stanowiska produkcji dymarskiej Stanowiska Wielopieczowe (191-osada)
35.	Sarnia Zwola	-,-	52,52	118,119	Stanowiska produkcji dymarskiej wielopieczowe
36.	Wronów	-,-	23,24,25,26,29, 31,33,35,36,39 41,42,43,44,46, 47,48,52,54,55 57,58,60,61,62, 63	120,121,122,123, 126,128,130,132, 133,136,138,139, 140,141,143,144, 145,149,151,152, 154,155,158,159, 160	Stanowiska produkcji dymarskiej, Stanowiska wielopieczowe
37.	Janowice	Późny okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	8	225	Ślad osady
38.	Kraszków	-,-	11,15	248,252	Osada
39.	Milejowice	-,-	5,15,18	231,241,244	Osada i ślad osady
40.	Roztylice	-,-	2,17,21,26,31, 48	123,128,137,139, 142,146,148,149, 155,177,181,188 191,208	Osada
41.	Sarnia Zwola	-,-	53	119	Osada
42.	Wronów	-,-	26,32,34,40,42 45,48,49,51,52, 58	129,131, 139,145	Osady
43.	Jeżów	Prahistoria stanowiska osadnictwa bliżej nie rozpoznane kulturowo	23,24,25	217,218,219	Ślad osady
44.	Milejowice	-,-	4,7,10,11,17,18	230,233,236,237,	Osady

				243,244	i ślady osad
45.	Nowy Skoszyn	-,-	36,37,42,44,54, 56,58,61,63,78, 79,80,103,118, 121,125,135	17,18,23,25,35,37 39,42,44,59,60,61 67,84,99,102,106 116	Ślady osadnictwa (39,99,106 – Osady)
46.	Roztylice	-,-	11,20,21,22,27, 30,32,37,40,41 42,51,54	171,180,181,182, 187,190,192,197 200,202,211,214	Ślady Osadnictwa, (180,181,211-osady)
47.	Sarnia Zwola	-,-	52	118	osada
48.	Wronów	-,-	23,25,29,30,35 36,38,43,44,53 55,	122,126,127,132, 133,135,140,141, 150,152	Ślady osadnictwa (120,150 – osady)
49.	Wronów	Wczesne średniowiecze (VII – XIII w.)	25,33,34,39,48	122,130,131,136, 145	Ślad osady
50.	Kraszków	-,-	12,15	249,252	osada
51.	Nowy Skoszyn	-,-	3,44,56,66,68 69,78,79,86,82 119,125	12,25,37,47,49,50 59,60,63,67,100, 106	Ślad osady (106- osada)
52.	Roztylice	-,-	13,17,18,19,31, 32,50	173,177,178,179, 191,192,210	osady
54.	Milejowice	-,-	5,7,14,18	231,233,240,244	śląd osady (233 – osada)
		-,-			
55.	Milejowice	Późne średniowiecze (XIII- XIV w.)	3,8,16	229,234,242	śląd osady
56.	Roztylice	-,-	11,17,20,45,33, 35,49,50	171,177,180,193, 195,205,209,210	śląd osady (210 –osada)
57.	Nowy Skoszyn	-,-	61,62, 82,103, 107,193,116	42,43,63,84,88,97	śląd osady (63 – osada)
58.	Wronów	-,-	25,31,40	122,128,137	osada
59.	Jeżów	-,-	24	218	śląd osadnictwa
60.	Milejowice	Okres nowożytny (XVI-XVIII w.)	8,17	234,243	śląd osadnictwa
61.	Nowy Skoszyn	-,-	67,23	48,104	osada
62.	Roztylice	-,-	17,18,19,33,47	177,178,179,207	osada
63.	Wronów	-,-	29,41	126,138	osada
64.	Nowy Skoszyn	Okres nowożytny (XVII – XIX w.)	56,120,127	37,101,108	śląd osadnictwa (101 – dwór)
65.	Roztylice	-,-	1	161	Kapliczka z wałem?
66.	Roztylice	-,-	50	210	śląd osadnictwa

5/2.6 Zabytki w zbiorach muzealnych

W Gminie Waśniów nie działa żadne muzeum państwowe lub samorządowe. Istnieją natomiast prywatne kolekcje nie ujawnione przez właścicieli, więc bez ich zgody nie ma podstaw do ich upublicznienia w „Programie Ochrony Zabytków...”.

Jedyną kolekcją dostępną publicznie jest „Izba Pamięci mjr Jana Piwnika – „Ponurego” w jego rodzinnym domu we wsi Janowice, gdzie można obejrzeć oryginały dokumentów, zdjęcia, rzeczy osobiste, odznaczenia. Na ścianach fotogramy, obrazy, mapy, okazy uzbrojenia: jak oporządzenia, hełmy, skorupy pocisków znalezionych na Wykusie - miejscu najbardziej znanej bitwy oddziałów "Ponurego" w II wojnie światowej³⁸. Są też pamiątki pozostawione przez odwiedzającą młodzież: jak szkolne tarcze, proporczyki itp. W izbie prowadzona jest księga odwiedzin z wpisami zwiedzających.

Fragmenc ekspozycji w „Izbie Pamięci mjr Jana Piwnika „Ponurego” w Janowicach

Postuluje się aby kolekcję, za zgodą właścicieli otoczyć opieką przez zinwentaryzowanie zbiorów oraz rozważyć możliwość urządzenia muzeum w budynku sąsiedniej szkoły.

5/2.7 Dziedzictwo niematerialne

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, choć kruche, jest niezmiernie istotne w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Przetwanie dziedzictwa niematerialnego w jego wielkim bogactwie jest warunkiem utrzymania różnorodności kulturowej w obliczu postępującej globalizacji. Wzajemne zrozumienie niematerialnego dziedzictwa kulturowego różnych społeczności pomaga w prowadzeniu międzykulturowego dialogu i zachęca do wzajemnego poszanowania innych sposobów życia. Ta wartość niematerialnego dziedzictwa kulturowego dostrzeżona została przez UNESCO, które w 2003 r. uchwaliło **Konwencję w sprawie ochrony tego dziedzictwa**, opracowując jednocześnie jego spójną definicję, która brzmi:

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych

³⁸ Obiekty zgromadzone w Izbie Pamięci Jana Piwnika są nie zinwentaryzowane

przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju”.

Odnosząc się do konkretnego środowiska Gminy należy mieć na względzie szybko postępujące procesy modernizacyjne w sferze gospodarczej, które wpłynęły na znaczny zanik tradycyjnych obyczajów przejawiających się zwłaszcza w lokalnej gwarze, stroju, rzemiośle ludowym. Np. w budownictwie, gdzie kiedyś dominowała tradycyjna ciesiołka, zastąpiły ją nowoczesne technologie. Klechdę ludową wyparła wszechobecna telewizja itd. Obszarem żywej tradycji pozostały obrzędy, zwłaszcza uroczystości dożynkowe. Ich scenariusz przebiega wedle starej tradycji; lokalna społeczność wybiera starostę i starościnę. Uroczystości rozpoczyna msza święta w podzięce za plony i poświęcenie wieńca dożynkowego. Potem jest ogólne zgromadzenie zaczynające się dzieleniem chleba przez starostów z wójtem i uroczysta jego oracja oraz otwarcie wystawy płodów rolnych. Po występach zaproszonych gości odbywa się zabawa ludowa na błoniu nad waśniowskim stawem z udziałem zespołów ludowych, pokazów organizowanych przez Drużyny Ochotniczych Straży Pożarnych oraz „Koła Gospodyń Wiejskich”. Tradycje ludowego tańca i śpiewu przypomina dziecięcy zespół artystyczny „Miniaturki” z Publicznej Szkoły Podstawowej w Mominie. Głównym organizatorem dożynek jest Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Waśniowie. Wśród uroczystości rodzinnych szczególnie znaczenie mają wesela gromadzące zazwyczaj większość społeczności danej wsi.

Z obyczaju zaginęło już pośrednictwo „swatki”. Wesele rozpoczyna się ślubem kościelnym połączonym z mszą. Dojazd do kościoła zastąpiły nowoczesne samochody, w miejsce bryczek i furmanek, zaś tradycyjne stroje wyparły „miejskie” suknie ślubne i garnitury. Na nowożeńców czeka we wsi banderia z „bramką” przy której państwo młodzi muszą okupić się poczęstunkiem wódki. Biesiada weselna i jej charakter zależy od inwencji uczestników. Są „oczepiny” i rzucanie wianka do panien, która go złapie pewnie wyjdzie za mąż w najbliższym roku. Przy stole śpiewa się „sto lat” i „gorzka wódka”. Bywają też śpiewane dawne rymowanki n.p.

„Para młoda ładna, ale gdy rok zleci
to jeszcze ładniejsze będą mieli dzieci”
„To co my śpiewamy to tylko dla śmichu.
Teraz by się zdało wypić po kielichu”
„Dzisiaj jest wesele jutro poprawiny,
Teraz pani młoda czas na oczepiny”

„Raz na łysej górze kochały się tchórze
Jeden był za mały to go podsadzały”³⁹

Etnograf Oskar Kolberg⁴⁰ zapisał wiele miejscowych klechd m.in. „W lasach Gór Świętokrzyskich rośnie ziele, podobne do mięty, nazwane przez lud zielem ś. Jana, a po które czarownice odbywają podróż w wigilię świętego Jana. Uszczknięty wierzchołek ziela, w ten dzień ma mieć moc czarodziejską i dlatego też zabobonni dokładają wszelkich starań, aby uszczknąć ziele, które ma zapewnić skuteczność ich czarom.”

„Wieśniak, zwłaszcza pod dobrą datą powracający z targu, rzadko karczmę ominie. Jest to magnes, którego siłę żadną miarą oprzeć się nie może. Same konie znają dokładnie ten starodawny swych panów obyczaj, i przed każdą karczmą skręcają, zawijając niejako do pożądanego portu”⁴¹.

Podobnych opowieści XIX –wieczny etnograf zebrał wiele. Przytoczone są jedynie wybrane przykłady świadczące o bogactwie miejscowej kultury ludowej. Do nich należy przypisać wcześniej przytoczoną legendę o herbie Waśniowa (str. 22)

Strój ludowy

Do reliktowych wartości kulturowych należy strój ludowy północnego Pogórza Świętokrzyskiego przydatny dla ubiorów ludowych zespołów artystycznych kultywujących miejscowe tradycje (GOKiS, koła gospodyń wiejskich itp.) Strój kobiecy na przełomie XIX/XX w. tworzyły trzy części: koszula haftowana z kołnierzykiem obszytym koronką⁴², gorset z aksamitu ozdobiony haftem i tasiemkami, kaftan wełniany w ciemnym kolorze, wcięty w pasie z licznymi zakładkami, spódnica jednobarwna (czerwona lub zielona) z lekkiej wełenki zwaną „ostra”, fartuch płócienny biały zdobiony ażurowym haftem i koronkowymi wstawkami. Noszono także zamiast cienkiego fartuszka samodziałową zapaskę czerwoną w czarne paseczki. Takie same wzorniczo, ale nieco obszerniejsze były zapaski naramienne. Na szczególne uroczystości kobiety zakładały zamiast zapasek tzw. chusty „tureckie”. Mężatki nosiły czepce obwiązane fabrycznymi „szalinówkami”. Wszystkie kobiety wiązały na szyi korale. Nogi obuwały w czarne skórzane trzewiki, a biedniejsze w „kurpie” (drewniaki). Zimowym okryciem wierzchnim była tzw. „sukienka” (rodzaj sukmany) podbita kozuchem. Mężczyźni nosili koszule zdobione haftem lub stębnówką. Na początku XX w. zanikać zaczął zwyczaj chodzenia w koszuli wyrzucanej na spodnie i przepasanej rzemiennym paskiem. Latem noszono lniane spodnie, zimą sukienne często z tego samego materiału co sukmana. „Lejbiki” (kamizele) i spencery(kaftany) były wełniane, jednokolorowe, ciemne. Najbardziej charakterystyczne były sukmany z brązowego sfolowanego sukna. Miały stojący kołnierz i wyłożoną z lewej strony klapę, wyszywania, szamerowania, pomponiki z

³⁹ Zebrane z autopsji w Garbacz

⁴⁰ Oskar Kolberg – „Kieleckie” cz. II tom 2 Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza W-wa 1963 r.

⁴¹ Tamże.

⁴² Egzemplarz w zbiorach Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Św. (z okolic Waśniowa)

sznurków czerwonych i niebieskich. Wierzchnim okryciem letnim była lniana „guńka”, w kroju i ozdobach podobna do sukmany. Nogi obuwano w juchtowe buty, których cholewa zachodziła na kolano. Głowę nakrywano granatową rogatywką z czerwonymi wypustkami i „kucotem” (pomponik) lub brązową wysoką czapą sukieną z czerwonym denkiem. Ostatnim modnym nakryciem był kaszkiet⁴³

Kobieca zapaska (fartuch)

Męska sukmana sukienna

Nazewnictwo miejscowości

Ważnym składnikiem miejscowej kultury są nazwy geograficzne miejscowości i zwyczajowych miejsc, które także podlegają ochronie jako niezbywalne dziedzictwo. Pochodzenie nazwy Waśniów (opisano na str. 22). Najstarszą miejscowością jest Momina znana niegdyś pod nazwą Mamina lub Manina, która według Długosza istniała już w 1134 r. Prawdopodobnie była wczesnosłowiańskim opolem i od XI w. ośrodkiem kościelnym. Drugą co do wieku wsią zapisaną w kronikach klasztorów w Trzemesznie i Wąchocku jest Jeżów (1145 r.). Nosów wspominany jest w 1190 r. jako Nossov. Wieś Garbacz występuje w aktach z 1328 jako własność biskupów lubuskich pod nazwą Garbatz. Milejowicom król Jagiełło nadał w 1419 r. prawo średzkie. Nazwa Witosławice (Wythoslawycze w 1470 r. lub Vithoslauicze w 1529 r.) pochodzi od staropolskiego imienia Wit, Witosław, podobnie jak nazwa Boksyce od imienia „Boksa”. Jan Długosz w 1480 r. wspomina też nazwę wsi Boleszyn. Ochronie podlegają też zwyczajowe nazwy przysiółków n.p.:

⁴³ Elżbieta Królikowska „Polski strój ludowy. Katalog wystawy” [wyd. Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi 1983 r.

„Gorzelnia” (część wsi Dobruchna) „Górki” (Pękosławice) „Folwark” (Czajęcice), „Jopówek” (Wronów), „Osada Młyńska” (Waśniów), „Pod Brzezunami” (Piotrów), „Pod Kopcem” (Zajączkowice), „Wielgus” (Grzegorzowice), „W Łąkach” (Pękosławice) itp. Są to jedynie przykłady wiekowych nazw miejscowości leżących na terytorium Gminy Waśniów. Wszystkie mają swoją historię, która jest niezbywalną wartością miejscowej kultury.

Historyczne postaci Gminy Waśniów.

1. Wespazjan Kochowski

W miejscowości Gaj (gmina Waśniów). urodził się w 1633 r. Wespazjan Kochowski herbu „Nieczuja”⁴⁴ (zm. w Krakowie w 1700 r.) Jeden z najwybitniejszych historyków i poetów polskiego baroku, najbardziej typowy przedstawiciel filozofii i literatury sarmackiej. Autor m.in. takich dzieł jak: „*Niepróżnujące próżnowanie*” 1673 r., „*Dzieło Boskie albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcyj wojny tureckiej w roku 1683 szczęśliwie rozpoczętej*” 1684 r. „*Psalmodia Polskie*”, „*Roczniki polskie od śmierci Władysława IV Klimaktery*”. Jako pierwszy w Polsce, w sposób zamierzony wprowadził do literatury opis krajobrazu.

2. Józef Wojciech Goluchowski

W roku 1829 osiadł w Garbaczu Józef Wojciech Goluchowski, absolwent Akademii Terezańskiej i Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego (1817 -1820) działacz polityczny, profesor filozofii Uniwersytetu Wileńskiego, autor dzieł „*Zasady logiki Matematyki i filozofii moralnej*”

„*O filozofii Moralnej*” „*O Rzeczypospolitej Platona*”. Po rabacji galicyjskiej opublikował kilka rozpraw na ten temat: „*Kwestia włościańska w Polsce*” i „*Rozbiór kwestii włościańskiej w Polsce i Rosji*”.

Zmarł 22.XI. 1858 r. pochowany na cmentarzu w Mominie⁴⁵.

3. Ignacy Błażej Andrzej Humnicki

W 1798 roku urodził się w Czajęcicach (dworze) Ignacy Błażej Andrzej Humnicki, poeta i dramatopisarz. Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim Zadebiutował w 1817 roku wierszem napisanym z okazji śmierci Kościuszki. Rok później opublikował wiersz ku czci Józefa Maksymiliana Ossolińskiego. W 1819 roku w Krakowie wydał drukiem dramat historyczny „*Goworek wojewoda sandomierski, czyli triumf cnoty obywatelskiej, drama z dziejów polskich w 3 aktach oryginalnych wierszem*” zadedykowany biskupowi Woroniczowi. W 1819 roku napisał tragedię

⁴⁴ Lokalizację wsi Gaj historiografia wiąże także ze wsią Zagaje lub miejscem w okolicach wsi Dobruchna uwidocznionej na Mapie Kwatermistrzostwa Wojsk Polskich z 1830 r.

⁴⁵ Świętokrzyski Słownik Biograficzny tom 2, 1795-1918 Kielce 2009 r. str. 159

„Żółkiewski pod Cecorą”. W Czajęcicach napisał tragedię „*Edyp*”. Przez szereg lat piastował urząd radcy Dyrekcji Głównej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Królestwie oraz sprawował funkcję sędziego pokoju okręgu szydlowieckiego. Zmarł w Krakowie 15.V.1864 r.⁴⁶.

4. Mjr Jan Piwnik ps. „Ponury”

W miejscowości Janowice nr 30 znajduje się dom rodzinny mjr Jana Piwnika ps. „Ponury” (ur. 31 sierpnia 1912 r. zginął w walce 16 czerwca 1944 r. pod Jawłaszami), absolwenta Liceum im. J. Chreptowicza w Ostrowcu Św. Legendarnego „cichociemnego”, dowódcy kieleckiego „Kedywu” AK i dowódcy zgrupowania AK w Górach Świętokrzyskich⁴⁷. W domu znajduje się prywatna izba pamięci Jana Piwnika, gdzie można obejrzeć oryginały dokumentów, zdjęcia, rzeczy osobiste, odznaczenia. Na ścianach fotogramy, obrazy, mapy, hełmy, skorupy pocisków znalezionych na Wykusie - miejscu najbardziej znanej bitwy oddziałów "Ponurego" w II wojnie światowej. **Postuluje się aby dom z izbą wpisać do rejestru zabytków a kolekcję otoczyć opieką stosowną do zasług historycznych bohatera.**

5/3 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy.

Każdy obiekt zabytkowy posiada swoją wartość historyczną, która jest odzwierciedleniem bardzo bogatej przeszłości Gminy zaświadczającej o ciągłości osadniczej sięgającej najstarszych epok pradziejowych.

Spośród zachowanych w krajobrazie stanowisk archeologicznych na wyróżnienie zasługują wspomniane **kurhany** w Garbaczu – Skale i Stryczowicach datowane na okres neolitu. Obydwa zespoły wpisane do rejestru zabytków, zatem należy im się ochrona z tytułu prawa i wyłączenie wyznaczonego otoczenia w upraw rolnych, czyli objęcie ochroną aktywną.

Najstarszym zabytkiem architektury sakralnej jest kościół parafialny, a ściślej prezbiterium, w **Grzegorzowicach** niejednoznacznie datowane na wiek XIV. Jego forma nawiązuje do wczesno romańskich rotund. W literaturze przedmiotu umieszczana jest wśród podobnych budowli jak: rotunda p.w. Feliksa i Adaukta na Wawelu, św. Mikołaja w Cieszynie, św. Gotarda w Strzelinie oraz kaplica zamkowa w Legnicy. Bez wątplenia jest to najważniejszy zabytek w Gminie.

Pozostałe dwa kościoły w **Mominie i Waśniowie** jako parafie istniały już w średniowieczu. Ich obecną formę uzyskały w wyniku wielu przebudów i rozbudów. Dotyczy to zwłaszcza kościoła p.w. św. Wojciecha, który według

⁴⁶ Monika Bryła-Mazurkiewicz, art. w „Wiadomościach Świętokrzyskich” z 3.IV.2015 r.

⁴⁷ Cezary Chlebowski – „Pozdrówcie Góry Świętokrzyskie” Pierwsze wydanie W-wa 1968 r. „Iskry”, w której autor zawarł monografię mjr Jana Piwnika.

zapisków kronikarskich istniał już jako budowla drewniana w XI w. Poglębione poznanie ich historii można by wykorzystać do większej promocji turystycznej Gminy.

Do listy najważniejszych zabytkowych świątyń należy dopisać pochodzącą z XVIII w. drewnianą **kaplicę na Witosławskiej Górze**. Jej położenie w leśnym uroczysku, które według legendy było miejscem obrzędów w czasach przedchrześcijańskich, a od XIX w jest miejscem pielgrzymek na Zielone Świąta, czyni ją miejscem szczególnie atrakcyjnym turystycznie.

Nie mniej wartościowymi obiektami są wymieniane już **zespoły parkowo – dworskie: w Boksycach, Czajęcicach, Garbaczu, Sarniej Zwoli, Grzegorzowicach, Mirogonowicach i Wronowie**, które po II wojnie światowej uległy znacznej dewastacji, a obecnie po przejściu w prywatne władanie, większość z nich powoli odzyskuje swój pierwotny charakter.

Nie mniej znaczącymi zabytkami są najstarsze kapliczki przydrożne, które uzupełniają krajobraz kulturowy Gminy. Na wyróżnienie zasługują kaplice w: **Mominie, Boleszynie, Prusinowicach, Nowym Skoszenie i figura Chrystusa w obrębie parku we Wronowie**. (łącznie zinwentaryzowano 41 kapliczek)

6. Ocena stanu kulturowego gminy (analiza szans i zagrożeń).

Stan dbałości o zrównoważony rozwój kultury Gminy Waśniów należy uznać za wzorcowy. Sprzyja temu z jednej strony polityka władz gminnych, z drugiej aktywność społeczeństwa. Wiodącą rolę odgrywa Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, który jest animatorem życia kulturalno – sportowego we wszystkich miejscowościach jednostki administracyjnej. W GOKiS działają zespoły: indywidualnej nauki gry na instrumentach muzycznych, wokalny i instrumentalny, rytmiki z elementami tańca, tańca nowoczesnego, klub seniora, klub karate i kyokushn, szkołka piłki nożnej, sekcja piłki siatkowej, klub seniora oraz „wioska internetowa”. Ośrodek ma pieczę nad ludowymi zespołami „Skoszynianki”, „Witosławianki”, „Miniaturkami” z Mominy a także Kołami Gospodyń Wiejskich w Jeżowie Śnieżkowicach i Nowym Skoszynie oraz klubami piłkarskimi: KS Janowice, „Hyneks Waśniów”, KP. Jeżów, FC Boleszyn, KKS Kolejkarz Momina, „Waśki-Pruśki” i KS Wronów. Katalog imprez organizowanych przez GOKiS jest bardzo różnorodny. Dla przykładu można wymienić festyny: „Bezpieczne wakacje”, „Rodzinna majówka”, udział w przeglądach kapel ludowych, „Festyn integracyjny”, „Piłkarska wiosna” „Kiermasz świąteczny” połączony z degustacją miejscowych świątecznych potraw i wiele innych.

Drugim ogniwem kulturotwórczym jest Gminna Biblioteka Publiczna, która poza podstawową działalnością jest inspiratorem wielu imprez o charakterze edukacyjnym, a także sprawuje opiekę nad grupą „Sami Swoi”. Biblioteka

dysponuje około 38.000 woluminów, z wypożyczeń korzysta średnio około 1500 osób. Biblioteka posiada dwie terenowe filie⁴⁸. Do promocji życia kulturalnego włączają się także druhowie Ochotniczych Straży Pożarnych w Waśniowie, gdzie przy remizie czynna jest świetlica, oraz jednostki OSP w Mominie, Garbacz, Boleszynie, Grzegorzowicach i Witosławicach, (jednostka jest włączona do „krajowego systemu gaśniczego”).

W Waśniowie działają Publiczna Szkoła Podstawowa i Gimnazjum z nowoczesną halą sportową, oraz Publiczne Szkoły Podstawowe w: Boleszynie, Mominie i w Skoszynie.

Istotne znaczenie społeczne mają parafie, których na terenie Gminy jest sześć. W Waśniowie ś.ś. Piotra i Pawła, w Grzegorzowicach św. Wojciecha, w Boleszynie p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, w Nagorzycach p.w. Matki Bożej, Matki Kościoła i św. St. Kostki i w Mominie św. Wojciecha.

Elementem kulturotwórczym jest dobra infrastruktura techniczna, zwłaszcza bardzo dobry stan dróg, sieć lokalnych wodociągów i oczyszczalni ścieków, do których Gmina przywiązuje szczególną uwagę dbając o ich systematyczną rozbudowę.

Niniejszy „Program Opieki nad Zabytkami” ma za zadanie wprowadzić do kulturotwórczego obiegu społecznego problematykę ochrony materialnego dziedzictwa Gminy, wykazać jego wartości poprzez skonstruowanie społecznego systemu ochrony zabytkowej substancji. Cel ten można osiągnąć poprzez zainicjowanie procesów edukacyjnych w instytucjach kultury, szkołach oraz stowarzyszeniach użyteczności publicznej.

Szanse jakie ma Gmina, to naturalne warunki klimatyczne oraz fizjograficzne, w które wpisuje się Jeleniowski Park Krajobrazowy wraz ze strefą ochronną. Mieszczą się w niej pod względem poznawczym odkrywki geologiczne i związane z nimi stanowiska rzadkich okazów florystycznych.

Dobrze zorganizowane szlaki turystyczne komunikują walory przyrodnicze z obiektami zabytkowymi:

a/ szlak „czarny” przebiegający od Gminy Pawłów do Grzegorzowic, przez Skoszyn, kaplicę na Witosławskiej Górze, „małe gołoborze” do rezerwatu przyrodniczego Szczytniak,

b/ szlak „czerwony” śladami zespołów parkowo – dworskich obiega pętlą niemal wszystkie ważne zabytki Gminy. Zaczyna się w Waśniowie, biegnie przez Mominę, Garbacz, Janowice, Nagorzyce, Mirogonowice, Wronów, Sarnią Zwolę, Grzegorzowice, Wojciechowice, Czajęcice kończąc się w Waśniowie.

Historyczną wartością jest ciągłość osadnicza od okresu paleolitu po współczesność oraz związane z nią liczne stanowiska archeologiczne, zwłaszcza ślady hutnictwa starożytnego okresu wpływów rzymskich, którego centralna część leży w obrębie terytorium Gminy.

⁴⁸ Na podstawie uśrednionych danych.

Liczy się również dostępność do obiektów zabytkowych oraz względnie dobry ich stan zachowania. Poza tym bezpośrednia bliskość Słupi Nowej z jej turystycznymi atrakcjami (Muzeum Starożytnego Hutnictwa, doroczna impreza „Dymarki Świętokrzyskie”) oraz klasztor pobenedyktynski na Łysej Górze pośrednio wpływają na walory turystyczne Gminy.

Szansą jest dobrze funkcjonujący układ komunikacyjny na trasie Kielce – Ostrowiec Świętokrzyski a także sieć dróg gminnych. Dobrze rozwinięta struktura kulturalna i oświatowa Gminy świadcząca wiele ofert imprezowych, oraz dobra koherencja społeczeństwa rozumiana w sensie podejmowania różnych wspólnych inicjatyw w dziedzinie gospodarczej i społecznej. N.p. w Nagorzycach znajduje się stacja koni huculskich państwa Ewy i Wojciecha Zalewskich. W przyszłości planowane jest tu utworzenie bazy hotelowo-gastronomicznej.

Dobrze rozpoznane zasoby dóbr kultury, utrzymane lub doprowadzone do dobrego stanu, z zadbanym otoczeniem krajobrazowym, właściwie użytkowane i odpowiednio promowane, mogą znacząco wpłynąć na zwiększenie zainteresowania turystycznego oraz potencjalny wzrost atrakcyjności inwestycyjnej głównie o charakterze usługowym.

Zagrożenia dotyczą zwłaszcza substancji zabytkowej z powodu **braku całościowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy**⁴⁹, który powinien zawierać określenia stref ochrony konserwatorskiej (KR) oraz strefy częściowej ochrony konserwatorskiej (KZ), chroniące zabytki przed niekontrolowaną ingerencją bezpośrednią i pośrednią zwłaszcza związana z lokalizacjami inwestycji kubaturowych. Postępująca modernizacja wsi eliminuje z krajobrazu kulturowego charakterystyczną dla regionu tradycyjną zabudowę wsi. Proces ten jest nieuniknioną i nieodwracalną konsekwencją ekonomiczną. Dlatego jedynym rozwiązaniem **jest konieczność dokumentowania starej zabudowy**. Nie wykonano we właściwym czasie pogłębionych badań nad zachowanymi walorami tradycyjnej zabudowy wiejskiej, wartościowymi układami ruralistycznymi, studiami nad kompozycją krajobrazu zabytkowego oraz pozostałościami budowli technicznych jak wiatraki i młyny wodne. Ponadto **niewystarczająco udokumentowano miejsca pamiątkowe związane z życiem i działalnością postaci historycznych**. Rozpoznanie w tym zakresie może znacznie poszerzyć dotychczasowy zasób wiedzy regionalnej i być może przynieść unikatowe odkrycia zwiększające atrakcyjność kulturową i turystyczną. Pewne problemy stwarza też **konflikt pomiędzy intensywną gospodarką rolniczą a bardzo licznymi zasobami archeologicznymi**. Głęboka orka niszczy bezpowrotnie płytkie stanowiska archeologiczne, głównie piecowiska dymarskie, których rolnicy się pozbywają ze względu na uciążliwość w pracach rolnych.

⁴⁹ W opracowaniu zbiorowym pod red. Grzegorza Więclawowicza p/t „Stan zaawansowania planowania przestrzennego w gminach” [Polska Akademia Nauki I.G.P.Z. Warszawa 2007r.] podane, że Gmina Waśniów nie posiada żadnych (0) planów miejscowego zagospodarowania przestrzennego.

Zabytkowe parki podworskie we Wronowie (własność Nadleśnictwa w Łagowie), Nagorzycach (Stowarzyszenie „Wspólnota Życia i Chleb”) i Sarniej Zwoli (prywatny) wymagają kompleksowej rewitalizacji. Ich integralną całością są historyczne zabudowania folwarczne, najlepiej zachowane w Mirogonowicach. We Wronowie popadły w ruinę. W Czajęcicach częściowo

przebudowane zaś zabytkowy spichlerz rozebrano. W Grzegorzowicach murowane dworskie czworaki pozostają niezagospodarowane. Usunięcie wniesionych zastrzeżeń znacznie wpłynie na poprawę wartość zabytkowej substancji.

Ponadto na terenie Gminy znajdują się dwie nekropolie: w Waśniowie i Mominie, gdzie istnieje wiele (około 70) zabytkowych nagrobków osób związanych i historią Gminy. Obydwa są bardzo dobrze utrzymane, lecz brak szczegółowej dokumentacji uniemożliwia włączenie ich do turystycznej oferty (brak informatorów).

Pod rozwagę należy wziąć stan bazy turystycznej, zwłaszcza niedostatek usług gastronomicznych oraz hotelowych. Problem ten winien być rozpatrzony w kontekście sąsiednich gmin, zwłaszcza Ostrowca Świętokrzyskiego i Nowej Słupi, które mają wystarczający potencjał w tym zakresie.

7/1 Priorytety programu opieki nad zabytkami gminy

Priorytetem jest prowadzenie zgodnie z zapisami prawa polityki ochrony dziedzictwa kulturowego przed jego degradacją. Dotyczy to zwłaszcza ładu przestrzennego i zagospodarowania przestrzeni kulturowej objętej ochroną. Popularyzowanie spuścizny historycznej regionu poprzez edukację i promocję. Zaangażowanie w ten proces instytucji, organizacji pożytku publicznego, które mają w swych kompetencjach wpisane działania obejmujące problematykę ochrony środowiska kulturowego i naturalnego. Celowym jest uporządkowania zamierzeń poprzez planowe działanie w tych obszarach, Zwiększenie intensywności działań i przejście do bardziej aktywnych form ochrony i zarządzania zasobami kulturowymi jako całości. Zalecana jest ścisła współpraca z wojewódzką służbą ochrony zabytków, instytucjonalnie odpowiedzialną za wszystkie aspekty tych działań. Wspiera je Narodowy Instytut Sztuki, którego zadaniem jest aktywne uczestnictwo w procesach naukowego dokumentowania substancji zabytkowej. Ramowym wyznacznikiem są następujące cele strategiczne.

Cel strategiczny I

Zachowanie struktury dawnych układów ruralistycznych, które powinny polegać na właściwym ukierunkowaniu prac planistycznych i ich realizacji tak, aby posiadane przez wsie regionu walory historyczne nie uległy zatarciu. Tam gdzie jest to możliwe, dążyć do przywrócenia utraconych w ostatnim półwieczu wartości (rozumianych w sensie przestrzeni). Elementy będące wartościami kulturowego dziedzictwa winny stać się wyróżnikami tożsamości regionu a także czynnikami, które swą atrakcyjnością stymulować będą rozwój (turystyka, agroturystyka).

Planowanie przestrzenne i decyzje o nowych inwestycjach winny uwzględniać zasoby dziedzictwa kulturowego traktowane jako swojego rodzaju wyznacznik w planach zagospodarowania. Zachowanie właściwej skali zabudowy, usuwanie popełnionych wcześniej błędów lokalizacyjnych, dbałość o ekspozycję walorów zabytkowych. Odpowiednio zaprojektowana architektura powinna dać szansę do stworzenia w jednostkach osiedleńczych klimatu, w którym harmonijnie łączyć się będą wartości kulturowe i przyrodnicze, optymalne dla ludzkich potrzeb i upodobań. Konsekwentne stosowanie się do wytycznych konserwatorskich w tym zakresie.

Cel strategiczny II

W planach zagospodarowania przestrzennego należy uwzględnić powiązania przyrodnicze krajobrazu kulturowego z układami ruralistycznymi. Na terenie Gminy istnieje szereg wiosek, gdzie układy te bezpośrednio łączą się i przenikają z chronionym krajobrazem naturalnym. Takim przykładem są miejscowości położone w obrębie Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego i w jego strefie ochronnej, gdzie już obowiązują ustawowo określone zasady gospodarki⁵⁰. Dla tego obszaru winien być opracowany szczegółowy plan określający zakres ingerencji antropogenicznej obejmującej harmonijne relacje pomiędzy naturalnym środowiskiem przyrodniczym a potrzebami gospodarczymi jak infrastruktura komunalna, formy zabudowy, ograniczenie jej rozprzestrzeniania się rozumianej jako dekompozycja krajobrazu. (przysiółki, domy letniskowe itp.)

Cel strategiczny III

Dotyczy bezpośredniej ochrony zabytkowej substancji poprzez stworzenie systemu monitoringu stanu zachowania obiektów. Zabezpieczenie przed dewastacją, kradzieżami, pożarami, nie kontrolowanymi rozbiórkami lub nie uzgodnionymi adaptacjami i przebudowami. W parkach objętych ochroną ustanowienie zabezpieczeń przed wycinkami zabytkowego drzewostanu. Dewastacją stanowisk archeologicznych. Egzekwowanie przewidzianych ustawowo kar dla osób nie respektujących przepisów prawa w tym zakresie. Porządkowanie przestrzeni wokół zabytków poprzez zakaz umieszczania reklam, zaśmiecaniem i innymi czynnikami degradującymi krajobraz.

Cel strategiczny IV

Zorganizowanie na szczeblu Gminy zespołu d/s przygotowywania wniosków dotyczących finansowania planowanych prac remontowych i adaptacyjnych w obiektach objętych ochroną aby efektywnie korzystać z możliwości pozyskiwania

⁵⁰ Rozporządzenie nr 74/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 14 lipca 2005 r. w sprawie Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego [Uchwała Nr XXIX/507/09 Sejmiku Woj. Św. z dnia 3 sierpnia 2009 r.]

środków zewnętrznych z funduszy UE i ZPOR (dotyczy zarówno Gminy, właścicieli zabytków, stowarzyszeń oraz związków wyznaniowych). Podejmowanie działań w celu wykorzystania uczestnictwa regionu w obiegu kulturowym Unii Europejskiej na rzecz promocji miejscowego dziedzictwa kulturowego. W ramach powyższych działań należy we wnioskach operować priorytetami zwłaszcza w kwestiach zapewnienia bezpieczeństwa obiektów (instalacja ppoż. monitoringi w kościołach, itp.) oraz rekonstrukcji zdewastowanych zabytków a także prac konserwatorskich podejmowanych przy wyposażeniach zabytkowych kościołów.

Cel strategiczny V

Dziedzictwo żywe oznacza popularyzację, dokumentowanie, promocję i edukację w warunkach przyspieszonego rozwoju społeczno-gospodarczego, który nastąpił w ostatnich czasach dzięki dokonującym się w kraju procesom transformacji. Wpływ akcesji do Zjednoczonej Europy, prócz czynników pozytywnych, przynosi także wiele zuniformizowanych form w sferze kultury, obyczaju i zachowań, często bezkrytycznie przejmowanych i stwarzających wiele zagrożeń dla utraty tożsamości kulturowej.

W warunkach trwającej konwergencji kulturowej, konieczne jest zwrócenie uwagi aby wdrażanie programu ochrony wartości kulturowych nie było wymuszane nakazami administracyjnymi, a stało się procesem naturalnym, i przez to było wielokrotnie bardziej skuteczne. Odpowiednim działaniem w sferze świadomości winna towarzyszyć właściwie prowadzona działalność inspiratorska aby problematyka dziedzictwa kulturowego stała się istotnym elementem wpływającym pośrednio na rozwoju regionu. Harmonijne przekształcanie środowiska (spójne z dynamicznie zmieniającymi się potrzebami) może i powinny być elementami zwiększającymi atrakcyjność regionu oraz sprzyjającymi czynnikami rozwoju społecznego.

Należy zatem położyć nacisk na zachowanie form tradycyjnego obyczaju, zabaw, obrzędów, konkursów gawędziarskich, działalności grup folklorystycznych (taniec, śpiew, rekonstrukcje obrzędowe) wspieraniu działalności rękodzielniczej, w tym konkursów z degustacjami tradycyjnych potraw. Także gromadzenie i publikowanie regionalnych baśni, legend, pieśni i przyspiewek, przysłów. Poza tym materialne pozostałości miejscowej tradycyjnej kultury (meble, sprzęty, narzędzia, ubiory, tkaniny, wycinanki, makatki, „pajaki” instrumenty muzyczne, obrazy wotywnie a nawet rodzinne portrety n.p. ślubne, okolicznościowe itp.) można chronić podejmując inicjatywę tworzenia przy placówkach szkolnych lub świetlicach izb lokalnej tradycji ludowej. Proces kolekcjonowania będzie miał wychowawczy i edukacyjny wpływ na młodzież, której w ten sposób można uświadomić jej korzenie a także szacunek dla zabytków jako takich.

Obszar aktywności w tym zakresie nie jest zarezerwowany tylko dla instytucji i stowarzyszeń kulturalnych, lecz powinien być otwarty dla wszystkich obywatelskich inicjatyw. Zintegrowanie tych działań w jeden spójny organizm tworzy mocniejsze więzi międzyludzkie kreujące trwałą wspólnotę kulturową.

7/2 Kierunki działań „Programu Opieki nad Zabytkami i zadania programowe.

Główne działania w zakresie opieki nad zabytkami w najbliższym dystansie czasowym określają niżej zestawione postulaty konserwatorskie.

Planowanie przestrzenne ⁵¹	Zalecane jest przystąpienie do opracowania „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”, w którym winny być uwzględnione strefy bezpośredniej ochrony konserwatorskiej (KR) i strefy pośredniej ochrony konserwatorskiej (KZ) dla zabytków wpisanych do rejestru. (W uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków)
Karty adresowe zabytków	Sporządzić karty adresowe zabytków rejestrowych, ewidencyjnych oraz postulowanych do objęcia ochroną konserwatorską.
Wpisy do ewidencji zabytków	Wystąpić do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do ewidencji zabytków z urzędu, obiekty wskazane w „Programie Ochrony Zabytków Gminy Waśniów”. (obiekty wymieniono w tabeli na str. 39 - 42 i oznaczono kolorem żółtym)
Skreślenie z ewidencji zabytków nie istniejących	W celu uporządkowania ewidencji zabytków wójt ma prawo wystąpić do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o skreślenie z ewidencji nie istniejące obiekty; <ol style="list-style-type: none"> 1. Czajęcice – młyn motorowy (na folwarku) 2. Janowice - dom nr.6 3. Kotarszyn – dom nr 56 4. Nosów – dom nr 13 5. Piotrów – domy nr 13, 19 i kuźnię w zagrodzie nr 32 6. Stryczowice – zagrodę nr 66, domy nr 28, 32,44. wiatrak koźlak. 7. Witosławice – wiatrak koźlak w zagrodzie nr 56 8. Wronów – dom nr 30
Izba Pamięci Mjr Jana Piwnika „Ponurego”	Objąć patronatem „Izbę Pamięci mjr Jana Piwnika” i nadać jej status muzeum społecznego nadal pozostającego we władaniu rodziny bohatera narodowego. Wspomóc remont izby, zinwentaryzować i naukowo opracować zgromadzone eksponaty. Rozważyć możliwość wykorzystania na rozszerzone muzeum budynek nieczynnej szkoły położonej po drugiej stronie drogi (oddać pod opiekę GOKiS ?)

⁵¹ Odwołanie do przypisu nr 47

Zespół parkowo – dworski w Boksycach (własność prywatna)	Budynek dworu został przez właściciela wstępnie zabezpieczony, lecz nie podejmuje działań remontowych. Ogrodzenie siatką parku wymaga wymiany na stosowny do walorów historycznych obiektu. Mur oporowy od strony południowej w stanie ruiny. Zalecane podjęcie przez Gminę interwencji u właściciela aby określił warunki i termin działań.
Folwark w Czajęcicach	Podjąć działania w celu zagospodarowania dwóch obiektów folwarku (spichlerza i budynku gospodarczego)
Czworaki w Grzegorzowicach	Dwa czworaki nie istnieją – wskazany wniosek do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wykreślenie ich z ewidencji. Dwa czworaki istnieją lecz są nie zagospodarowane, popadają w ruinę. Należy zdecydować o ich przeznaczeniu.
Nowy Skoszyn (Kunin)	Park podworski wymaga rewitalizacji (zabytkowy starodrzew przerośnięty samosiejkami). Sugerowane nowe ogrodzenie (stylowe) albo park rozgrodzić.
Park dworski w Nagorzycach	Park w stanie szczątkowym. Ustalić z użytkownikiem warunki eksploatacji parku, który wymaga rewitalizacji (dotyczy dawnego przyszkolnego boiska oraz części wykarczowanej wykorzystywanej pod uprawy)
Roztylice	Kapliczka z drewnianą rzeźbą Chrystusa wymaga remontu, a rzeźba konserwacji. (Wg katastru kapliczka leży na gruncie działki nr 706 Lasów Państwowych) Formalny obowiązek spoczywa na właścicielu gruntu.
Park w Sarniej Zwoli (własność prywatna)	Układ przestrzenny podzielony na 5 działek. Należy uaktualnić stan katastralno- własnościowy aby móc wyegzekwować warunki rewitalizacji parku i cieku wodnego, który ujęty jest w rejestrze zabytków.
Szkoła w Waśniowie	Budynek dawnej szkoły opuszczony, określić jego warunki techniczne i po remoncie wykorzystać na cele publiczne (n/p GOKiS ?)
Spichlerz w Witosławicach	Stan zachowania dostateczny, brak rozpoznania co do właściciela (Gminy?) i sposobu wykorzystania. Użytkownik powinien zadeklarować się na aktywną opiekę nad zabytkiem dobrze osadzonym w krajobrazie kulturowym

Zespół parkowo – pałacowy We Wronowie	Zespół składa się z pięciu obiektów rejestrowych: Zarządca, Nadleśnictwo w Łagowie, wystawił zespół na sprzedaż. Zespół popada w ruinę. Sugerowana aktywna rola Gminy w ostateczny rozstrzygnięciu dalszych losów zabytkowego zespołu.
Zabytkowe kościoły	Stan zachowania zabytkowej substancji sakralnej jest dobry. Samorząd Gminy może wspomagać parafie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na niezbędne prace konserwatorskie (pomoc w pisaniu wniosków aplikacyjnych UE, ZPOR itp.)
Zabytkowe cmentarze	Zainicjować procedurę wpisania do ewidencji zabytków dwóch cmentarzy w Waśniowie i Mominie. Zgodę winni wyrazić administratorzy w/w parafii.
Kaplice i świątki przydrożne	Na terenie Gminy zinwentaryzowano 41 przydrożnych krzyży i kapliczek datowanych na XVII – XX w. Własność ich nie jest dookreślona, choć usytuowane są na konkretnych działkach. Z reguły „dla upiększenia” malowane są farbami olejnymi, które niszczą kamień i zamazują cenne inskrypcje. Gmina powinna uświadomić poprzez sołectwa, że takie działania są niewłaściwe i szkodliwe. Niektóre kapliczki wymagają fachowej naprawy rekonstrukcyjnej. Rozwiązaniem byłoby zainicjowanie społecznej aktywności w tym zakresie.
Stanowiska archeologiczne	Badania powierzchniowe AZP wykazały nadzwyczajną obfitość (około 1200) stanowisk archeologicznych na obszarze Gminy. Zadaniem samorządu jest uświadomienie społeczeństwu, że przypadkowo odkrywane obiekty w czasie orki lub prac ziemnych powinny być niezwłocznie zgłaszane do Gminy, która ma ustawowy obowiązek powiadomić o znalezisku Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na czas reakcji WKZ prace winny być wstrzymane.
Kurhany	W Garbaczu-Skale i Stryczowicach znajdują się dwa stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Zalecane jest sprawdzenie ich stanu zachowania i podjęcie działań zmierzających do wyłączenia najbliższego otoczenia z aktywnej działalności rolniczej.
Edukacja	- Zalecane jest aby jednostki kultury i placówki oświatowe włączyły do programów edukacyjnych niezbędne działania w zakresie poszerzania wiedzy o miejscowej spuściźnie kulturowej. - Rozważyć możliwość wydania przewodnika turystycznego po zasobach przyrodniczych i kulturowych Gminy Waśniów.

8. Instrumenty finansowania Programu Opieki nad Zabytkami.

1. Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego (RPOWŚ)

Program ma charakter regionalny, w którego ramach mieszczą się zadania z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego wspierane w ramach osi priorytetowej 5.

Oś priorytetowa 5

Wzrost jakości infrastruktury społecznej oraz inwestycje w dziedzictwo kulturowe, turystykę i sport. Niniejsza oś priorytetowa obejmuje projekty mające na celu budowę, przebudowę, modernizację i wyposażenie placówek kultury o znaczeniu lokalnym i regionalnym. W jej ramach podmioty publiczne mogą finansować inwestycje w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego wraz z przystosowaniem ich do celów turystycznych. **Wsparcie dotyczy budowy, rozbudowy i modernizacji obiektów pełniących funkcje kulturalne, turystyczne, rekreacyjne i sportowe. Współfinansowanie projektu może wynosić do 85 % wydatków kwalifikowanych.**

2. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich w okresie 2010 – 2015 (PROW)

Program ma charakter ponadregionalny, w ramach którego zadania z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego mogą być wspierane w ramach osi priorytetowej 3 i 4.

Oś priorytetowa 3.

Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej.

Działanie 3 – odnowa i rozwój wsi.

Realizacja działania ma tworzyć warunki dla rozwoju społeczno – ekonomicznego obszarów wiejskich i aktywizacji ludności wiejskiej przez pomoc przyznawaną na realizację projektów związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, w tym utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi.

- Projekt może być realizowany w miejscowościach gmin wiejskich albo miejsko-wiejskich z wyłączeniem miast powyżej 5.000 mieszkańców.
- Projekt objęty jest planem odnowy miejscowości, zgodnie ze strategią rozwoju gminy lub studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.
- Projekt nie ma charakteru komercyjnego.
- Projekt składany przez instytucje kultury, dla których organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego, został zaakceptowany przez tą jednostkę.

Pomoc ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowanych projektu.
Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektu w jednej

miejsowości wynosi 500.000 zł w okresie realizacji programu. Poziom pomocy wynosi maksymalnie 75 % kosztów kwalifikowanych projektu. Beneficjenci (jednostki samorządu terytorialnego i instytucje kultury) muszą mieć zapewniony wkład z krajowych środków publicznych w wysokości co najmniej 25 % kosztów kwalifikowanych projektu, pochodzących ze źródeł innych niż środki prowadzącego.

Oś priorytetowa 4 – „Leader”

Celem osi jest w pierwszej kolejności aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowę kapitału społecznego wsi, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja. Pomocne w osiągnięciu celów osi są również projekty współpracy. „Leader” ma przyczynić się do aktywizacji społeczności wiejskiej poprzez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw. Lokalne podejście wpływa na lepsze zdefiniowanie problemów obszaru i określenie sposobów ich rozwiązywania. „Leader” jest oddolnym partnerskim podejściem do rozwoju obszarów wiejskich, realizowanym przez Lokalne Grupy Działania (LGD) polegającym na opracowywaniu przez lokalną społeczność wiejską – lokalnej strategii rozwoju (LSR) oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby ludzkie, naturalne, kulturowe bądź historyczne a także wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Tworzy się w ten sposób partnerstwo „trójsektorowe”, czyli Lokalna Grupa Działania, która wybiera projekty, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanych strategii. Poziom wsparcia dla osi 3/ wynosi 75 % : 25 %, a dla osi 4/ 80 % : 20 %.

3. Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Program operacyjny: (Priorytet 2) – „Ochrona dziedzictwa kultury ludowej”.

Obejmuje między innymi takie działania jak:

- przekaz umiejętności i tradycji w formie warsztatów, plenerów, kursów, szkoleń, szczególnie tzw. „szkół tradycji”,
- tworzenie kolekcji sztuki ludowej, zakupów dóbr służących kultywowaniu lokalnej i regionalnej tradycji,
- popularyzacja twórczości ludowej przez wspieranie wystaw, konkursów, przeglądów i festiwali,
- ochrona krajobrazu kulturowego wsi, w tym pomoc w zachowaniu architektury regionalnej, tradycji i zwyczajów,
- podejmowanie działań na rzecz podtrzymywania i popularyzacji gwar regionów etnograficznych.

Program operacyjny – „Rozwój inicjatyw lokalnych”

Celem jest wyrównywanie różnic w dostępie do kultury, pobudzanie kulturalnych inicjatyw lokalnych oraz stwarzanie na poziomie lokalnym

warunków do rozwoju twórczości. Program wspiera nisko budżetowe zadania, których maksymalna wysokość wnioskowanej dotacji z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wynosi 25.000 zł. i obejmuje zakresy:

- upowszechnianie kultury poprzez realizację projektów animacyjnych, imprez i sezonowych działań artystycznych,
- edukację kulturalną poprzez warsztaty artystyczne, konkursy, plenery artystyczne, zajęcia terapeutyczne i resocjalizacyjne wykorzystujące techniki pracy kulturalnej,
- promocje twórczości poprzez wystawy, przeglądy, festiwale, koncerty, spotkania ze sztuką,
- ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego, w którym znajdują się zadania z zakresu dokumentowania zabytków, wykonywanie dokumentacji konserwatorskich oraz wykonywanie zadań konserwatorskich i architektonicznych,
- zakup strojów i instrumentów muzycznych, pod warunkiem, że koszt jednego instrumentu nie może przekraczać 3.500 zł.

9. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Większość spośród 55 obiektów zabytkowych na terenie Gminy znajduje się we władaniu osób fizycznych lub prawnych. Gmina zarządza 8 –ma obiektami, w tym jednym rejestrowym (nie wyjaśniony jest status własnościowy 41 kapliczek). Wszystkie podmioty zarządzające zabytkami mają prawo ubiegać się o środki zewnętrzne na remonty i konserwację. Ponadto Ustawa o samorządzie gminnym⁵² dopuszcza możliwość utworzenia w budżecie Gminy funduszu wspierającego prace restauratorskie przy zabytkach wpisanych do rejestr zabytków (!). Utworzenie takiego **funduszu w dorocznym budżecie** zależy wyłącznie od możliwości ekonomicznych Gminy. Środki przeznaczone na ochronę zabytków zapisuje się na wyodrębnionym koncie budżetowym. „ochrona zabytków”. Dotacje mogą być przez Gminę udzielane po złożeniu odpowiedniego wniosku (Zał. nr 4) zaopiniowanego przez powołaną przez wójta komisję. Beneficjent zobowiązany jest w ustalonym terminie rozliczyć się z udzielonej dotacji. Ustawa reguluje także wyodrębnienie środków z budżetu Gminy na rewaloryzację gminnych zasobów zabytkowych. Kwestie proceduralne w tym zakresie reguluje ustawa o finansach publicznych⁵³

10. Zasady oceny realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami”

„*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Waśniów na lata 2014 – 2017*” został opracowany zgodnie z ustawowymi zaleceniami nakładającymi na każdą gminę obowiązek jego sporządzenia. Mówi o tym Art. 21 Ustaw z dnia 23 lipca

⁵² Ustawa o samorządzie gminnym (Dz. Ust. z 26 sierpnia 2014 r. Art.7.1 poz.9)

⁵³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych [Dz. Ust. Nr 157 poz.140]

2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. Ust. Nr 162 poz.1568). Jednocześnie cytowana ustawa w Art. 18 pkt. 1 powiada, że **„ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego”**. Celem było zwrócenie uwagi na kulturę, tradycje i zabytki Gminy Waśniów. Opracowanie *Programu...*” dało też szansę dokonania weryfikacji i oceny substancji zabytkowej oraz przekazania propozycji poprawy ich stanu, a także stworzyło możliwość wskazania wartościowych historycznie obiektów do tej pory pomijanych z powodów zdezaktualizowanych definicji kwalifikujących zabytki. (n.p. kapliczki)

Proces osiągania celów ujętych w *„Programie...”* będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jego realizacji.

1. Przynajmniej raz w roku bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych.
2. Ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych.
3. Ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych we wszystkich formach ich działania.
4. Ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych.
5. Ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków.
6. Ocenę rozwoju bazy agroturystycznej.
7. Ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta po upływie 2 lat obowiązywania „Programu...” oraz będzie zakończona przedłożeniem sprawozdania Radzie Gminy.

Po przyjęciu przez Radę Gminy *„Programu...”* w drodze uchwały, planowane będą działania bieżące:

- udostępnienie *„Programu...”* do publicznej wiadomości na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- sukcesywne aktualizowanie i uzupełnianie *„Programu...”* uwzględniające zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne,
- realizowanie *„Programu...”* będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych

itp. Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane,

- prowadzenie działalności informacyjnej, popularyzatorskiej przez Gminę, podległe jej jednostki oraz stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju Gminy Waśniów.

11. Załączniki;

- Mapy AZP obszarów 85-68, 85-68, 86-68
- 52 sztuk „kart adresowych” zabytków Gminy Waśniów
- 41 sztuk „kart adresowych” figur i kapliczek przydrożnych Gminy Waśniów
- Wzór - „Wniosku o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru”.

Program opracował
mgr Janusz Wojciech Kotasiak
30 kwietnia 2015 r.